

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN
DESTEKLENMESİNDE VE UYGULANMASINDA
ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Othman Hussien Muwafaq AL-SAMMARRAİE**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR**

EKİM 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Uluslararası İnsancıl Hukukun Desteklenmesinde ve Uygulanmasında Uluslararası Kuruluşların Rolü” isimli Yüksek Lisans tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Othman Hussien Muwafaq AL-SAMMARRAİE

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Kamu Hukuku
Program Adı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Başlığı : Uluslararası İnsancıl Hukukun Desteklenmesinde ve Uygulanmasında Uluslararası Kuruluşların Rolü

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 74 sayfalık kısmına ilişkin 21/10/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı % 9'dur.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 21/10/2025

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR

Öğrenci : Othman Hussien Muwafaq AL-SAMMARRAİE

KILAVUZA UYGUNLUK

“Uluslararası İnsancıl Hukukun Desteklenmesinde ve Uygulanmasında Uluslararası Kuruluşların Rolü” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Othman Hussien Muwafaq
AL-SAMMARRAİE

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi
Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğretim Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR danışmanlığında **Othman Hussien Muwafaq AL-SAMMARRAİE** tarafından hazırlanan “**Uluslararası İnsancıl Hukukun Desteklenmesinde ve Uygulanmasında Uluslararası Kuruluşların Rolü**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

21/10/2025

JÜRİ:

Danışman : **Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Ayşe CEBECİOĞLU HALDIZ** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Hatice TÜRKAY** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /2025 tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /2025

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Uluslararası İnsancıl Hukuk alanında “Uluslararası Kuruluşların Rolü”nü ortaya koymak ve bu kuruluşların ne derece bu hususta etkili olduklarını açıklığa kavuşturmak üzere bu alana katkı sunmak ve ilgili literatüre farklı bir bakış açısı kazandırmak amacıyla hazırlanmıştır. Tez sürecinde bilimsel yöntemlere bağlı kalınarak uluslararası hukukun temel ilkeleri, konuyla ilgili bilimsel eserler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırma ve yazım sürecinde bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, her aşamada yol gösteren değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR’a teşekkür ederim. Ayrıca, akademik çalışmam boyunca bana destek olan aileme ve arkadaşlarıma minnettarlığımı sunarım.

Bu çalışmanın, uluslararası hukuk alanındaki bilimsel araştırmalara katkıda bulunması dileğiyle...

Othman Hussien Muwafaq AL-SAMMARRAIE, Erzincan, 2025

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN DESTEKLENMESİNDE VE UYGULANMASINDA ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ROLÜ

Othman Hussien Muwafaq AL-SAMMARAE

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2025

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR

ÖZET

Uluslararası İnsancıl Hukuk (UİH), savaş ve silahlı çatışma durumlarında sivillerin ve savaş esirlerinin korunması, savaş araç ve yöntemlerinin sınırlandırılması ve insan onurunun güvence altına alınması amacıyla geliştirilen en önemli uluslararası hukuk dallarından biridir. Ancak bu hukukun etkin bir şekilde uygulanabilirliği için yalnızca devletlerin taahhütleriyle oluşturulan normatif bir çerçeve yeterli olmayıp, aynı zamanda bu normların sahada ve pratikte hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, uluslararası kuruluşlar da bu süreçte önemli bir aktör olarak insancıl hukukun uygulanmasını sağlama, destekleme ve yayma konusunda kritik bir rol oynamaktadır. Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi hükümetlerarası kuruluşlarla birlikte Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Dünya Sağlık Örgütü ve diğer sivil toplum kuruluşları, insancıl hukuk normlarını ihlallerden koruma, mülteci haklarını güvence altına alma ve savaş suçlarıyla mücadele etme, normatif çerçeveye katkı sağlama, ihlallerin tespiti ve raporlanması, yaptırım mekanizmaları, eğitim ve kapasite geliştirme faaliyetleri, taraflar arası arabuluculuk girişimlerinde bulunma gibi önemli görevler üstlenmektedir. Bu çalışmada, söz konusu uluslararası kuruluşların UİH'nin desteklenmesi ve uygulanmasındaki fonksiyonları ele alınmıştır. Ayrıca, bu çalışmada, uluslararası kuruluşların karşılaştıkları zorluklar ve bu aktörlerin etkinliğini sınırlayan siyasi çıkarlar, devlet egemenliği, kaynak yetersizlikleri ve uluslararası işbirliği eksiklikleri gibi sorunlar analiz edilerek Uluslararası İnsancıl Hukukun daha etkin bir şekilde uygulanabilmesi için bazı çözüm yolları önerilmektedir.

Çalışma sonucunda, özellikle uluslararası kuruluşların ihlallerin önlenmesi, normatif düzenleme, farkındalık artırma ve hesap verebilirlik mekanizmalarının işletilmesi noktasında vazgeçilmez olduklarını dolayısıyla UİH'nin uygulanmasında tamamlayıcı bir rol üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, UİH'nin küresel ölçekte daha güçlü bir şekilde desteklenmesi ve uygulanmasının uluslararası kuruluşların aktif, sürekli ve etkin katkılarıyla mümkün olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası Kuruluşlar, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Savaş, Silahlı Çatışma

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN SUPPORTING AND IMPLEMENTING INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Othman Hussien Muwafaq AL-SAMMARRAÏE

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, October 2025

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR

ABSTRACT

International humanitarian law (IHL) is one of the most important branches of international law developed to protect civilians and prisoners of war in situations of war and armed conflict, to limit the use of means and methods of warfare, and to safeguard human dignity. However, for this law to be effectively implemented, a normative framework established solely through state commitments is not sufficient; these norms must also be implemented in practice and on the ground. In this context, international organizations, as important actors in this process, play a critical role in ensuring, supporting, and disseminating the implementation of humanitarian law. Along with intergovernmental organizations such as the United Nations (UN) and the International Criminal Court, the International Committee of the Red Cross, the World Health Organization, and other non-governmental organizations undertake important roles such as protecting humanitarian law from violations, safeguarding refugee rights and combating war crimes, contributing to the normative framework, identifying and reporting violations, providing sanctions mechanisms, training and capacity-building activities, and engaging in mediation initiatives between parties. This study examines the functions of these international organizations in promoting and implementing IHL. Furthermore, this study analyzes the challenges faced by international organizations and the problems that limit their effectiveness, such as political interests, state sovereignty, resource inadequacies, and lack of international cooperation, and proposes several solutions for more effective implementation of international humanitarian law.

The study demonstrates that international organizations, in particular, are indispensable in preventing violations, providing normative regulations, raising awareness, and operating accountability mechanisms, thus playing a complementary role in the implementation of IHL. Furthermore, it concludes that stronger global support and implementation of IHL is only possible with the active, sustained, and effective contributions of international organizations.

Keywords: International Humanitarian Law, International Organizations, United Nations, International Committee of the Red Cross, War, Armed Conflict

İÇİNDEKİLER

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN DESTEKLENMESİNDE VE UYGULANMASINDA ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ROLÜ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN KAPSAMI

1.1. Uluslararası İnsancıl Hukukun Tanımı ve Amacı	3
1.2. Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Hukuku Ayrımı ve Aralarındaki İlişki	7
1.3. Uluslararası İnsancıl Hukukun Tarihi Gelişimi ve Kaynakları	10
1.3.1. Uluslararası Andlaşmalar	13
1.3.2. Uluslararası Örf-Adet Hukuku	19
1.3.3. Genel Hukuk İlkeleri.....	21
1.3.4. Soft Law (Yumuşak/Esnek Hukuk), İçtihat ve Doktrin.....	23
1.4. Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri.....	24
1.4.1. Genel Olarak	24

1.4.2. Ayrım Gözetme İlkesi	25
1.4.3. Gereksiz Acıya Sebep Olmama İlkesi.....	26
1.4.4. Askeri Gereklilik İlkesi	28
1.4.5. İnsancılık İlkesi	29
1.4.6. Orantılılık İlkesi	30

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN UYGULANMASI VE DESTEKLENMESİNDE ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ROLÜ

2.1. Genel Olarak.....	33
2.2. <i>Ad hoc</i> Mahkemeler.....	34
2.3. Uluslararası Ceza Mahkemesi	38
2.4. Birleşmiş Milletler.....	40
2.4.1. Genel Kurul	43
2.4.2. Güvenlik Konseyi	46
2.4.3. BM Genel Sekreteri.....	49
2.4.4. Uluslararası Adalet Divanı.....	52
2.4.5. Diğer BM Uzmanlık Kuruluşları	55
2.5. Hükümet-Dışı Uluslararası Kuruluşların Uluslararası İnsancıl Hukukun Geliştirilmesi ve Uygulanmasına Katkısı	57
2.5.1. Uluslararası Kızılhaç Komitesi	57
2.5.2. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi.....	62
2.5.3. Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü	63
2.6. Uluslararası Kuruluşların Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamasında Karşılaştığı Zorluklar.....	64
2.6.1. Siyasi Direnç ve Devletlerin Çıkar Çatışmaları	64
2.6.2. Kaynak Yetersizliği ve Lojistik Sorunlar.....	66

2.6.3. Bürokratik Engeller.....	67
2.6.4. Uluslararası Hukukun Zayıf Yaptırımları ve İhlallerin Cezalandırılmasındaki Zorluklar.....	68
SONUÇ	71
KAYNAKÇA.....	75
ÖZGEÇMİŞ.....	84

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
Ed.	: Editör
ENMOD	: Environmental Modification Convention
ICC	: International Criminal Court
ICJ	: International Court of Justice
ICRC	: International Committee of the Red Cross (Uluslararası Kızılhaç Komitesi)
ICTR	: International Criminal Tribunal for Rwanda (Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi)
IHL	: International Humanitarian Law (Uluslararası İnsancıl Hukuk)
ILA	: International Law Association (Uluslararası Hukuk Derneği)
ILI	: International Law Institute (Uluslararası Hukuk Enstitüsü)
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
md.	: Madde
NGO	: Non-Governmental Organization (Hükümet Dışı Kuruluş)
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UIH	: Uluslararası İnsancıl Hukuk
UKK	: Uluslararası Kızılhaç Komitesi
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)

- UNESCO** : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
- vb.** : ve benzeri
- vd.** : ve diğerleri
- Vol.** : Volume (Dergi sayısı)
- WFP** : World Food Programme (Dünya Gıda Programı)
- WHO** : World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

GİRİŞ

Uluslararası İnsancıl Hukuk insani nedenlerle savaş veya silahlı çatışmaların etkilerini sınırlamayı amaçlayan, insanlara silahlı çatışma sırasında nasıl davranılması gerektiğine ilişkin ve yardıma ilişkin bir dizi kurallar bütünüdür¹. Çatışmalara katılmayanları ya da katılmayı bırakanları korumayı ve savaş araçları ile savaş yöntemlerini sınırlandırmayı amaçlar. Bu sayede savaşın kaçınılmaz acılarını azaltmanın ve savaşın doğasından kaynaklanan insanlık dışı eylemlere karşı caydırıcı bir etki yaratmanın mümkün olacağı inancıyla Uluslararası İnsancıl Hukukun, insanların silahlı çatışma durumlarında dahi korunmasını, savaşın yıkıcı etkilerinin sınırlandırılmasını ve insanlık onurunun her koşulda gözetilmesini amaçlayan bir uluslararası kamu hukuku dalı olarak büyük bir önem taşıdığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda, Uluslararası İnsancıl Hukuk, savaşların sivillere, yaralılara, esirlere ve diğer savunmasız gruplara yönelik etkilerini asgari düzeye indirgemeyi hedefler. Söz konusu bu hukuk alanı, silahlı çatışma halindeki tüm tarafların uyması gereken evrensel bir standart oluşturarak, insani kaygılar ile devletlerin askeri gereksinimleri arasında dikkatli bir denge kurmakta ve savaş ortamında bile insanlık değerlerinin korunmasını sağlamaktadır.

Uluslararası toplum Uluslararası İnsancıl Hukukun ihlal edildiğine dair sayısız örneğe tanık olmuştur. Savaşların en büyük mağdurları sivil nüfus olmaktadır. Ancak Uluslararası İnsancıl Hukukun, sivilleri, mahkumları, hastaları ve yaralıları korumada ve acımasızca silahların kullanımını kısıtlamada fark yarattığı önemli durumlar da bulunmaktadır. Bu hukukun şiddetin aşırılaştığı zamanlarda geçerli olduğu göz önüne alındığında insancıl hukuk kurallarının uygulanması her zaman büyük bir zorluk yaratmaktadır. Bu nedenle de Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının etkinlik kazanması ve bu kurallara saygının sağlanması için çaba göstermek her zaman olduğu gibi önemli, acil ve hayati nitelikte olmaya devam etmektedir. Uluslararası toplum büyüdükçe, giderek daha fazla sayıda devlet bu kuralların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının özellikle andlaşmalar yoluyla oluşturulması ve bunların uygulanması bağlamında öncelikli sorumluluk devletlere düşmekle birlikte başat aktör olan devletlerin yanında Uluslararası İnsancıl Hukukun

¹ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), 411.

geliştirilmesini teşvik etme ve buna katkı sağlama rolü üstlenen çok çeşitli kuruluşlar da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının oluşturulması, bunların yorumlanması, uygulanması, açıklanması konusunda gerçekleşecek faaliyetler, hukuken bağlayıcı olan veya olmayan sonuçlar üretmeyi amaçlayan çok çeşitli kuruluşları içeren geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir. Bir başka ifadeyle İnsancıl Hukuk kurallarının silahlı çatışmalar sırasında etkin bir şekilde uygulanması ve bu sayede Uluslararası İnsancıl Hukukun desteklenmesi, çeşitli uluslararası kuruluşların aktif katılımıyla mümkün olmaktadır. Bu kuruluşlar arasında Birleşmiş Milletler (BM) ve onun insan hakları ve insancıl hukuk alanında faaliyet yürüten uzmanlık kuruluşları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) gibi uluslararası ve bölgesel hükümetlerarası kuruluşlar ile Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi hükümet-dışı kuruluşlar yer almaktadır.

Bu tez çalışmasının amacı, Uluslararası İnsancıl Hukukun etkin bir şekilde desteklenmesi ve uygulanmasında uluslararası kuruluşların rolünü analiz etmek, mevcut zorlukları ve başarı faktörlerini belirlemek ve sonuç olarak insancıl hukukun korunmasına yönelik daha etkili stratejiler önermektir. Bu tez çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Uluslararası İnsancıl Hukukun tanımı ve amacına yer verilerek Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Hukuku arasındaki ayrımın nasıl yapılacağı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ardından Uluslararası İnsancıl Hukukun tarihi gelişimine, kaynaklarına ve Uluslararası İnsancıl Hukukun temel ilkeleri sıralanarak açıklanmaya çalışılmaktadır. İkinci bölümde Uluslararası İnsanca Hukukun uygulanması ve desteklenmesinde rolü bulunan belirli uluslararası kuruluşlara yer verilmekte ve bu kuruluşların Uluslararası İnsancıl Hukukun desteklenmesi bağlamında ne tür çalışmalar yürüttüğüne yer verilmektedir. Ayrıca bu bölümde bu uluslararası kuruluşların uluslararası insancıl hukuk bağlamında çalışmalar yürütürken karşılaştıkları zorluklar ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanmasında ve desteklenmesinde uluslararası kuruluşların (BM, UCM, Kızılhaç vb.) kritik bir rol oynadığı vurgulanmakla birlikte, bu kuruluşların siyasi çıkarlar, kaynak yetersizliği, bürokratik engeller ve devletlerin iş birliği eksikliği nedeniyle etkinliklerinin sınırlı kaldığı belirtilmektedir. Ayrıca, İnsancıl Hukukun daha etkili uygulanabilmesi için uluslararası kuruluşlar bağlamında ne tür bir yön izlenmesi gerektiği ve devletlerle olan ilişkilerinin bu açıdan nasıl sürdürülmesi gerektiği konusunda çözüm önerileri ortaya konulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN KAPSAMI

1.1. Uluslararası İnsancıl Hukukun Tanımı ve Amacı

Silahlı Çatışmalar Hukuku (*jus in bello*) veya Uluslararası İnsancıl Hukuk en basit tanımıyla, insani nedenlerle silahlı çatışmanın etkilerini sınırlamayı amaçlayan bir dizi kurallar bütünüdür. Uluslararası İnsancıl hukuk, silahlı çatışma ve işgal durumlarında çatışmaya taraf olanların kullanabileceği savaş araçlarını ve yöntemlerini kısıtlamaya, çatışmalara doğrudan katılmayan veya katılmayı bırakmış kişilerin korunmasına ve insani muamele görmesini sağlamaya yönelik tarafların faaliyetlerini düzenleyen ve uyulması gereken asgari insanlık standartlarını belirleyen uluslararası hukuk kurallarını içermektedir².

İnsancıl hukuk ifadesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra savaş mağdurlarının (karada yaralı ve hasta silahlı kuvvetler mensupları; denizde yaralı, hasta, gemi kazası geçiren silahlı kuvvetler mensupları; savaş esirleri ve siviller gibi) korunmasına dikkat çekmek ve o zamanki adıyla savaş hukuku ile insan hakları hukuku arasında bir bağlantı kurmak amacıyla geliştirilmiştir³.

² Uluslararası hukukçular, geleneksel olarak “Uluslararası İnsancıl Hukuk” teriminin, daha çok savaş yöntemleriyle ilgilenen “Lahey” Hukukunun aksine, insani bir odak noktası olan *jus in bello*’nun Cenevre Sözleşmeleriyle kurulan hukuk kurallarının oluşturduğu düzeni ifade etmek üzere kullanıldığı yorumuyla bu genel ifadeyi yumuşatma eğilimindedirler. Ancak daha sonra, bu ayrımın birçok açıdan oldukça gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Her iki hukuk alanının da insani kaygılara dayandığı ve bu nedenle birbirini tamamladığı ileri sürülmektedir. Gerçekten de, bu ikisi o kadar iç içe geçmiş ve o kadar birbiriyle örtüşmektedir ki, aynı madalyonun iki yüzü oldukları söylenebilir. Bu nedenle, Uluslararası İnsancıl Hukuk teriminin ister örf ve adet hukuku, ister sözleşmesel, ister Lahey veya Cenevre Hukuku olsun, silahlı çatışmayla ilgili tüm uluslararası hukuk kurallarına atıfta bulunmak için kullanılabilirliği belirtilmektedir. McCoubrey, *International Humanitarian Law*, 2; Bassiouni, “The Normative Framework”, 199-200; Greenwood, “Historical Development”, 11.

³ Claude Emanuelli, “The Contribution of International Bodies To The Development and The Implementation of International Humanitarian Law (IHL), in *International Law in the Americas: 100 years of the Inter-American Juridical Committee*, 2006, 145.

Uluslararası İnsancıl Hukuk terimi ile silahlı çatışmaların yürütülmesine ilişkin ya da silahlı çatışmalar sırasında uyulacak hukuk kurallarını ifade eden *jus in bello*'nun günümüzdeki anlayışı kastedilmektedir⁴. Bir başka ifadeyle, Uluslararası İnsancıl Hukuk, geleneksel uluslararası savaş hukukunun (*jus in bello*) yeniden tescilini ve geliştirilmesini teşkil etmektedir⁵. Uluslararası İnsancıl Hukukun koruyucusu ve destekçisi olarak bu alanla özel bir ilişkisi olduğu düşünülen Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Uluslararası İnsancıl Hukuku şu şekilde tanımlamaktadır:

“Uluslararası İnsancıl Hukuk, devletler arasındaki ilişkileri yöneten uluslararası hukukun bir parçasıdır. Çatışmalara katılmamış olan veya artık katılmayan kişileri, hasta ve yaralıları, tutukluları ve sivilleri korumayı ve silahlı çatışmaların yürütülmesinde bir çatışmanın taraflarının haklarını ve yükümlülüklerini tanımlamayı amaçlar.”⁶

Uluslararası İnsancıl Hukuka ilişkin tanım sadece Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından yapılan tanımla sınırlı değildir; uluslararası hukukçular tarafından da benzer tanımlara yer verilmiştir⁷. Uluslararası İnsancıl Hukuk, genel anlamda, silahlı çatışmaların yürütülmesini yumuşatmayı ve neden olduğu acıları hafifletmeyi amaçlayan uluslararası kamu hukuku dalıdır⁸. Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının çoğu, temelinde merkezi bir yargılama ve uygulama sisteminin olmadığı, kendi kendini yöneten devletlerarası yatay bir hukuk sistemi olarak nitelendirilen uluslararası kamu hukukunun bir parçasıdır ve bu alanın en eski dallarından biridir. Uluslararası İnsancıl Hukukun varlık sebeplerinden biri devletlerin uluslararası hukukun en önemli kurallarından biri devletlerin uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağına saygı göstermemeleridir⁹. Ancak, Uluslararası İnsancıl Hukuk, kuvvet kullanımına başvurmayı düzenleyen

⁴ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları* (İstanbul: Beta Yayınları, 2008), 250; Amanda Alexander, “A Short History of International Humanitarian Law”, *The European Journal of International Law*, 26/1 (2015): 109, 110.

⁵ Christopher Greenwood, “Historical Development and Legal Basis”, içinde *Handbook of International Humanitarian Law*, ed. D. Fleck and M. Bothe, (Oxford, New York: Oxford University Press, 2008), 11.

⁶ Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross (ICRC)), “War and International Humanitarian Law”, (Erişim Tarihi: 29.08.2025), www.icrc.org/eng/war-and-law/overview-war-and-law.htm.

⁷ Bkz. M. Cherif Bassiouni, “The Normative Framework of International Humanitarian Law: Overlaps, Gaps and Ambiguities”, *Transnational Law and Contemporary Problems*, 8 (1998), 200; Greenwood, “Historical Development”, 1, 11; Hilaire McCoubrey, *International Humanitarian Law: Modern Developments in the Limitation of Warfare* (London: Ashgate Publishing, 1998), 1.

⁸ McCoubrey, *International Humanitarian Law*, 1.

⁹ Marco Sassoli, s. 1; McCoubrey, *International Humanitarian Law*, 1.

uluslararası hukuk alanından farklıdır ve ondan bağımsız olarak uygulanır. Bir devletin gerçekten kuvvet kullanıp kullanamayacağı hususu Uluslararası İnsancıl Hukukun kapsamı dışında kalmaktadır. Bu husus BM Şartı'nda¹⁰ belirtilen önemli ancak farklı bir uluslararası hukuk alanı tarafından düzenlenmektedir¹¹. *Jus ad bellum* olarak bilinen ve kuralları BM Şartı'nda bulunan bu alan kuvvetin kullanılabilmesi koşulları, yani meşru müdafaa ve BM Güvenlik Konseyi yetkisini düzenlemektedir¹². Halbuki, silahlı bir çatışmanın var olduğu durumlarda Uluslararası İnsancıl Hukuk kuralları, bir tarafın *jus ad bellum* ilkeleri uyarınca kuvvet kullanmasında yasal olarak haklı olup olmadığına bakılmaksızın tüm taraflar için geçerlidir¹³. Uluslararası İnsancıl Hukuk devletler arasındaki bütün silahlı çatışmalara uygulanır. Dolayısıyla uluslararası hukukun meşru saydığı kuvvet kullanma durumlarında dahi taraflar Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarına uymak zorundadır¹⁴. İnsancıl hukukun evrensel koruma amacı, silahlı çatışmaların sonuçları ve uygulamaları ile ilgilenmekte ve bu sayede savaşın ya da çatışmanın haklılığını sorgulamaksızın, insanlığı ve insan onurunu korumak için gereken asgari kuralları temsil etmektedir¹⁵.

Özünde Uluslararası İnsancıl Hukuk, çatışma bağlamında askeri gereklilik ile insani kaygılar arasında bir dengeyi temsil eder. Bu alanın temel taşı olan insanlık, çatışma sırasında acıyı hafifletme ve hayat kurtarma ve her bir bireye insancıl ve saygılı davranma yükümlülüğünü yüklemektedir¹⁶. Uluslararası İnsancıl Hukuk, belli savaş

¹⁰ Şart orijinal metni için bkz. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>; Türkçe metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf> (E.T: 17.10.2025)

¹¹ Jean Marie Henckaerts, "History and Sources" içinde *The Oxford Guide to International Humanitarian Law*, ed. Ben Saul, Dapo Akande (Oxford: Oxford University Press, 2020), 1.

¹² Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın 2 (4). maddesinde kuvvet kullanmak ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak yasaklanmıştır. Bu durumun istisnaları yani kuvvet kullanmanın meşru sayıldığı haller ise yine BM Şartı'nda meşru müdafaa ve Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanma olarak belirlenmiştir. Bu nedenle bu durumlar dışında gerçekleşecek kuvvet kullanma eylemleri uluslararası hukuka aykırı sayılacak ve devletin sorumluluğuna neden olacaktır.

¹³ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2023), 188.

¹⁴ Bu süreçte, savaşın meşruiyetine odaklanan *jus ad bellum* ve savaşın nasıl yürütüleceğini ele alan *jus in bello* kavramları arasında belirgin bir ayrım yapılmıştır. *Jus ad bellum*, bir savaşın haklı olup olmadığını, yani savaş açma gerekçelerini incelerken, *jus in bello*, savaşın yürütülme şekline odaklanır. Bu ayrım, insancıl hukukun temel ilkelerinden biridir ve insancıl hukuk, çatışmanın sebebine veya gerekçesine bakmaksızın, savaşın tüm taraflara uygulanabilir olmayı amaçlar. Bkz. A. Emre Öktem, *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları* (İstanbul: Derin Yayınları, 2007), 70; Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II*, 188; Bkz. I. Ek Protokol'ün giriş kısmı ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından hazırlanan 1. Cenevre Sözleşmesinin Yorumu, https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_900-12.pdf, s. 1215-1216.

¹⁵ Öktem, *Terörizm, İnsancıl Hukuk*, 70.

¹⁶ Henckaerts, "History and Sources", 1-28.

araçlarını ve yöntemlerini yasaklamaya yönelik kural ve ilkeler kabul etmiştir. Bunlar arasında en temel olanlar, savaşa katılanlar ile savaşa katılmayanlar (örneğin siviller) arasında ayırım yapılmasını öngören, amacı sivil halkı, sivil mülkü, sivil altyapıyı korumak olan ayırım gözetme ilkesi, savaşta orantılılık, patlayıcı mermiler, kimyasal ve biyolojik silahlar, kör edici lazer silahları ve anti-personel mayınları da dahil olmak üzere birçok silahın kullanımının yasaklamasını öngören çevreye ciddi veya uzun vadeli zarar vermeme ve gereksiz yaralanmaya veya acıya neden olmama kuralıdır. Bunlar, Uluslararası İnsancıl Hukukun evrensel değerler doğrultusunda geliştirdiği ve uyguladığı kurallardır. Bu ilke ve kurallar, çatışma koşullarında bile insan hayatının ve onurunun korunması gerektiği anlayışına dayanır. İnsancıl hukuk kuralları, savaşın getirdiği yıkıcı sonuçları sınırlandırmak amacıyla kodifiye edilmiş bir çerçeve sunmuştur¹⁷. Bu kurallar, çatışmanın taraflarının insani mülahazalara dayalı olarak seçtikleri savaş yöntem ve araçlarını kullanma özgürlüğünü kısıtlamayı, bir çatışmanın siviller veya diğer savaş dışı kişiler üzerindeki etkilerini sınırlamayı, çatışmadan etkilenen veya etkilenme riski taşıyan kişi ve mülkleri korumayı amaçlamaktadır¹⁸.

Uluslararası İnsancıl Hukuk ve yalnızca bir çatışma başladıktan sonra ve ardından çatışmayı ya da savaşı kimin başlattığına bakılmaksızın tüm taraflara eşit olarak uygulanır¹⁹. Uluslararası İnsancıl Hukuk, uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalar arasında ayırım yapmaktadır. Uluslararası silahlı çatışmalar, en az iki devletin dahil olduğu çatışmalardır²⁰. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar, genellikle tek bir devletin topraklarıyla sınırlı olan ve silahlı muhalif gruplarla düzenli silahlı kuvvetler arasındaki veya silahlı grupların kendi aralarındaki çatışmalardır. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara daha sınırlı bir dizi kural uygulanır.²¹

¹⁷ Nils Melzer, *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction* (Cenevre: International Committee of the Red Cross: 2016), 41.

¹⁸ Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş* (İstanbul: Beta Yayınları, 2006), 1-2; Anıl Çeçen, “İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk”, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 8/Özel (Haziran 2013), 822.

¹⁹ Fatma Taşdemir, “İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye’nin Ayrılıkçı Terör Örgütü PKK ile Mücadelesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVI/1: (2012): 107; Sassoli, s. 1.

²⁰ Bu tür çatışmalar, Dört Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokol I’de belirtilenler de dahil olmak üzere çok çeşitli kurallara tabidirler.

²¹ Bu husus dört Cenevre Sözleşmesi’nin ortak 3. Maddesi’nde ve Ek Protokol II’de belirtilmiştir. Genel olarak durum böyle olmakla birlikte, “Silahlı bir çatışma başka bir devletin topraklarına sığarsa bile, çatışma bir devlet ile devlet dışı bir silahlı grup arasında gerçekleşiyorsa ve diğer devlet doğrudan dahil değilse, uluslararası nitelikte olmadığı kabul edilebilir”. Bkz. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 1.

1.2. Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Hukuku Ayrımı ve Aralarındaki İlişki

İnsancıl hukuk, insan hakları hukukundan uygulama zamanı ve tarafları bakımından farklılık göstermekle birlikte her ikisi de etkileşim içinde olan iki hukuk dalıdır²². Bazı kuralları benzer olsa da her iki hukuk alanının tarihsel olarak ortaya çıkması ve gelişmesi birbirinden bağımsız olarak gerçekleşmiştir²³. Uluslararası kamu hukuku içerisinde Uluslararası İnsancıl Hukuk devletler arası ilişkileri düzenlediği için uluslararası insan hakları hukukuna göre çok daha erken gelişim göstermiştir. Ayrıca Uluslararası İnsancıl Hukukta kullanılan bazı kavramların kökeni Orta Çağ'a kadar uzanmaktadır²⁴. İnsancıl hukuk esas olarak örf-adet hukuku yoluyla gelişirken ilk antlaşması yani kuralların kodifikasyonu 1864 tarihli savaş alanındaki ordularda yaralıların durumlarının iyileştirilmesine ilişkin Birinci Cenevre Sözleşmesi ile olmuştur. İnsancıl hukuk silahlı çatışmaların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka ifadeyle insanlığın savaş mağdurlarına yönelik kaygısı insancıl hukukun ortaya çıkması ve gelişmesi sonucunu doğurmuştur. İnsan Hakları Hukuku ise ancak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası kamu hukuku alanına girmiştir. O zamana kadar insan hakları bireylere ancak genellikle anayasa hukuku kurallarıyla ya da bireylere yönelik ulusal bildirgelerle (Magna Carta, Bill of Rights gibi) tanınmıştı. İnsan haklarının korunması gerektiğini belirten BM Şartı'ndan ve bir insan hakları kataloğu ortaya koyan 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesinden kısa bir süre sonra insan haklarını korumak için bir dizi evrensel ve bölgesel uluslararası sözleşme kabul edilmiştir²⁵. Ancak 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin silahlı çatışmalarda insan haklarına saygı sorununu tamamen atladığını, aynı zamanda insan haklarından 1949 Cenevre

Cenevre Sözleşmesi, 2016 Yorumu. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/article-3/commentary/2016>

²² Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 2019, 411.

²³ Noëlle Quénivet, "The History of the Relationship Between International Humanitarian Law and Human Rights Law", içinde *International Humanitarian Law and Human Rights Law: Towards a New Merger in International Law*, ed. Roberta Arnold ve Noëlle Quénivet, (Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers: 2008), 2; Taşdemir, "İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk", 108; Michael Bothe, "The Historical Evolution of International Humanitarian Law, International Human Rights Law, Refugee Law and International Criminal Law," içinde *Crisis Management and Humanitarian Protection: Festschrift für Dieter Fleck*, ed. Horst Fischer ve diğerleri, (Berlin: Brill Nijhoff, 2004), 37; Leslie C. Green, "The Relations Between Human Rights Law and International Humanitarian Law: A Historical Overview" içinde *Testing the Boundaries of International Humanitarian Law*, ed. Susan C. Breau ve Agnieszka Jachec-Neale (London: British Institute of International, 2006), 49.

²⁴ Quénivet, "International Humanitarian Law and Human Rights Law", 2.

²⁵ Enver Bozkurt, Yasin Poyraz ve Selcen Erdal, *Devletler Hukuku* (Ankara: Legem Yayınevi, 2023), 190.

Sözleşmelerinin taslağı hazırlanırken neredeyse hiç söz edilmediği belirtilmektedir²⁶. Aslında bireylerin zaman zaman korunmaya ihtiyaç duyulduğunun kabul edilmesinin ürünü olarak ortaya çıkan her iki hukuk alanı²⁷, birbirinin açığını kapatmak üzere birbirini tamamlamaktadır. Nitekim, her iki alanın birçok ortak noktaya sahip olduğu fikri 1970’lerin başlarında ivme kazanmıştır. Her iki alanın kuralları, temel niteliği gereği, bireysel varlığın onuruna ve değerine dayanmaktadır.²⁸

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi bu durumu şöyle belirtmiştir: “Uluslararası İnsancıl Hukukun ve insan hakları hukukunun yapısının özü, her kişinin insan onurunun korunmasında yatar. Bu nedenle her ikisi de insan onurunu korumayı amaçladığından aynı değerlerden beslenmektedir²⁹. İnsan onuruna saygı temel ilkesi, Uluslararası İnsancıl Hukukun ve İnsan Hakları Hukukunun temel dayanağı ve hatta varoluş nedenidir. Aslında modern zamanlarda Uluslararası Hukukun tüm yapısına nüfuz edecek kadar büyük bir öneme sahip olmuştur”.³⁰

Her ikisi de insan onurunu korumayı amaçlasa da bunu farklı koşullarda ve farklı şekillerde yapmaktadırlar. İnsan Hakları Hukuku her zaman ve her koşulda geçerlidir, bir başka ifadeyle hem barış zamanında hem de savaş zamanında uygulanır³¹. Amacı, bireyleri devletin keyfi davranışlarından korumaktır. Bu nedenle, insan hakları hukuku silahlı çatışma zamanlarında da uygulanmaya devam eder. Ancak, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHS), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) gibi insan haklarına ilişkin uluslararası andlaşmalar, silahlı çatışmanın bir örneği olan “ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü durum” zamanlarında bazı hakların sıkı koşullar altında askıya alınmasına izin vermektedir³². Başka bir deyişle, bir dizi hak (hareket özgürlüğü, özgürlük ve güvenlik, örgütlenme özgürlüğü gibi) olağanüstü durumlarda ancak yalnızca “içinde bulunulan durumun koşullarının kesinlikle gerektirdiği ölçüde”

²⁶ Robert Kolb, “The Relationship between International Humanitarian Law and Human Rights Law: A Brief History of the 1948 Universal Declaration of Human Rights and the 1949 Geneva Conventions”, *International Review of the Red Cross*, 324 (1998): 409-19, 400.

²⁷ Quéniwet, “International Humanitarian Law and Human Rights Law”, 2.

²⁸ Francoise J. Hampson, “The Relationship Between International Humanitarian Law and Human Rights Law From the Perspective of a Human Rights Treaty Body.” *International Review of the Red Cross*, 90 (2008): 550.

²⁹ Emanuelli, “Contribution”, 145.

³⁰ Karar, Furundzija, IT-95-17/1-T, Yargılama Dairesi, 10 Aralık 1998, s.72, para. 183.

³¹ Emanuelli, “Contribution”, 145.

³² AİHS, md. 15; MSHS, md. 4; Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 2.

hem bölgesel hem de geçici olarak sınırlandırılabilir veya askıya alınabilir. Ancak, hiçbir zaman veya hiçbir koşulda askıya alınamayacak şekilde hakkın “özü” kalır.

Diğer yandan, insan haklarına ilişkin anlaşmaların çoğunun uygulama alanı sınırlıdır. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Yugoslav krizinde işlenen ağır insan hakları ihlallerinde uygulanamamıştır. Dolayısıyla insan haklarına ilişkin hukuk kuralları silahlı çatışmalar sırasında yetersiz kalabilmektedir. Uluslararası İnsancıl Hukuk daha spesifik, somut ve ayrıntılı esaslar içermektedir³³.

Silahlı çatışma zamanlarında, özel bir hukuk sistemi olan insancıl hukuk devreye girer. İnsancıl hukuk yalnızca silahlı çatışma durumunda geçerlidir. Dolayısıyla silahlı çatışma durumunun bulunmadığı zamanlarda Uluslararası İnsancıl Hukuk uygulanmaz. Bu durumlar Uluslararası İnsancıl Hukuk tarafından değil ancak İnsan Hakları Hukuku tarafından yönetilir³⁴. İnsancıl hukuk, savaş mağdurlarını (siviller, yaralıları ve hastalar, esirler, yerinden edilmişler, vb.) korumak ve çatışmaların yürütülmesini düzenlemek için özel olarak silahlı çatışmaya uyarlanmış bir dizi kuraldır. Yalnızca istisnai durumlarda uygulandığı için hiçbir muafiyete izin verilmez. Uluslararası silahlı çatışmalar için kodifiye edilmiş birçok uluslararası hukuk kuralı uygulanırken, uluslararası olmayan silahlı çatışmalar için çok daha azı geçerlidir. Uluslararası İnsancıl Hukukun temel amacı, artık çatışmalara dahil olmayan savaşçıların (yakalanan, yaralı veya hasta savaşçıları) ve sivillerin yaşamını, sağlığını ve insan onurunu korumak ve çatışmadaki tarafların kendi seçtikleri savaş yöntemlerini kullanma haklarını sınırlayarak esasında silahlı çatışmanın neden olduğu acıyı ve zararı sınırlamaktır³⁵. Bunu yaparken, Uluslararası İnsancıl Hukukun silahlı çatışma zamanlarında insan haklarının “özünü” koruduğu söylenebilir. Uluslararası İnsancıl Hukukun getirdiği temel güvenceler arasında köleliğin yasaklanması, işkence ve insanlık dışı muamelenin yasaklanması ve kanunun geriye dönük uygulanmasının yasaklanması gibi kural ve ilkeler yer almaktadır. İfade, seyahat ve örgütlenme özgürlüğü gibi olağanüstü durumlarda askıya alınabilecek diğer hakların

³³ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 250

³⁴ Emanuelli, “Contribution”, 145.

³⁵ Bkz. Muhammad Ikhsan Lubis, “The Relationship of International Human Rights Law with International Humanitarian Law in Situations of International Armed Conflicts”, *Journal of Indonesian Legal Studies*, 1/1 (2017): 13-34; Hans Joachim Heintze, “On the Relationship between Human Rights Law Protection and International Humanitarian Law”, *International Review of the Red Cross*, 86/856 (2004): 789-814; Anthony E. Cassimatis, “International Humanitarian Law, International Human Rights Law, and Fragmentation of International Law”, *International and Comparative Law Quarterly* 56, 3 (2007): 623-639.

aksine, Uluslararası İnsancıl Hukuk tarafından sağlanan temel korumalar asla askıya alınamaz. Tüm bu temel korumalar bir araya getirilirse hem Uluslararası İnsancıl Hukukun hem de insan hakları hukukunun temel hakları korumaya çalıştığı görülebilir.³⁶

1950 yılından sonra büyük bir gelişme gösteren uluslararası insan hakları hukukunun, savaş hukukunun gelişmesine de büyük katkı sağladığı kabul edilmelidir. İnsan hakları hukuku barış zamanında kişi veya kişi gruplarının belirli haklarını güvence altına almaya ilişkin iken, bu hakların nispeten daha da önemli olanlarının savaş esnasında da güvence altına alınması fikri, savaş hukukunun insancıl hukuka ilişkin sözleşmeler dışında da gelişmesine önemli katkı yapmıştır³⁷.

Uluslararası Adalet Divanı, Nükleer Silahların Tehdit ve Kullanılmasının Meşruluğu hakkında verdiği 08.07.1996 tarihli danışma görüşünde hem Uluslararası İnsancıl Hukukun hem de insan hakları hukukunun aynı temel etik değerleri içerdiğini her ikisinin de insan onuru gibi aynı kavrama odaklandığını ve her ikisinin de insanlık yasalarıyla aynı kaynaktan geldiğini vurgulamaktadır³⁸. Bu görüş ayrıca insancıl hukukun silahlı çatışma zamanlarında insan hakları hukukunun sürekli uygulanabilirliği olduğunu ve bu iki hukuk disiplinin birbirini tamamladığı sonucuna varmaktadır.³⁹

1.3. Uluslararası İnsancıl Hukukun Tarihi Gelişimi ve Kaynakları

Uluslararası hukukun bir dalı olarak uluslararası insancıl hukuk, genel uluslararası hukuk kurallarına tabidir; özellikle kaynaklar, antlaşmaların yorumlanması ve devlet sorumluluğu gibi konularda bu genel kurallar uygulanır. Uluslararası hukukun kaynakları, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinde belirtilmiştir. Bu hüküm, Divan'ın kendisine sunulan uyuşmazlıkları çözüme kavuşturması bir başka ifadeyle karara bağlaması için başvuracağı kaynakları sıralamaktadır⁴⁰. Bunlar içinde temel kaynak olarak kabul edilenler uluslararası sözleşmeler, uluslararası örf ve âdet

³⁶ Heintze, "Human Rights Law Protection", 789; Taşdemir, "İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk", 106.

³⁷ Yücel Acer, İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk, Temel Ders Kitabı İngilizce Özetli*, (Ankara: Seçkin 2020), 359.

³⁸ Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Meşruluğu, Danışma Görüşü, ICJ Raporları 1996, 226, para. 25, 79.

³⁹ Vincent Chetail, "The Contribution of the International Court of Justice to International Humanitarian Law", *International Review of the Red Cross*, 85/850 (2003): 240.

⁴⁰ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü metni için bkz. (Erişim Tarihi: 29.08.2025) https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093041bm_02.pdf

hukuku kuralları ve genel hukuk ilkeleridir. Ayrıca, yargı kararlarının ve çeşitli ulusların en nitelikli yazarlarının öğretilerinin (doktriner görüşlerinin) yardımcı kaynaklar olduğu kabul edilmektedir. Bunlar aynı zamanda Uluslararası İnsancıl Hukukun da ana kaynaklarıdır. Ancak yıllar içerisinde Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanması ve yorumlanması konusunda rehberlik sağlamak amacıyla *soft law* (yumuşak hukuk) niteliğindeki belgeler başta olmak üzere farklı şekillerde ortaya çıkan yeni kaynaklar Uluslararası İnsancıl Hukukun gelişiminde giderek önemli bir rol oynamıştır. Her bir kaynak diğerleriyle sürekli bir etkileşim halindedir ve bu durum içtihatların, uzman görüşlerinin, akademik çalışmaların ve tabii ki dünya olaylarının etkisi altında yeni anlaşmalara, örf-âdet kurallarına ve ilkelere yol açmaktadır⁴¹. Uluslararası İnsancıl Hukukun büyük bölümünün genel devlet uygulamasının sonucu olan uluslararası örf-adet hukuku olduğu belirtilmelidir⁴².

Uluslararası İnsancıl Hukukun temel ilkelerini Orta Çağ'ın Kilise Hukuku'na ve şövalye geleneklerine kadar dayandırmak mümkündür. Bu kurallar, İslam Hukuku'nun etkisiyle daha da netleşmiştir⁴³. Savaş yasaları her zaman savaşın yıkımını sınırlamak için var olmuştur⁴⁴. Antikler, Orta Çağ şövalyeleri, erken modern dönemin hukukçuları bu kaygının varlığına tanıklık etmiştir⁴⁵. Bu yalnızca Batı'ya ait bir kaygı da değildir, Çin, Japonya, Hindistan ve İslam dünyası gibi diğer kültürlerin de kendi savaş kuralları gelenekleri bulunmaktadır⁴⁶. Bu evrensel kaygıya rağmen savaşı sınırlama girişimi çeşitli

⁴¹ Henckaerts, "History and Sources", 2; Cordula Droege and Eirini Giorgou, "How International Humanitarian Law Develops", *International Review of the Red Cross*, 104/920-921 (2022), 1800, 1798-1839.

⁴² Uluslararası sözleşmeler veya andlaşmalar devletler tarafından açıkça tanınan kuralları oluştururken, uluslararası teamül (örf-adet hukuku) UAD Statüsü'nün 38. maddesinde "hukuk olarak kabul edilen genel bir uygulamanın kanıtı" şeklinde tanımlanmaktadır. 38. madde 'uluslararası sözleşmeleri' (antlaşmaları) ilk kaynak olarak listelese de bu uluslararası hukukun ana kaynakları arasında bir hiyerarşinin var olduğu anlamına gelmemektedir. Tarihsel olarak, uluslararası örf ve âdet hukuku genellikle antlaşma hukukundan önce gelmiş ve Uluslararası İnsancıl Hukukun kodifikasyonunun çoğunun dayandığı ilkeler ve kavramlardan oluşan bir kaynak sağlamıştır. Christopher G. Weeramantry, "The Revival of Customary International Humanitarian Law, içinde *Custom as a Source of International Humanitarian Law*, ed. Larry Maybee and Benarji Chakka, (ICRC, 2006) 25.

⁴³ Taşdemir, "İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk", s. 83; Öktem, *Terörizm, İnsancıl Hukuk*, 69.

⁴⁴ Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, for the International Committee of the Red Cross, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), at ix.

⁴⁵ McCoubrey, *International Humanitarian Law*, 8.

⁴⁶ McCoubrey, *International Humanitarian Law*, 8; Marco Sassòli ve Antoine A. Bouvier, *How Does Law Protect in War? Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, (Cenevre: Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 2006), 124-125.

engellerle karşılaşmıştır⁴⁷. Savaş sırasında uyulacak kuralların oluşumunu Ortaçağ dönemlerine kadar götürmek mümkün olsa da bu tür kuralların vicdani, dini ya da ahlaki bir anlayışın ötesine geçerek pozitif temellere oturması yani Savaş hukukunu kodifiye etme hareketi daha yakın dönemlerde, 19. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleşmeye başlamış, modern Uluslararası İnsancıl Hukuk bu tarihten sonra doğmuştur⁴⁸.

Uluslararası İnsancıl Hukukun günümüzdeki anlayışının uzun bir geçmişe dayandığı ve kendine özgü belirli bir duygu ile dolu olduğu, tarihinde dönüm noktası niteliğinde olan olaylar ve o döneme ait kaygıların ivme kazandırdığı bir alan olduğu uluslararası hukukçular tarafından kabul edilmektedir⁴⁹. Uluslararası hukukçular Uluslararası İnsancıl Hukuku farklı zamanları ve kültürleri içine alan, tarihi bakımdan uzunca bir sürecin sonucu olan savaş kuralları tarihinde konumlandırırlar. Aynı zamanda Solferino Muharebesi'ne tanıklık eden ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin kurulmasına ilham veren ve bu vesileyle dolaylı olarak Cenevre Sözleşmeleri'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış olan Henry Dunant'ın katkısını vurgulamaktadırlar. Uluslararası İnsancıl Hukuka ilişkin yaşanan bu tarihi gelişmeler söz konusu alanın doğası, niteliği ve amacı hakkında bilgi vermeye yardımcı olmaktadır⁵⁰. Savaş hukukuna yönelik çeşitli yaklaşımların uzun tarihi modern Uluslararası İnsancıl Hukukla karıştırılabilmektedir. Ancak, Uluslararası İnsancıl Hukuk terimi tarihi olarak yenidir. Savaş hukukuna yönelik daha önceki yaklaşımların modern Uluslararası İnsancıl Hukukla aynı olmadığı kabul edilmesine rağmen her ikisinin de benzer insani değerleri yansıttığı sürekli olarak vurgulanmaktadır⁵¹.

⁴⁷ Tamar Meisels Meron, "The Humanization of Humanitarian Law", *American Journal of International Law*, 94 (2000): 239, 12.

⁴⁸ Acer, Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 355; Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk*, Çev. Edt. İbrahim Kaya, (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018), 854; Meron, *The Humanization of Humanitarian Law*, 12.

⁴⁹ Uluslararası İnsancıl Hukukun uzun bir tarihinin olduğu yaygın olarak kabul edilmesine rağmen, hem Uluslararası İnsancıl Hukuk terimi hem de çağrıştırdığı *ius in bello*'nun kavramsallaştırılması oldukça yenidir. 1960'lardan önce, "Uluslararası İnsancıl Hukuk" terimi bir hukuk alanını tanımlamak için kullanılmamaktaydı ve terim 1960'larda kullanılmaya başlandığında dahi, hukukun şu anki halinden oldukça farklı bir anlayışı ifade etmekteydi. Bu dönemden önce, yaygın ve akademik kullanım ilk olarak savaş hukukunu ve daha sonra 1960'larda fiili ve iç çatışmaları kavrama çabasıyla "silahlı çatışmalar hukukunu" kastetmekteydi. Georg Schwarzenberger, "From the Laws of War to the Law of Armed Conflict", *Journal of Public Law*, 17 (1968): 61.

⁵⁰ Alexander, "A Short History", 109.

⁵¹ Greenwood, "Historical Development", 11, 15.

1.3.1. Uluslararası Andlaşmalar

1861 Amerikan İç Savaşı sırasında Birlik güçlerinin davranışlarını düzenlemek için yazılan Lieber Kodu (1863)⁵², savaş hukukunun kodifikasyonunun ilk örneği olarak adlandırılmaktadır. Ancak bununla birlikte, İsviçre vatandaşı Henry Dunant'ın da tanıklık ettiği 1859'daki Solferino Muharebesi'ni modern insancıl hukuk tarihinde kritik an olarak görmektedir⁵³. Çünkü Kuzey İtalya'da 1859'da gerçekleşen Solferino Muharebesi, 1864'te ilk Cenevre Sözleşmesi'nin kabul edilmesinde etkili olan dönüm noktası niteliğindedir⁵⁴. Yaralı askerlerin çektiği acılardan dehşete düşen Cenevreli hayırsever bir iş adamı olan Henry Dunant, bu savaş sırasında çatışmanın korkunç etkilerine tanık olmuş ve yaralı askerlerin toplanması ve bakımı konusunda önemli bir rol oynamıştır. Dunant, "A Memory of Solferino" adlı kitabında, savaş durumunda tüm tarafların yaralılarına yardım etmek için nitelikli gönüllülerin hazır bulunmasını sağlamak amacıyla tüm ülkelerde kalıcı yardım topluluklarının barış zamanında oluşturulmasını önermiştir⁵⁵. Dunant'ın tanık olduğu durumlar Kızılhaç Hareketini kurma fikri için ilham kaynağı olmuştur⁵⁶. Bu Hareket, insani düşüncenin destekçisi ve koruyucusu ve bunun Uluslararası İnsancıl Hukuka geçişinin başat aktörü olacaktır. Dunant ayrıca, devletlerin bu tür toplulukların işleyişini düzenlemek ve savaş alanındaki yaralı askerlere yasal koruma sağlamak için bir sözleşme ile düzenlenen bazı uluslararası ilkeler oluşturmak üzere bir araya gelmelerini önermiştir. Bu öneriler, Kızılhaç Hareketi'nin kurulmasına ve İsviçre Federal Konseyi'nin 22 Ağustos 1864'te ilk Cenevre Sözleşmesi'ni kabul eden

⁵² Taşdemir, "İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk", 83; Amerika Birleşik Devletleri Ordularının Sahadaki Yönetimine Yönelik Talimatlar, Genel Emirler No 100 (24 Nisan 1863) (Lieber Kanunu) da Uluslararası İnsancıl Hukukun kodifikasyonu yönündeki sonraki çabalar üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Lieber Kanunu, Amerikan İç Savaşı (1861-1865) sırasında Birlik Kuvvetlerinin davranışlarını düzenlemek için yazılmıştı ve büyük ölçüde mevcut savaş yasalarını ve geleneklerini yansıtmaktaydı. Konuyla ilgili tartışma için bkz. Frits Kalshoven, "The History of International Humanitarian Law Treaty-Making," içinde *Routledge Handbook of the Law of Armed Conflict*, ed. Rain Liivoja and Tim McCormack (London and New York: Routledge, 2016), 35.

⁵³ Greenwood, "Historical Development and Legal Basis", 1, 21; Dietrich Schindler, "International Humanitarian Law: Its Remarkable Development and Its Persistent Violation", *Journal of the History of International Law*, 5 (2003): 165, 167; Lieber Code, General Order No. 100 (24 April 1863). 18. Ayrıca bkz. McCoubrey, *International Humanitarian Law*, 16

⁵⁴ Kalshoven, "The History of International Humanitarian Law", 34; Esasında ulusal niteliğine rağmen Lieber Kanunu çağdaş insancıl hukukun temelini oluşturan belge olarak nitelendirilen 1864 Cenevre Sözleşmesinin hazırlanmasına yol açmıştır. Taşdemir, "İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk", 83.

⁵⁵ Kalshoven, "The History of International Humanitarian Law", 34; Ekrem Yılmaz, *Uluslararası İnsancıl Hukukun Gelişiminde Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2024), 89-90.

⁵⁶ Greenwood, "Historical Development", 22.

Cenevre’de bir Diplomatik Konferans düzenlemesi fikrinin oluşmasına da kaynak olmuştur⁵⁷. Bu sayede Dunant 1864’te Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlere Mensup Yaralı ve Hastaların Durumunun İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nin kabul edilmesini teşvik etmiştir. Bu Sözleşme, Cenevre insancıl hukuk geleneğinin başlangıcını işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle, bir dizi antlaşmanın yapılmasını kapsayan Uluslararası İnsancıl Hukukun kodifikasyonunun tarihi, 1864’te bu İlk Cenevre Sözleşmesi’nin kabul edilmesiyle başlamıştır. Bu ilk kodifikasyona kadar geçen yüzyıllar boyunca, savaşı düzenleyen kurallar uluslararası örf ve adetlere (teamüllere) dayanmaktaydı. Bu nedenle, Uluslararası İnsancıl Hukukun bir örf ve âdet kuralları bütünü olarak başladığını ve yüzyıllar boyunca öyle kaldığını, kodifikasyonunun çok daha yeni bir olgu olduğunu söylemek mümkündür⁵⁸. Uluslararası İnsancıl Hukukun kodifikasyonu ve teamüli gelişimi, çoğu zaman mevcut hukuki çerçevedeki zayıflıkları ortaya çıkaran savaşlara ve savaş araç ve yöntemlerindeki gelişmelere yanıt olarak gerçekleşmiştir⁵⁹.

Bugün de geçerliliğini koruyan bazı temel ilkeler etrafında formüle edilmiş olan ve sadece on maddeden oluşan 1864 Sözleşmesi, bugüne kadar Uluslararası İnsancıl Hukukun temel ilkeleri olarak kabul edilen birkaç ilkeyi ortaya koymuştur: Yaralıların ve hastaların dost veya düşman ayrımı yapılmaksızın korunması; sağlık personelinin, kurumların ve ulaşım araçlarının dokunulmazlığı (ordu sağlık personelinin savaşçı sayılmaması ve düşman tarafından esir alınırlarsa esir tutulmaması, sahra hastaneleri ve ambulansları savaşın tarafı kabul edilmemesi); yaralı askerlere bakan sivillere saygı gösterilmesi, beyaz zemin üzerinde Kızılhaç’ın belirgin şekilde ambleminin kullanılması gibi⁶⁰. Bu Sözleşme, sağlık ekipleri için belirli işaret ve amblemler belirleyerek savaş esnasında sağlık ekiplerinin dokunulmazlığı kuralını getirmiştir. Bu kısa antlaşma 1906’da gözden geçirilerek değiştirilmiştir.

⁵⁷ Kalshoven, “The History of International Humanitarian Law”, 34.

⁵⁸ Alexander, “A Short History”, 12.

⁵⁹ Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi’nin kodifiye edilmesinde, Uluslararası Kızılhaç Komitesi özellikle Cenevre Sözleşmeleri ile ilgili olarak önemli bir rol oynamıştır. Bununla ilgili açıklamalar ileride ilgili başlık altında yapılmıştır.

⁶⁰ Emanuelli, “Contribution”, 149.

19. yüzyıl yeni uluslararası sözleşmelerin oluşumuna da tanıklık etmiştir. 1868’de Saint Petersburg Deklerasyonu⁶¹ ile İçinde patlayıcı ve yanıcı madde bulunan mermilerin kullanılması yasaklanmış ve savaşın acılarının mümkün olduğunca azaltılmasını sağlayacak olan ve savaşta kullanılması yasak silah türlerini düzenleyen daha kapsamlı sözleşmeler kabul edilmiştir⁶². 1899 ve 1907 Lahey Konferansları⁶³ sırasında savaş hukuku kurallarının kodifiye edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu konferanslarda kara ve deniz savaşına ilişkin halen günümüzde geçerliliği kabul edilen kuralların temelini oluşturan bir dizi antlaşma kabul edilmiştir⁶⁴. Bu çerçevede savaşan güçlerin uluslararası hukuka tabi olmaya devam ettiğine ve savunmasız köyler ve şehirlere karşı kuvvet kullanılmasının yasak olduğuna vurgu yapılmıştır. Savaşan statüsüne hakkı olan aktörlerin kimler olduğu belirlenmiş ve işgal edilen yerler hakkında alınması gereken tedbirler belirtilmiştir. Ayrıca bir savaş halinde tarafsız kalan devletler ve kişilerin hakları ve yükümlülüklerine ilişkin hükümlere ve gereksiz acıya neden olabileceği düşünülen silahlar, mermiler veya malzemeler hakkında yasaklar öngörülmüştür⁶⁵.

Birinci Dünya Savaşı’nın yaşattığı acı tecrübeler, mevcut sözleşmelerin savaşın boyutlarını öngöremediğini ve bu nedenle yetersiz kaldığını göstermiştir. Bu durum, iki dünya savaşı arası dönemde de İnsancıl Hukuk alanında yeni düzenlemelerin yapılması için çalışmaların devam ettirilmesine neden olmuştur. Bu dönemde kabul edilen başlıca uluslararası andlaşmalar arasında, 17 Haziran 1925 tarihli “Boğucu, Zehirleyici ve Benzeri Gazların ile Bakteriyolojik Araçların Kullanılmamasına İlişkin Cenevre Protokolü” ile 27 Temmuz 1929 tarihli “Savaş Alanında Yaralı ve Hastaların Durumunun

⁶¹ Saint Petersburg Deklerasyonu için bkz. <https://ihl-databases.icrc.org/ar/ihl-treaties/st-petersburg-decl-1868> (E.T: 04.10.2025)

⁶² Acer, Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 356.

⁶³ “ABD Başkanı T. Roosevelt’in çağrısı ile 1907’de Lahey’de düzenlenen konferansta, savaş hukukuna ilişkin birçok eki olan bir sözleşme oluşturulmuştur. 1907 La Hey Konferansı’nda, savaş hukukuna ilişkin 12 adet protokol oluşturulmuştur. Bu protokoller ile çatışmaların başlaması, kara savaşı kuralları, kara savaşında tarafsızların durumu, ticaret gemilerinin statüsü, denizaltı mayınları, denizden bombalama, deniz savaşı kuralları, deniz savaşında tarafsızlar ve balonlardan patlayıcı madde atılmasının yasaklanması gibi birçok önemli konular düzenlenmiştir”. Acer, Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 356.

⁶⁴ 1899’da imzalanan dört adet sözleşme ve üç adet Lahey Bildirisini 1907’de imzalanan 13 adet Lahey Sözleşme izlemiştir. 1899 tarihli Lahey Konferansı’nda kabul edilen sözleşmeler şunlardır: Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözümüne Dair I Nolu Sözleşme; Kara Savaşındaki Kural ve Örfilere Dair II Nolu Sözleşme; 1864 Tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin Deniz Savaşına Uygulanmasına Dair III Nolu Sözleşme; Balonlardan Mermi ve Patlayıcıların Atılması Yasağına Dair IV Nolu Sözleşme. Bkz., Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 6.

⁶⁵ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 854.

İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi” ve “Savaş Tutsaklarına Muameleye İlişkin Cenevre Sözleşmesi” yer almaktadır⁶⁶.

İkinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı kitlesel yıkım ve işlenen ağır uluslararası suçların ardından, 1948’te kabul edilen “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”, uluslararası insancıl hukukun kavramsal gelişiminde önemli bir aşama oluşturmuştur. Soykırım sayılacak eylemler hem savaş sırasında hem de barış zamanında yasaklanmış ve ihlalinin bir suç olduğu bu sözleşme ile kabul edilmiştir⁶⁷.

2. Dünya Savaşı’nda milyonlarca insanın ölmesi, savaş sırasında sivillere sağlanan güvencelerin ne ölçüde yetersiz olduğunu ortaya koymuş ve bu durum sadece sivillerin korunmasına yönelik yeni düzenlemelerin hazırlanmasını ve mevcut sözleşmelerin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Böylece Savaş sonunda edinilen tecrübeler Uluslararası İnsancıl Hukukun bazı yeni alanlarını düzenleme konusu yapan ve bu konulardaki birçok örf adet kuralını yazılı hale getiren ve günümüzde çok önemli bir yer tutan 1949 Cenevre Sözleşmeleri’nin imzalanmasına yol açmış ve bu durum insancıl hukukun düzenleme alanının genişlemesiyle sonuçlanmıştır⁶⁸. Bu sözleşmeler 12 Ağustos 1949 tarihinde imzalanmış ve 21 Ekim 1950 tarihinde yürürlüğe girmiş olan her biri çok önemli dört adet sözleşmeden oluşmaktadır⁶⁹. Uluslararası İnsancıl Hukukun temel kaynağı bu dört Cenevre Sözleşmesi’dir. Bunlar:

I Numaralı Sözleşme: “Harp Halinde Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Vaziyetlerinin İyileştirilmesi Hakkında Cenevre Sözleşmesi”.

II Numaralı Sözleşme: “Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Durumlarının İyileştirilmesi Hakkında Cenevre Sözleşmesi”.

III Numaralı Sözleşme: “Harp Esirleri Hakkında Uygulanacak Muameleye Dair Cenevre Sözleşmesi”.

⁶⁶ Taşdemir, “İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk”, 85; Acer, Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 356.

⁶⁷ Sözleşmenin orijinal metni için bkz. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-prevention-and-punishment-crime-genocide> (E.T: 04.10.2025)

⁶⁸ Taşdemir, “İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk”, 85; Acer, Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 358; Emanuelli, “Contribution”, 146.

⁶⁹ Sözleşme metinleri ve Ek Protokolleri için bkz. https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/569_1.pdf (E.T: 04.10.2025); Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 2019, 412.

IV Numaralı Sözleşme: “Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi”.

Bunlar öncelikle uluslararası silahlı çatışmalarla ilgilidir, ancak uluslararası olmayan silahlı çatışmalarla ilgili olarak ortak bir 3. madde içermektedir⁷⁰. 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi 1. bendinde Sözleşme tarafı bir devlet ülkesinde uluslararası olmayan bir silahlı çatışmanın çıkması durumunda çatışma taraflarının her birinin en az birtakım insancıl hukuk kurallarını uygulaması gerektiği öngörülmektedir. Bu tür durumlarda hem Hükümet kuvvetleri hem de hükümete karşı olan kuvvetlerin bazı temel kurallara uyması gerektiği belirtilmektedir. Hükümet kuvvetleri dışındaki kuvvetlerin söz konusu Sözleşmelere taraf olmaması nedeniyle uyma yükümlülüğü konusunda bazı kuşklar olsa da doktrin ve BM kararları uluslararası hukukun bazı kurallarının bireyleri de bağladığı görüşünden hareket ederek, bu kuralların da çatışan her iki tarafı bağladığını kabul etmektedir⁷¹.

Ortak 3. maddenin 1. fıkrasının 1. bendi belirli kişilere birtakım olumsuz muamelelerin yapılmasını kesin olarak yasaklamaktadır⁷². Anılan 3. maddenin 1. bendinin 2. fıkrası ise, çatışan taraflara yaralı ve hastaların toplanması ve tedavi ettirilmesi yükümünü getirmektedir. Söz konusu maddenin 2. bendi Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin çatışma taraflarına hizmet sunabileceğini bildirmektedir. Taraflar ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi için zorunlu olmayan bu hizmetler ancak çatışan tarafların rızası ile ve onların izin verdiği ölçüde olanaklı bulunmaktadır. Maddenin 3. bendi ise, olağan olarak 1. bentte kayıtlı olan hükümleri uygulamakla bağlı olan çatışan tarafların, isterlerse 1949 Cenevre Sözleşmelerinde yer alan öteki kuralları da özel anlaşmalarla aralarında uygulamaya koyabileceğini öngörmektedir⁷³.

Zamanla teknolojik gelişmelere bağlı olarak silah teknolojisinin gelişmesi ve savaşın yeni bir boyut kazanması değişen koşullara cevap verebilen yeni düzenlemelere

⁷⁰ Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 2019, 411.

⁷¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2008), 562.

⁷² Madde ile korunan kişiler şunlardır: i) çatışmalara doğrudan katılmayan kişiler; ii) çatışmalara katılıp da silahlarını terketmiş bulunan kişiler; iii) çatışmalara katılıp da hastalık, yaralılık, tutuklanma ya da başka bir nedenle çatışma dışı kalmış kişiler. Bu kişilere karşı nerede ve ne zaman olursa olsun yasaklanan muameleler ise şunlardır: i) kişinin yaşamına, vücut bütünlüğüne ya da onuruna karşı her türlü saldırı, işkence ve kötü muamele; ii) rehin alma; iii) hukuka uygun bir biçimde kurulmayan ve işlemeyen mahkemelerce verilen mahkumiyet kararlarının tenfizi.

⁷³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 562.

duyulan ihtiyacı artırmıştır. Bu bağlamda kabul edilen Sözleşmelerden bazıları, Silahlı Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme⁷⁴ (1954), Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (1972), Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi ve ona ek 5 Protokol (1980), Kimyasal Silahlar Sözleşmesi (1993), İnsan Öldürmeye Yönelik Mayınlar üzerine Ottawa Sözleşmesi (1997), Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol'dür (2000).

II. Dünya savaşı sonrası sömürgeciliğin boyut değiştirmesi, yeni kurulması, Uluslararası İnsancıl Hukukun gelişiminde önemli rolü olan 1949 Cenevre Sözleşmelerinin de geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Özellikle kurulan yeni devletler, hazırlık aşamasında müdahil olmadıkları kurallarla bağlı olmayı reddetmişlerdir. Cenevre Sözleşmelerinin yeniden düzenlenmesi, sözleşmenin uygulanması ile ilgili bazı gelişmeleri tehlikeye atabileceğinden yeni metinlerin Cenevre Sözleşmeleri'ne ek Protokoller şeklinde düzenlenmesi suretiyle silahlı çatışmaların mağdurlarına sağlanan korumanın güçlendirilmesi yolu tercih edilmiştir⁷⁵. Bu bağlamda 8 Haziran 1977 tarihinde, 1949 Cenevre Sözleşmelerine ek olarak iki adet protokol imzalanmıştır. Bunlar, 1977 Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına ilişkin 1 Nolu Ek Protokol ile 1977 Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunması ilişkin 2 Nolu Ek Protokol'dür⁷⁶. Cenevre Sözleşmeleri 1977'de kabul edilen bu iki ek protokol ile desteklenmiştir. Görüldüğü gibi 1 Nolu Protokol uluslararası silahlı çatışmalara uygulanırken, 2 Nolu Protokol Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. maddeyi tamamlayarak uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanmaktadır. Cenevre Sözleşmeleri neredeyse tüm devletler tarafından onaylanmış olduğundan⁷⁷ 3. madde de dahil olmak üzere hükümlerinin çoğu örf-adet hukukunun bir parçası olarak kabul edilmektedir⁷⁸. Daha yakın zamanda, beyaz bir zemin üzerinde

⁷⁴

⁷⁵ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk* (İstanbul: Beta Yayınları, 2013), 520.

⁷⁶ Cenevre Hukuku, esas olarak silahlı çatışma mağdurlarının korunmasıyla ilgilenirken, Lahey hukuku büyük ölçüde belirli savaş araç ve yöntemlerinin sınırlandırılmasına veya yasaklanmasına odaklanmıştır. 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol I'ın 1977'de kabul edilmesiyle, bu iki hukuk dalının birleştiği görülebilir. İleride anlatılacağı üzere, bu protokol, Lahey Sözleşmeleri'nde yer alan savaş yöntemleri ve araçlarına ilişkin kuralları yeniden teyit etmekte ve geliştirmekte ve ayrıca yaralı, hasta ve gemi kazası geçiren, muharip ve savaş esiri statüsüne ilişkin kuralları belirlemekte ve sivil nüfusa ilişkin uzun bir bölüm içermektedir. Kalshoven, "The History of International Humanitarian Law", 44.

⁷⁷ Cenevre Sözleşmeleri, 2025 yılı itibarıyla 196 devlet tarafından onaylanmıştır. (Erişim Tarihi:) <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=0800000280158b1a>

⁷⁸ Henckaerts/ Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, at xxx.

kırmızı bir kristal şeklinde ek bir ayırt edici amblemin tanınmasını sağlayan üçüncü bir ek protokol kabul edilmiştir. 2005 yılında kabul edilen 3 Nolu Protokol'e göre Kızıl Kristal'in koruyucu işareti, savaş zamanlarında geleneksel Kızıl Haç veya Kızılay sembolleri yerine tıbbi ve dini personel tarafından gösterilebilir. Bu koruyucu amblemlerden herhangi birini gösteren kişiler insani bir hizmet gerçekleştirmektedir ve çatışmanın tüm tarafları tarafından korunmalıdır. Tüm bu sözleşmeler, günümüz itibariyle, Uluslararası İnsancıl Hukukun temel kaynaklarını oluşturmaktadır.

1.3.2. Uluslararası Örf-Adet Hukuku

Uluslararası Hukukun bir dalı olarak Uluslararası İnsancıl Hukukun bağlayıcı kurallarının oluşmasının ve gelişmesinin tek kaynağı andlaşmalar değildir. Bunlar arasında şüphesiz ki örf-adet hukuku kuralları ve hukukun genel ilkeleri de önemli bir yer tutmaktadır. İnsancıl hukuka ilişkin örf-adet hukuku bu alandaki andlaşmalarla yazılı hale gelmiştir. Ancak, bu süreç, uluslararası insancıl hukuka ilişkin örf-adet hukukunu ortadan kaldırmamıştır. İnsancıl hukuka ilişkin örf-adet hukuku da, andlaşma hukuku yanında varlığını sürdürmektedir⁷⁹. Her ne kadar uluslararası örf-adet hukuku kurallarının doğuşu, sözleşme hükümlerinden büyük destek alsa da veya bu kurallar geniş katılımlı sözleşmeler sonucu örf-adet hukuku değeri kazansa da, bazen sözleşme hükümlerinin hepsinin örf-adet hukuku değeri kazanmadığı ya da örf-adet hukuku değeri kazanmış bazı kuralların herhangi bir sözleşme ile düzenlenmediği olası bir durumdur. Ancak, uzun süre, savaş hukukunda hangi kuralların sözleşme dışında örf-adet hukuku değeri kazandığı veya hangi sözleşme hükümlerinin örf-adet hukuku değeri kazandığı belirsiz kalmıştır. Aslında bu konuda gözlem yapmak durumunda olan otoriter birimler uluslararası mahkemeler olabilir. Bu konular, özellikle Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin ve Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılamaları ile daha fazla açıklık kazanmıştır⁸⁰. Günümüzde bu husustaki beklenti Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarını uygulamak suretiyle yargılama yapacak olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ndendir.

⁷⁹ Taşdemir, "İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk", 84.

⁸⁰ Acer, Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 359.

Konuyla ilgili Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin uluslararası insancıl hukukun örf ve adet hukuku kurallarını ve bunların gerekçelerini açıklayan çalışması önemlidir⁸¹. Çalışmanın, yayınlandığı 2005 yılından itibaren uluslararası insancıl hukukun şekli kaynakları içindeki işlevi inkar edilemez. Ancak içeriği, konusu ve kapsamı şüpheli olan uluslararası örf ve adet hukukunu ve onun nasıl anlaşılması gerektiğini ortaya koyan, şeklen “tali” kaynak sayılabilecek çalışma, Komite'nin uluslararası insancıl hukuk yönünden üstlendiği benzersiz işlevi de göstermektedir⁸².

Uluslararası İnsancıl Hukukun örf-adet kurallarının önemli maddi kaynakları arasında devletlerin savaş alanındaki davranışları, silahlı çatışmalarda farklı kategorilerdeki kişilere yönelik muamele ve devletlerin sözlü eylemlerine ek olarak belirli silahların kullanımı yer almaktadır. Bunlar örf-adet kurallarıyla ilgili olarak hem devlet uygulamasını hem de *opinio juris*'i tespit etmek için önemli bir kaynak oluşturabilir⁸³. Yerel mahkemeler devletin organları olduğundan ve kararları devletin uygulamasını oluşturduğundan, yerel içtihatlar da konu ile ilgili bir diğer kaynaktır. Devletlerin uygulamalarını gösteren diğer kaynaklar arasında ulusal mevzuatlar, diplomatik protestolar, hükümetlerin taslak antlaşmaları, yürütme kararları ve yönetmelikler hakkındaki yorumları, uluslararası mahkemeler önündeki dilekçeler, uluslararası örgütlerde ve uluslararası konferanslarda yapılan açıklamalar ve uluslararası örgütlerin kararlarına ilişkin alınan hükümet pozisyonları yer almaktadır⁸⁴. Geline nokta itibarıyla uluslararası örfi insancıl hukuk kuralları arasında ayırt etme ilkesini, siviller ile muhariplerin ayırt edilmesini, hedef gözetmeksizin saldırı yapılması yasağını, saldırıda orantılılık ilkesini, çatışmalar sırasında belli kişi ve nesnelerin özel olarak korunması gerektiğini saymak mümkündür⁸⁵.

⁸¹ Bkz. <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>; Türkçe metin için bkz. https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/uluslararasi-insancil-teamul-orfadet-hukuku-customary-ihl-vol1.pdf (E.T: 04.10.2025)

⁸² Erkan Akdoğan, “Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Uluslararası İnsancıl Örf ve Adet Hukuku Kurallarının Türkçe'ye Yeniden Yorumu (Çevirisi),” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 72, No. 3 (2023): 1111.

⁸³ François Bugnion, “Customary International Humanitarian Law”, *ISIL Yearbook of International Humanitarian and Refugee Law* 7 (2007): 10.

⁸⁴ Henckaerts, “History and Sources”, 17.

⁸⁵ Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 2019, 428-430.

Uluslararası İnsancıl Hukukun yüksek düzeyde kodifikasyonuna rağmen, bugün pratikte andlaşma hukukunun uygulanmasını etkileyen birçok engelden biri olarak Uluslararası İnsancıl Hukuk antlaşmalarının evrensel olarak onaylanmadığı gerçeği de göz önünde bulundurulursa, örf-adet insancıl hukuku hala geçerliliğini korumaktadır⁸⁶.

1.3.3. Genel Hukuk İlkeleri

Antlaşmalar ve uluslararası örf adet hukuku kurallarından sonra uluslararası hukukun üçüncü kaynağı olarak Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesindeki ifadeyle “medeni milletler tarafından tanınan genel hukuk ilkeleri” bulunmaktadır. Genel hukuk ilkelerinin üzerinde mutabakata varılmış bir tanımı veya listesi olmasa da esas itibarıyla bu terim; iyi niyetli hareket etme görevi, kendini koruma hakkı ve ceza hukukunun geriye yönelik uygulanmaması gibi tüm gelişmiş ulusal hukuk sistemlerinde tanınan hukuk ilkelerini ifade etmektedir. Genel hukuk ilkelerinin yeterli bir şekilde tanımlanması zordur ve bu nedenle Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanmasında önemli bir rol oynamayacağı düşünülebilir. Ancak genel hukuk ilkeleri bağımsız uluslararası yükümlülöklere yol açtıkları için belirleyici öneme sahip olabilir⁸⁷.

Genel hukuk ilkelerinin çatışmalar hukukunda özel bir önemi haizdir. Bu ilkeler temel andlaşmaların hükümlerinde ya da dibacelerinde (giriş) yer alabilirler⁸⁸. Örneğin, 1899 ve 1907 Lahey Kara Savaşlarına İlişkin Sözleşmeleri'nin 23/e maddesinde yer alan “gereksiz acı vermeme ilkesi” ile 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nde yer alan “insanlığa aykırı davranmama ilkesi”, doktrinde genel hukuk ilkesi niteliğindeki kurallar olarak kabul edilmiştir⁸⁹.

Uluslararası Adalet Divanı Uluslararası İnsancıl Hukuk yükümlölüklerinin doğrudan bir genel hukuk ilkesinden yani “insanlığın temel düşüncelerinden” doğduğı kanaatine varmıştır ve bu ilkelerin hem savaş zamanı hem de barış zamanında var olduğunu ileri sürmüştür. Bu ilkeye dayanarak Uluslararası Adalet Divanı, devletlerin savaş zamanında deniz mayın tarlalarını bildirme konusundaki Uluslararası İnsancıl

⁸⁶ Henckaerts, “History and Sources”, 17.

⁸⁷ Melzer, *A Comprehensive Introduction*, 25.

⁸⁸ *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 4, 317.

⁸⁹ Özden Sav, *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku* (Ankara: Türkiye Barolar Birliğı, 2015), 24.

Hukuk yükümlülüğünün barış zamanında da geçerli olduğunu⁹⁰ ve Cenevre Sözleşmeleri'nin Ortak 3. maddesinde ifade edilen insani ilkelerin çatışmaya taraf olanların antlaşma yükümlülüklerinden bağımsız olarak herhangi bir silahlı çatışmada bağlayıcı olduğunu ileri sürmüştür⁹¹. Ayrıca, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi “insanlığın temel gereklerinin” uluslararası hukukunun genel bir ilkesini olduğunu ve andlaşma hukukunun esnek uluslararası kurallarını yorumlarken ve uygularken bunun tam olarak kullanılması gerektiğini ileri sürmüştür⁹².

Bu bağlamda andlaşma hukuku ile düzenlenmeyen durumlarda halkların ve savaşan tarafların medeni milletler arasındaki yerleşik teamüllerden, insani kurallardan ve kamu vicdanının gereklerinden kaynaklanan uluslararası hukuk ilkelerinin korunmasını öngören “Martens Kaydı”na da değinmek yerinde olacaktır.⁹³ Martens Kaydı ilk olarak 1899'daki 1. Lahey Barış Konferansında kabul edilmiş ve 1899 tarihli II No'lu La Haye Sözleşmesi'nin girişine eklenmiş ve o zamandan sonra yeniden formüle edilerek çok sayıda uluslararası belgeye dahil edilmiştir⁹⁴. Martens Kaydı, savaş hukuku kuralları tam olarak tedvin edilene kadar, sivil ve savaşanların yerleşik uygulamalar, insaniyet ilkeleri ve kamu vicdanının emirlerinden çıkartılabilecek uluslararası hukuk prensiplerinin koruması altında kalacağını ifade etmektedir⁹⁵. Belirli yasal yükümlülüklerin ne derece Martens Kaydı'ndan doğacağı hala tartışma konusu olmakla birlikte, bu kayda yer veren madde, Uluslararası İnsancıl Hukuk tarafından açıkça yasaklanmayan herhangi bir şeye mutlaka izin verilmesi gerektiği yönündeki varsayımları kesinlikle çürütmektedir⁹⁶.

⁹⁰ International Court of Justice (ICJ), *Corfu Channel Case* (United Kingdom v. Albania), Judgment (Merits), April 9, 1949, *ICJ Reports* 1949, 22.

⁹¹ International Court of Justice (ICJ), *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Judgment (Merits), June 27, 1986, para. 218.

⁹² International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY), *The Prosecutor v. Kupreskic et al.*, Case No. IT-95-16-T-14, Judgment (Trial Chamber), January 2000, para. 524.

⁹³ Kara Savaşı Hukuku ve Gelenekleri Hakkında Sözleşme (II) ve Eki: Kara Savaşı Hukuku ve Gelenekleri Hakkında Yönetmelik, 29.07.1899 (Lahey Sözleşmesi No. II), Giriş.

⁹⁴ Rus heyetinde hukuk müşaviri olarak yer alan Fyodor Martens tarafından önerilen, günümüzde de geçerli olan kayıttır. Sav, Savaş ve Barış Hukuku, 54; İnsancıl hukuka yön veren bu kayıtlı ortaya konulan anlayış, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne ek 1977 tarihli I. Protokol'ün 1. maddesinde de yerini almıştır.

⁹⁵ Mete Erdem, “İnsancıl Hukukta Martens Kaydı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6/2 (2015), 211; Bu kayıt şöyle özetlenebilir: “Uluslararası İnsancıl Hukukta açıkça kural bulunmayan durumlarda, ‘... siviller ve savaşanlar, uluslararası hukukun kabul edilmiş teamül, insanlık ilkeleri ile kamu vicdanının buyurularının yetki ve koruması altındadır’”.

⁹⁶ Melzer, *A Comprehensive Introduction*, 25; Erdem, “İnsancıl Hukukta Martens Kaydı”, 211.

1.3.4. Soft Law (Yumuşak/Esnek Hukuk), İctihat ve Doktrin

Soft law, bağlayıcı niteliği olmayan uluslararası hukuk metinlerini ifade etmek ve bağlayıcı uluslararası hukuk kurallarından farkını ortaya koymak için kullanılan bir kavramdır⁹⁷. Antlaşmalardan, uluslararası teamülden ve genel hukuk ilkelerinden oluşan kurallar ve ilkelerin pratikte uygulanabilmeleri için bunların yorumlanmasına ihtiyaç duyulabilir.⁹⁸ Örneğin Uluslararası İnsancıl Hukukun yalnızca silahlı çatışma durumlarında geçerli olduğu belirtilse de bunun kesin anlamı hukuki yorum yoluyla belirlenmelidir. Benzer şekilde Uluslararası İnsancıl Hukuk sivillerin çatışmalara doğrudan katılmadıkları sürece ve bu süre boyunca doğrudan saldırıdan korunma hakkına sahip olduğunu öngörmektedir. Belli bir sivilin bu koruma hakkını kaybedip kaybetmediğine ilişkin karar, “çatışmalara doğrudan katılım” ifadesinin ne anlama geldiğinin belirlenmesine bağlıdır. Elbette Uluslararası İnsancıl Hukukun yorumlanması konusunda yetkili aktörlerin başında uluslararası hukukun yasa koyucuları olarak kabul edebileceğimiz devletler gelmektedir. Devletlerin bu husustaki tutumlarını ortaya koyma biçimi tek taraflı çekinceler veya beyanlar veya çok taraflı örgütlerin kararları şeklinde olabileceği gibi bağlayıcı olmayan araçlara verilen destek şeklinde de olabilir⁹⁹. Uluslararası İnsancıl Hukukun yorumlanması ile ilgili bu tür *soft law* (yumuşak hukuk) araçlarına Birleşmiş Milletler Ülke İçinde Yerinden Edilme Konusundaki Rehber İlkeler (1998), Birleşmiş Milletler Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlalleri ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinin Mağdurları İçin Çözüm ve Tazminat Hakkına Dair Temel İlkeler ve Yönergeler (2005) örnek verilebilir.

Devletler tarafından ortaya konulabilecek böyle bir rehberliğin olmaması durumunda Uluslararası İnsancıl Hukuku yorumlama görevi her şeyden önce Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanacağı davaları karara bağlamakla görevli uluslararası mahkemelere, örneğin belirli çatışmalar için kurulan geçici uluslararası ceza mahkemelerine veya daimi nitelikteki Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne ve elbette Uluslararası Adalet Divanı’na düşmektedir. Ayrıca, en yüksek nitelikli yazarların

⁹⁷ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-I* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2023), 108.

⁹⁸ Antlaşmaların yorumlanmasına ilişkin genel kural için, 23 Mayıs 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 31. maddesine bakınız.

⁹⁹ Melzer, *A Comprehensive Introduction*, 25.

öğretileri de Uluslararası İnsancıl Hukuku belirlemenin yardımcı bir yolu olarak kabul edilir.

1.4. Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri

1.4.1. Genel Olarak

Silahlı çatışma durumlarında çatışmaların yaratacağı acıları en aza indirmek için tarafların davranışlarını sınırlamak ve savaşı kontrol etmek amacıyla bazı kural ve ilkelerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi insancıl hukuk kuralları kodifiye edilmeye başlanmadan önce de bağlayıcı hukuk kural ve ilkelerine sahiptir¹⁰⁰. Bir başka ifadeyle, son 150 yılda oluşturulan insancıl hukuk normları sadece kurallardan ibaret değildir. Bu hukuk alanına hâkim olan bazı temel ilkeler de bulunmaktadır. Bazen kurallar, ilkeleri oluşturmuştur; bazen de ilkeler ve fikirler, birçok kuralın önünü açmış, yeni kuralların oluşmasında ilham kaynağı olmuşlardır¹⁰¹.

İnsancılık ve askeri gereklilik ilkeleri, Uluslararası İnsancıl Hukukun tüm normatif çerçevesinin temelini oluşturur. Bu iki ilke, bilgi ve iletişim teknolojisi ortamı da dahil olmak üzere belirli kuralların ötesinde sınırlar da getirir. Uluslararası İnsancıl Hukukun kurallarının ve ilkelerinin hangi bağlamda yorumlanması gerektiği konusunda ve bu ilkeler tarafından belirlenen parametreler dahilinde silahlı çatışma taraflarının hak ve görevlerinin yorumlanması için yol gösterici bir çerçeve çizer¹⁰².

Uluslararası insancıl hukukun her kuralında askeri gereklilikler ile insani kaygılar arasında bir denge bulunmaktadır. Her ne kadar insancıl hukuk kurallarının oluşturulmasında bu denge gözetilmiş olsa da zaman içerisinde dönem dönem bir ilkenin diğerine göre daha ön planda tutulduğu görülmüştür. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde askeri gereklilik ilkesi lehine bir durum söz konusu iken, günümüzde insancılık ilkesinin daha büyük önem kazandığını söylemek mümkündür¹⁰³.

Silahlı çatışmanın taraflarının savaş araç ve yöntemlerini seçme ve kullanma hakkı sınırsız değildir. Özellikle gereksiz yaralanmaya veya gereksiz acıya neden olan,

¹⁰⁰ Gökhan Güneysu, “Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 14 (Y. 4, 2013), 452.

¹⁰¹ Robert Kolb ve Richard Hyde, *An Introduction to the International Law of Armed Conflict* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 50.

¹⁰² International Committee of the Red Cross (ICRC), *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law* (2009), 78-79.

¹⁰³ Kolb, Hyde, *An Introduction to the International Law of Armed Conflict*, 50.

askeri hedeflere, sivillere veya sivil nesnelere ayırım gözetmeksizin zarar veren, insanlığın temel ilkelerine aykırı araç veya yöntemlerin kullanılması yasaktır¹⁰⁴. Bu bağlamda, Uluslararası İnsancıl Hukukun temel ilkeleri şöyle sıralanabilir:

-Ayrım gözetme ilkesi (Siviller ile savaşanlar ve askeri hedefler ile sivil hedefler arasında),

-Gereksiz acıya sebep olmama ilkesi

-Askeri gereklilik ilkesi,

-İnsanlık ilkesi,

-Orantılılık ilkesi,

1.4.2. Ayrım Gözetme İlkesi

Ayrım gözetme ilkesi veya ayırım gözetmeyen savaş yasağı, Uluslararası İnsancıl Hukuk kapsamında saldırıların yalnızca çatışma taraflarının silahlı kuvvetlerini oluşturan insan gruplarına ve nesnelere, yani askeri hedeflere yöneltilebileceğine ilişkin temel bir kavramdır (1 Nolu Ek Protokol, madde 52/2). 1 Nolu Ek Protokolün 50. ve 52. maddelerinde sivil halk ile sivil maldan ne anlaşılması gerektiği ve belirtilmiştir. Uluslararası İnsancıl Hukuk kapsamında, Saldırıların sadece askeri hedeflere yönelik olabileceği temel prensibine dayanan ve silahlı bir çatışmada gücün yasal kullanımını düzenleyen bu ilke silahlı çatışmanın taraflarının her zaman siviller ile savaşçılar ve sivil nesneler ile askeri hedefler arasında ayırım yapmasını gerektirir. I. Nolu Ek Protokol'ün 57. maddesinde askeri operasyonların yürütülmesinde, sivil halk, sivilleri ve sivil malları hedef dışı tutmak için sürekli özen gösterileceği açıkça belirtilmiştir.

İslam hukuk kültürünün insani ilkeleri ve Ortaçağ bilginlerinin ahlaki, teolojik varsayımları, savaşçılar ile siviller arasında ayırım yapmış ve ikincisinin kapsamlı bir şekilde korunmasını talep etmiştir¹⁰⁵. Bu nedenle, sivil halkın azami düzeyde korunması eski bir husustur. 19.yy'a gelindiğinde, hukuk uygulaması, ayırım gözetmeyen savaşın

¹⁰⁴ Nabuo Hayashi, "General Principles of International Humanitarian Law", içinde *The Handbook of International Humanitarian Law*, ed. Dieter Fleck, (Oxford: Oxford University Press, 2021), 81-92.

¹⁰⁵ Hussein Haghighatpoor, "The Principle of Human Distinction in the View of Islamic Humanitarian Law Compared to International Conventions," *Jurisprudential Researches* 17, no. 3 (2021): 874.

yasaklanmasını geleneksel bir kural haline getirmiştir. Öncelikli olarak geleneksel bir ilke olarak var olmuş olsa da, daha sonra çeşitli sözleşmelerle kodifiye edilmiştir¹⁰⁶.

Cenevre Sözleşmelerine Ek I Nolu Protokol (“Siviller ve Sivil Nüfus” başlığını taşıyan, Bölüm II, 50. madde), sivil nüfus ve sivil nesne kavramlarını tanımlamaktadır/açıklamaktadır. 51. madde, sivil nüfusa verilmesi gereken korumayı açıklamaktadır. I Nolu Protokol tüm devletler tarafından onaylanmamış olsa da sivillerin doğrudan hedef alınmasının geleneksel savaş hukukunun ihlali olduğu ve tüm savaşan taraflar için bağlayıcı olduğu Uluslararası İnsancıl Hukukun kabul edilen bir ilkesidir. Bir kişinin veya nesnenin “askeri” veya “sivil” tarafa ait olup olmadığı büyük bir fark yaratır: silahlı bir kuvvetin bir üyesi veya çatışmalarda yer alan bir kişi doğrudan saldırıya uğrayabilir, çatışmalarda yer almayan bir sivil olarak kabul edildiğinde ise, bu kişi doğrudan saldırıya karşı korunur. Aynı şekilde, sivil nesneler korunurken, askeri nesnelere doğrudan saldırı yapılabilir¹⁰⁷. Benzer bir askeri avantaj elde etmek için olası bir kaç askeri hedef arasında seçim yaparken, seçilecek olan hedef, ona saldırılması halinde sivil yaşamı ve sivil malları en az tehlikeye atması beklenen hedef olmalıdır (I Nolu Protokol, madde 57/3).

Çağdaş savaş alanlarında, savaşan bireyler ve askeri nesneler ile savaşımayanlar arasında net bir ayrım yapmak giderek zorlaşmaktadır. Sivil ve askeri faaliyetler ve işlevler arasındaki çizgi bulanıklaşmış ve bu da ayrım gözetme ilkesinin doğru şekilde nasıl uygulanacağı konusunda belirsizlik yaratacağı düşünülebilir. Ancak, I. Nolu Ek Protokol, bir kişinin sivil olup olmadığı ya da bir yerin askeri hedef olup olmadığı hususunda şüpheye düşülmesi halinde o kişinin sivil veya o yerin de sivil hedef olarak kabul edileceğini öngörmek suretiyle ilkenin uygulanmasındaki belirsizliği ortadan kaldırmıştır. (I Nolu Ek Protokol, madde 50/1, 52/3)

1.4.3. Gereksiz Acıya Sebep Olmama İlkesi

1868 St. Petersburg Bildirgesi ve Lahey Sözleşmeleri’nde de yer verilen gereksiz acıya sebep olmama ilkesi, amacın sadece savaşın kazanılması olduğu göz önünde bulundurularak bu amacın dışına çıkacak şekilde karşı tarafa acı veren gereksiz eziyete

¹⁰⁶ Nabuo Hayashi, “General Principles of International Humanitarian Law”, 83; J. S. Pictet, *Development and Principles of International Humanitarian Law* (Geneva: Institut Henry-Dunant, 1985), 5-25.

¹⁰⁷ Nabuo Hayashi, “General Principles of International Humanitarian Law”, 83.

neden olan insani değerlere aykırı sonuçlar doğuracak savaş araç ve yöntemlerinin yasaklanmasına yönelik temel bir insancıl hukuk ilkesidir¹⁰⁸. 1 Nolu Ek Protokolün “savaş araçları ve yöntemleri” başlıklı 1. bölümünün 35. maddesinde herhangi bir silahlı çatışmada çatışmanın taraflarının savaş yöntemleri veya savaş araçları seçme hakkının sınırsız olmadığı ve gereğinden ağır yaralanmaya veya gereksiz acı çekilmesine yol açar nitelikte silah mermi malzeme ile savaş yöntemlerinin kullanılmasının yasak olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu ilke ile getirilen yasak göreceli nitelikte olup doğası gereği tam ve kesin değildir bu nedenle savaşta kullanılacak her silah veya uygulanacak savaş yönteminin birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesi gerekir. Ancak bir silahın veya savaş yönteminin geniş çaplı ölümlere veya yaralamalara neden olması halinde söz konusu ilkenin ihlal edilmiş sayılacağı tartışmasızdır¹⁰⁹.

Uluslararası Adalet Divanı’nın da işaret ettiği gibi, Uluslararası İnsancıl Hukukun en büyük güçlerinden biri, “geleceğin silahları” da dahil olmak üzere her türlü savaş ve her türlü silaha” uygulanabilecek şekilde tasarlanmış olmasıdır¹¹⁰. Bu ilkenin öncüllerinden biri, zehirli silahlara ve savaş aracı olarak zehir kullanımına yönelik yasaklama şeklinde olmuştur, bu kavram Orta Çağ geleneklerinde derinden kökleşmiştir¹¹¹. Aşırı acıya neden olan silahlara ve malzemelere karşı yasak gerçekten de eski bir ilkedir. 400 gramın altındaki patlayıcı mermileri yasaklayarak, 1868 St. Petersburg Beyannamesi, gereksiz yaralanma ve gereksiz acıya karşı yasağı ifade eden ilk düzenlemedir¹¹². Dom dom kurşunu (*dum-dum bullet*) olarak bilinen mermiler ile ilgili

¹⁰⁸ Kolb, Hyde, *An Introduction to the International Law of Armed Conflict*, 49.

¹⁰⁹ Aksar, *Uluslararası Hukuk-II*, 219-220.

¹¹⁰ International Court of Justice (ICJ), *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 1996, para. 86.

¹¹¹ The Principles Of Humanity And Necessity, Cyber Operations During Armed Conflict, ICRC, (Erişim Tarihi:01.09.2025).https://www.icrc.org/sites/default/files/wysiwyg/war-and-law/02_humanity_and_necessity-0.pdf

¹¹² Patlayıcı mermilerin yasaklanması, bir savaşçıyı savaş dışı bırakmak için gerekenden daha fazla acı çekirtmekten kaçınma arzusundan kaynaklanan St. Petersburg Bildirgesi’nin kabul edilmesiyle 1868’de ortaya çıktı. Bu amaçla Bildirge, özellikle “patlayıcı veya patlayıcı veya yanıcı maddelerle yüklü, 400 gramın altındaki herhangi bir merminin” kullanımını yasaklamaktadır; 400 gram, o dönemdeki en küçük top mermisinin ağırlığıydı. On dokuz devlet, 1868 veya 1869’da St. Petersburg Bildirgesi’ne uymuştur. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Sorumluluk Komisyonu Raporu, “patlayıcı mermilerin” kullanımını uluslararası örf ve adet hukukuna göre bir savaş suçu olarak belirlemiştir. Bkz. Jean-Marie Henckaerts, Laurence Doswald-Beck, Christophe Alvermann, Kai Dörmann ve Béatrice Rolle, “Exploding Bullets (Rule 78),” in *Customary International Humanitarian Law*, Cenevre Uygulama Kodu (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 272-74.

1899 Lahey Beyannamesi¹¹³, silahlara özgü düzenleyici yaklaşımla aynen devam etmiştir¹¹⁴.

1925 Cenevre Gaz Protokolü ve 1972 Biyolojik Silahlar Sözleşmesi, özellikle bazı acımasız silahların kullanımının tamamen yasaklanmasına doğru atılan ileri adımlardır. 1899 ve 1907 Lahey Tüzükleri de daha genel terimlerle ‘gereksiz yaralanmaya neden olma niteliğine sahip ve gereksiz acıya neden olması muhtemel’ görülen silahları veya malzemeleri yasaklamıştır¹¹⁵.

1980 BM Bazı Konvansiyonel Silahların Yasaklanması Sözleşmesi, başlangıçta Ek Protokol I’e dahil edilmesi amaçlanan belirli silahlar üzerindeki yasaklara daha kesin bir içerik kazandırmıştır. Silahlara özgü daha fazla kural, BM Silahlar Sözleşmesi’nin Kör Edici Lazer Silahları Hakkında ve Savaş Patlayıcı Kalıntıları Protokolleri anti-personel mayınları tamamen yasaklamıştır¹¹⁶.

1.4.4. Askeri Gereklilik İlkesi

İnsani korumayla en çok çatışan ilke askeri gereklilik ilkesidir¹¹⁷. Askeri gereklilik ilkesi, silahlı çatışmaya taraf olan bir kişinin yalnızca çatışmanın meşru amacına, yani ‘düşmanın askeri güçlerini zayıflatmak’ amacına ulaşmak için gerekli olan araç ve yöntemlere başvurabileceğini öngörür. Askeri gereklilik kavramı, silahlı kuvvetlere insani kaygıları tamamen göz ardı edip istediklerini yapma özgürlüğü vermez. İlke, belirli yasaklar bağlamında ve Uluslararası İnsancıl Hukukun diğer ilkelerine uygun olarak yorumlanmalıdır. Aksi takdirde insancıl hukuk kapsamında yasaklanacak önlemlerin alınmasına izin vermez ve bir kuralda açıkça öngörülmediği sürece askeri zorunluluk ileri sürülerek bir insancıl hukuk kuralından vazgeçilemez. Örneğin, Ek Protokol I’in 52. maddesi yasal olarak hedef alınabilecek nesneleri listeler. Ancak, bu

¹¹³ 1899 Lahey Boğucu Gazlar Hakkında Beyanname, 1868 tarihli St. Petersburg Deklarasyonu'ndan esinlenerek, 29 Temmuz 1899 tarihinde Lahey'de kabul edilmiştir. Beyannamede devletlerin boğucu veya zararlı gazların yayılmasına neden olan mermilerin kullanımından kaçınmayı kabul ettikleri belirtilmiştir. Metin için bkz. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-decl-iv-2-1899/declaration> (E.T: 04.10.2025).

¹¹⁴ Hayashi, “General Principles of International Humanitarian Law”, 81.

¹¹⁵ Hayashi, “General Principles of International Humanitarian Law”, 82.

¹¹⁶ Kör Edici Lazer Silahları Hakkında Protokol IV (1995); Savaş Patlayıcı Kalıntıları Protokolü V (2003).

¹¹⁷ Michael N. Schmitt, “Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance”, *Virginia Journal of International Law*, 50/4 (2010), 804.

kavram, belirli korumaları geçersiz kılmak veya kurallara istisnalar yaratmak için uygulanamaz¹¹⁸.

1.4.5. İnsancılık İlkesi

Uluslararası hukukta “insanlık” kavramının kavramsallaştırılması konusunda İnsan Hakları Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk dahil olmak üzere uluslararası hukuk akademisyenleri, insanlığın uluslararası hukukta ve özellikle Cenevre Sözleşmeleri’nde temel bir kavram olduğu konusunda hemfikirdir, ancak kesin anlamı, uygulanabilirlik kapsamı ve normatif değeri konusunda fikir ayrılığına düşmektedir. Uluslararası hukukta iki ayrı ancak ilişkili kavramın bir arada bulunduğu kabul edilebilir. Birincisi, insanların kolektif varoluşuna atıfta bulunan “insanlık”tır. İkincisi, “insanlık-duygusunu”, insani olma (ahlaki) görüşüyle uyumlu davranışları ve eğilimleri ifade eder¹¹⁹. İnsanlığın karşıtı olan “insanlık dışı” ifadesi belki de daha açıklayıcıdır, çünkü uluslararası hukukta daha açık bir şekilde tanımlanmıştır ve insanlık dışı eylemlerde insanlık-duygusunun yokluğunu tespit etmek mümkündür¹²⁰. Bu tür eylemler işkence, aşağılama ve kötü muameleyi içerir. İnsanlık ilkesi, silahlı çatışma durumlarında kişisel güvenliği ve sağlığı koruyarak insanlık onurunu ve insanlığı korumayı destekler¹²¹. Bu sayede devletlerin haklarını korumaktan ziyade insanlık lehine işleyen ve devlet eylemlerinin aşırılıklarını kısıtlayan bir yasal rejim ortaya çıkar. İnsanlık ilkesi ve 1859’daki Solferino Muharebesi sırasında yaşanan insanlık dışı eylemler, Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin (ICRC) kurucusu Henry Dunant’a ilham veren temel kavramdı. İlke, tüm insanların herkese, hatta düşmanlarına bile saygı ve özen gösterme kapasitesine ve yeteneğine sahip olmasını şart koşmaktadır. Uluslararası İnsancıl Hukukun birçok kuralı, özellikle yaralıları ve hastaların korumasına yönelik kurallarda bu kavramdan esinlenilmiştir¹²².

Örneğin, insancıl hukuk, bu tür durumlarda tıbbi tesislerin her zaman saygı görmesi ve korunmasını emreder. Bu, silahlı bir çatışma sırasında bir hastaneye karşı

¹¹⁸ İlke hakkında daha fazla bilgi için bkz. Gökhan Güneysu, “Askeri Gereklilik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, *Ankara Barosu Dergisi*, 4 (2012), 93-108.

¹¹⁹ Robin Coupland, “Humanity: What Is It and How Does It Influence International Law?”, *International Review of the Red Cross*, 83/844 (2001), 972.

¹²⁰ Johan Galtung, “Violence, Peace and Peace Research”, *Journal of Peace Research*, 6/3 (1969).

¹²¹ Coupland, “Humanity”, 988.

¹²² Larissa Fast, “Unpacking the Principle of Humanity: Tensions and Implications”, *International Review of the Red Cross*, 97 (2016), 116.

saldırı gerçekleştirilmesini haklı çıkarmak için askeri gereklilik ilkesine dayanılmasını da engeller. İnsanlık ilkesi, savaş araçları ve yöntemlerine belirli sınırlar koyar ve düşman eline düşenlerin her zaman insanca muamele görmesini gerektirir. Silahlı çatışma sırasında acıyı, yaralanmayı ve yıkımı sınırlamayı amaçlar; amacı yaşamı ve sağlığı korumak ve insana saygıyı sağlamaktır. Bu ilke, belirli insancıl hukuk kuralları tarafından açıkça yasaklanmayan herhangi bir şeyin bu nedenle izin verildiği varsayımını engeller¹²³.

1.4.6. Orantılılık İlkesi

Orantılılık uluslararası ve ulusal hukukun her düzeyinde var olan temel bir hukuk ilkesidir. Bir eylemin meşruluğunun amaç ile kullanılan araçlar ve yöntemler ile eylemin sonuçları arasındaki dengeye saygı göstermesi ile belirlendiğini belirtmektedir. Bu ilke bir eylemin hukukiliği veya hukuka aykırılığına karar vermeden önce bu dengeyi değerlendirme yükümlülüğünü ifade etmektedir. Orantılılığın değerlendirilmesi eylemde bulunanların sorumluluğundadır ve eylemde bulunulmadan önce gerçekleştirilmelidir. Orantılılık aynı zamanda silahlı çatışma durumlarında da uygulanabilir bir kural ve Uluslararası İnsancıl Hukukun temel ilkesidir. Herhangi bir saldırının hukukiliğini değerlendirirken askeri gereklilik ile sivillerin korunması arasında bir denge kurulması gerekir¹²⁴.

Orantılılık ilkesi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nde açıkça bu adla düzenlenmemiştir. Ancak bu ilkenin temelleri özellikle sivil nüfusun korunmasına ilişkin hükümlerde dolaylı biçimde yer alır. Orantılılık ilkesine yönelik açık ve doğrudan düzenleme ise, 1 No'lu Ek Protokol'ün "sivil halkın korunması" başlıklı 51. maddesinde yer almaktadır. 51(5)(b) hükmüne göre, "askerî bir hedefe yönelik olarak yapılmakla birlikte, bu hedefin tahribinden, askerî avantajından veya kazanılmasından beklenen somut ve doğrudan yararlar kıyaslandığında, sivil halkın veya sivil malların uğrayacağı kayıpların aşırı olacağı saldırılar" yasaktır. Buna göre, bir askeri hedefe yönelik saldırı, elde edilecek askeri avantaj ile beklenen sivil zarar arasında aşırı bir dengesizlik

¹²³ Nils Melzer, *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction* (Cenevre: ICRC, 2022), 19.

¹²⁴ Jeroen van den Boogaard, *Proportionality in International Humanitarian Law: Refocusing the Balance in Practice* (Cambridge: Cambridge University Press, 2023), 14.

yaratıyorsa, bu saldırı orantılılık ilkesine dolayısıyla uluslararası insancıl hukuka aykırıdır.

Ayrım gözetme görevi, silahlı çatışma taraflarının her zaman sivil kişiler ve nesneler ile askeri hedefler arasında ayrım yapmasını gerektirir. Ancak, Uluslararası İnsancıl Hukuk sivillere ve sivil nesnelere doğrudan saldırıları yasaklasa da, meşru askeri hedeflere yönelik diğer saldırılar sivillere ve sivil nesnelere zarar verebilir. Orantılılık ilkesi, askeri operasyonların neden olduğu kabul edilebilir tesadüfi sivil zararın sınırlarını düzenlemektedir¹²⁵. Ayrım gözetme ilkesi, orantılılık temel ilkesini de gerektirir. Orantılılık ilkesi, kullanılan savaş araçlarının ve yöntemlerinin etkilerinin, aranan askeri avantajla orantısız olmamasını şart koşarak askeri operasyonların neden olduğu hasarı sınırlamayı amaçlar. Bir başka ifadeyle, söz konusu ilke, sivillerin kazara ölümüne, yaralanmasına, sivil nesnelere zarar gelmesine veya bunların hepsine birden neden olması muhtemel olan ve umulan somut ve doğrudan askeri avantajla karşılaştırıldığında aşırı nitelik arz eden saldırıları yasaklamaktadır¹²⁶.

Başlangıçta Cenevre sözleşmelerinin 1 Nolu Ek Protokol’ünde yer verilen bu yasak¹²⁷, artık örfi Uluslararası İnsancıl Hukukun bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle bu ilke, tüm devletler için bağlayıcıdır. Sivillere ve sivil nesnelere yönelik doğrudan saldırıların zaten yasak olduğu göz önüne alındığında, orantılılık değerlendirmesi yalnızca saldırılar meşru hedeflere yönelik olduğunda önem taşımaktadır¹²⁸. Ancak, sivil can kaybının, sivillerin yaralanmasının ve/veya sivil nesnelerin zarar görmesinin aşırı olması durumu, normal şartlarda meşru bir askeri hedefe yöneltilmiş, somut ve doğrudan bir askeri avantaj sağlaması beklenen bir saldırıyı dahi hukuka aykırı hale getirir. Hedeflere ulaşmak için verilen açıkça orantısız zarar, eylemin ayrım gözetmeyen bir savaş biçimi ve uluslararası silahlı çatışmalarda işlenmesi halinde Roma Statüsü’ne göre bir savaş suçu olarak değerlendirilmesiyle sonuçlanacaktır¹²⁹. Bir başka ifadeyle, ayrım

¹²⁵ Boogaard, 14.

¹²⁶ Melzer, *A Comprehensive Introduction*, 101.

¹²⁷ Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol I, md. 51(5)(b) ve 57(2)(a)(iii)).

¹²⁸ Melzer, *A Comprehensive Introduction*, 101.

¹²⁹ Hayashi, “General Principles of International Humanitarian Law”, 88; Bu Uluslararası İnsancıl Hukuk kuralı, Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin (UCM) Roma Statüsü aracılığıyla uluslararası ceza hukukuna da dahil edilmiştir. Gerçekten de Roma Statüsü’nde sağlanan bir savaş suçu tanımı, “böyle bir saldırının sivillerin tesadüfi can kaybına veya yaralanmasına veya sivil nesnelere zarar vermesine veya doğal çevreye yaygın, uzun vadeli ve ciddi bir zarar vereceğini bilerek kasıtlı olarak bir saldırı başlatma eylemini içerir; bu, beklenen somut ve doğrudan genel askeri avantajla karşılaştırıldığında açıkça aşırı

gözetme, ihtiyat ve orantılılık ilkelerine saygı, askeri komutanların çatışmaları yürütürken ve saldırı emri verirken uyulması gereken temel bir görevdir. Olası aksi durum savaş suçlarından bireysel cezai sorumluluğuna neden olabilir¹³⁰.

Orantılılık denkleminde incelenecek anahtar terim “aşırılık”tır. Orantılılık gereksinimi mutlakken, “aşırılık” standardı nisbi yani görelidir. Uluslararası İnsancıl Hukuk, tesadüfi bir zararın her zaman aşırı olacağı objektif bir eşik belirlemez. Prensip olarak, nispeten yüksek askeri değere sahip hedefler nispeten düşük askeri değere sahip hedeflere göre daha fazla tesadüfi zararı haklı çıkaracaktır. Orantılılık değerlendirmesi zorunlu olarak subjektif unsurlar içerse de, anlaşma metninde kullanılan terminolojiden belirli bir derecede objektif rehberlik elde edilebilir. Bu nedenle, korunan kişilere veya nesnelere tesadüfi zarar verilmesi yalnızca “askeri” nitelikteki avantajlarla haklı gösterilebilir ve siyasi, ekonomik veya diğer askeri olmayan faydalarla haklı gösterilemez. Dahası, beklenen askeri avantaj “somut” ve “doğrudan” olmalı ve yalnızca varsayımsal, spekülatif veya dolaylı nitelikte olmamalıdır. Ayrıca, belirli bir saldırı veya operasyondan kaynaklanması beklenmelidir ve bir bütün olarak askeri bir harekattan kaynaklanması beklenmemelidir. Bu nedenle, “savaşı kazanma” genel niyeti, doğrudan saldırıya karşı korunan kişilere ve nesnelere tesadüfi zarar verilmesini haklı göstermeye hizmet edemez¹³¹.

Cenevre Sözleşmelerinin 1949’da kabul edilmesinden bu yana, Uluslararası İnsancıl Hukuk, savaşın iddia ettiği haklı sebep veya haklı savaştan bağımsız olarak, tüm silahlı çatışma durumlarında savaş araçlarını ve yöntemlerini kısıtlamıştır. Bu nedenle, tüm askeri saldırılara uygulanan orantılılık ilkesi veya kuralı, bir saldırıda dayandırılan haklı sebepten bağımsız olarak uygulanır¹³².

olacaktır” (Roma Statüsü’nün 8(2)(b)(iv) maddesi). Bu yasak, özellikle uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda, uluslararası ceza mahkemelerinin içtihatlarıyla da teyit edilmiştir.

¹³⁰ Boogaard, 15.

¹³¹ Yves Sandoz, Christophe Swinarski, and Bruno Zimmermann, eds., *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 1987), para. 2209-2218; Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), Kural 14; Yoram Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, 4th ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2022), 136-143; *Prosecutor v. Kupreškić et al.*, Case No. IT-95-16-T, Judgment (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Trial Chamber, January 14, 2000), para. 524-526.

¹³² Schmitt, “Military Necessity and Humanity”, 806.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN UYGULANMASI VE DESTEKLENMESİNDE ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ROLÜ

2.1. Genel Olarak

Uluslararası İnsancıl Hukuk tüm uluslararası hukuk gibi, devletlerin rızasına dayanır. Anlaşmaları ve örf adet kurallarını kabul etmesi gereken devletlerdir. Ancak devletler dışında uluslararası kuruluşlar da çeşitli şekillerde Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının oluşumu ve uygulanmasına müdahil olmaktadır. Geçmişten günümüze Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarını ihlal eden gerçek kişilerin yargılanmasına imkân tanıyan geçici yani *ad hoc* mahkemeler ve bu tür mahkeme örneklerinden sonra aynı amaca hizmet etmek üzere daimi bir mahkeme olarak kurulan ve günümüzde faaliyetini sürdüren UCM'nin Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanması konusunda rolü önemlidir. Ayrıca evrensel ve küresel bir örgüt olarak BM bünyesinde çeşitli uzmanlık kuruluşları ile Örgütün Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı gibi temel organlarının da bu konuda işlevi bulunmaktadır.

Uluslararası sivil toplum kuruluşları olarak da isimlendirilen hükümet dışı örgütlerin de Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanması konusunda etkisi yadsınamaz. Bu tür örgütler yürüttükleri çalışmalarla bu konuda uluslararası toplumun dikkatini çekme, devletleri ve hükümetlerarası örgütleri harekete geçirebilecek güce ve etkiye sahip olabilmektedir. Bu açıdan Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanmasında katkısı olan bazı uluslararası kuruluşların münferiden ele alınması tez çalışmamızın ana konusu olması nedeniyle önem taşımaktadır.

2.2. *Ad hoc* Mahkemeler

Failleri kovuşturma sorumluluğu ilk ve en başta devletlere düşmektedir. Ancak devletlerin bunu yapmak istememeleri (isteksizlik) veya bunu yapacak durumda olmamaları (yetersizlik) halinde, uygulama, suç sayılan filleri gerçekleştirenlerin cezasız kalmaması için uluslararası ceza mahkemelerinin kurulmasına yol açmıştır. Sorumluları cezalandırmak, açıkça yasanın etkili bir şekilde uygulanmasını, tüm toplumu ilgilendiren kurallara tam olarak etki etmesini sağlar¹³³. Uluslararası mahkemeler, modern uluslararası sistemin başlangıcından beri, devletler ve bazen diğer uluslararası aktörler arasındaki anlaşmazlıkları çözme amacıyla var olmuştur. Ancak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaş öncesi ve sırasında savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar gibi temel uluslararası suçları işlediği iddia edilen Alman ve Japon görevlilerini yargılamak üzere *ad hoc* mahkemeler oluşturulmuştur.

2. Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'nın savaşı kaybetmesinin ardından galip devletler, öncelikli olarak mağlup devletlerin görevlilerinin savaş sırasında işledikleri çok ağır suçlardan yargılanmaları için 1945 Londra Antlaşması ile Nürnberg'de bir uluslararası mahkeme kurulmasına karar vermiştir. Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi adıyla kurulan Mahkeme, sadece savaş suçlularını yargılamakla kalmamış, aynı zamanda, insanlığa karşı suçlar, barışa karşı suçlar kavramlarını kullanarak yeni suç kategorileri oluşturmuş ve bu sayede Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlallerinin sorumlularının yargılanmasına hizmet eden uluslararası ceza hukukuna katkı sağlamıştır¹³⁴. Nürnberg Mahkemesi, işledikleri çok ağır suçlardan yargılanmaları fiilen mümkün olmayan kişilerin uluslararası bir mahkeme önünde hesap vermeleri ve cezalandırılmaları açısından atılmış ilk ve en önemli adımdır, bunu Tokyo Mahkemesi takip etmiştir¹³⁵. Nürnberg Mahkemesi'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, 2. Dünya Savaşı sırasında savaş suçlarını işleyen Japonların yargılanması için Uzakdoğu (yada diğer adıyla Tokyo) Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur¹³⁶. Nürnberg ve Tokyo

¹³³ Hortensia D. T. Gutierrez Posse, "The Relationship between International Humanitarian Law and the International Criminal Tribunals," *International Review of the Red Cross*, 88/861 (March 2006), 86.

¹³⁴ Elif Uzun, "Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü," *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2 (2003), 27.

¹³⁵ Uzun, Milletlerarası Ceza Mahkemesi, 27.

¹³⁶ Mahkemeler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nesrin Dabanlıoğlu Alanur, *Uluslararası Hukukta Devlet Başkanlarının Yargı Bağışıklığı ve Cezai Sorumluluğu* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 201-212.

Uluslararası Ceza Mahkemeleri suç sayılan fiillerin işlenmesinden sonra ve sadece bu suçları işleyenlerin yargılanması için kurulmuş olması nedeniyle *ad hoc* ve olağanüstü nitelikte askeri mahkemelerdir¹³⁷.

Her iki uluslararası mahkeme de savaştan galip çıkanın, mağlup devletler üzerinde kurduğu baskının sonucu kurulmuş ve yargılama yapmış olsa da bu mahkemelerin uluslararası ceza hukukunda ve dolaylı olarak da Uluslararası İnsancıl Hukukun ihlalini teşkil eden belli bazı suçları işleyenlerin sorumluluklarının tesisi konusunda yarattığı etki önemlidir¹³⁸. Bu mahkemeler, devletlerin istemeleri halinde gerekli kaynakları da sağlayarak söz konusu suçları işleyenlerin yargılanması için uluslararası nitelikte bir ceza mahkemesi kurulmasını sağlayabileceklerini göstermesi bakımından önemli örneklerdir. Ayrıca yargılamalar sırasında belirlenen kurallar “Nürnberg ilkeleri” adıyla BM Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından da teyit edilerek yazılı hale getirilmiş ve bu sayede pozitif uluslararası hukukun bir parçası haline gelmiştir¹³⁹. Bu ilkelere bazıları, amirin emrini ifa şeklinde bir hukuka uygunluk sebebinin kabul edilemeyeceği; resmi sıfat veya görevin cezai sorumsuzluk veya bağışıklık sağlamayacağı; uluslararası hukuk uyarınca suç teşkil eden fiilin iç hukuka göre suç teşkil etmese bile sorumluluk doğuracağıdır.

Nürnberg ve Tokyo Mahkemelerinden sonra kurulan ilk uluslararası ceza mahkemeleri, eski Yugoslavya’daki çatışma sırasında işlenen vahşetlere ve Ruanda’daki toplu katliamlara yanıt vermek için 1990’larda BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla kurulan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ve Ruanda’daki kardeş mahkemesi olarak da ifade edilen Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM) olmuştur. 1990’lı yılların başında uluslararası toplumun tanık olduğu iki büyük trajediden biri Avrupa kıtasının ortasında Eski Yugoslavya’da¹⁴⁰, bir diğeri Afrika Kıtasında

¹³⁷ Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler Hukuku*, 157.

¹³⁸ Dabanlıoğlu Alanur, *Devlet Başkanlarının Yargı Bağışıklığı ve Cezai Sorumluluğu*, 226.

¹³⁹ Nürnberg yargılamalarında tanınan ve daha sonra BM Genel Kurulunda da 1950’de kabul edilerek kodifiye edilen Nürnberg İlkeleri için bkz. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf (E.T: 04.10.2025).

¹⁴⁰ “1992’den 1995 yılına kadar süren Bosna Savaşı’nda çoğunluğu Müslüman sivil Boşnak olmak üzere 160 binden fazla kişi öldürülmüştür. Srebrenitsa Katliamı veya Bosna Katliamı olarak ifade edilen soykırım, II. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşmiş en büyük katliamlardan biridir. Nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu 36 bin nüfuslu Srebrenitsa şehrinde, 11 Temmuz 1995 tarihinde Ratko Miladić komutasındaki ağır silahlı Sırp ordusu tarafından 8 binden fazla Bosnalı Müslüman, çocuk, yaşlı, genç, erkek, kadın demeden vahşice öldürülmüştür”. Bkz. Mustafa Imamović, *Bosnia and Herzegovina: Evolution of Its Political and Legal Institutions*, Sarajevo 2006, 386.

Ruanda'da¹⁴¹ yaşanmıştır. Yugoslavya ve Ruanda'da Uluslararası İnsancıl Hukukun ciddi derecede ihlal edilmesinden sorumlu olan kişileri yargılaması için BM Güvenlik Konseyi sırasıyla, 1993 ve 1994'te Yugoslavya ve Ruanda için iki uluslararası ceza mahkemesi kurulmasına karar vermiştir. İlk olarak Eski Yugoslavya topraklarında özellikle Bosna Hersek'te işlenen Uluslararası İnsancıl Hukukun ciddi derecede ihlalden sorumlu kişileri yargılaması için BM Güvenlik Konseyi'nin 827 (1993) sayılı kararıyla 25 Mayıs 1993 tarihinde Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur¹⁴². Daha sonra Ruanda topraklarında, 1 Ocak 1994 ile 31 Aralık 1994 tarihleri arasında işlenen soykırım, insanlığa karşı suçlar ile 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ve ona Ek II Nolu Protokol'ün ihlalden sorumlu olan kişileri ve komşu devletlerin topraklarında benzer fiilleri işleyen Ruanda vatandaşlarını yargılamak için 8 Kasım 1994 tarihinde 955 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Her iki Mahkeme de belli bir durum ile sınırlı olmak ve yargılama tamamlandıktan sonra ortadan kalkmak üzere geçici olarak kurulduğundan *ad hoc* uluslararası mahkemeler olarak ifade edilmektedir¹⁴³. Söz konusu iki mahkeme de devlet içerisindeki resmi statülerine bakılmaksızın birçok devlet görevlisini ve üst düzey askeri Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlallerinden ötürü yargılayarak cezalandırmıştır¹⁴⁴. Mahkemelerin Uluslararası İnsancıl Hukuk normlarını uygulanabilir, yorumlanabilir ve bağlayıcı hale getirmiş olması, özellikle “savaş suçu” ve “insanlığa karşı suç” gibi kavramları içtihat yoluyla somutlaştırması, insancıl hukukun

¹⁴¹ Ruanda'da Hutuların Tutsi azınlığa karşı planlı, sistematik, yaygın insan hakları ihlallerini gerçekleştirmesi ve insanlığa karşı suç, soykırım gibi suçları işlemesi nedeniyle yaşanan katliam 6 Nisan 1994'de başlamasından 18 Temmuz 1994 tarihine kadar yaklaşık 1 milyona yakın kişi öldürülmesi ile sonuçlanmıştır. Yusuf Aksar, *Implementing International Humanitarian Law: From the Ad Hoc Tribunals to a Permanent International Criminal Court*, (London/New York: Routledge, 2004), 14; Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler Hukuku*, 163; Kemal İnat, Rıdvan Kalaycı, “Ruanda: ‘Ortadoğu’ Afrika’da Katliamlar Ülkesi”, Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman (edt.), *Dünya Çatışmaları- Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, 2. Cilt, Ankara 2010, s. 149 vd.; United Nations International Residual Mechanism for Criminal Tribunal, (Erişim Tarihi: 13.08.2025), <https://unictr.irmct.org/en/genocide>.

¹⁴² Gökçen Alpkaya, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi* (Ankara: Seçkin Yayınevi), 2002, 134; Hüseyin Pazarıcı, “Bosna-Hersek Sorununda Uluslararası Yargının Rolü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5/1-4, 1996, 387; Aksar, *Implementing International Humanitarian Law*, 7-8.

¹⁴³ Dabanlıoğlu Alanur, *Devlet Başkanlarının Yargı Bağımsızlığı ve Cezai Sorumluluğu*, 215.

¹⁴⁴ Slobodan Milošević (Eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Devlet Başkanı, Radovan Karadžić (Sırp Cumhuriyetinin eski Devlet Başkanı), Jean Kambanda (Ruanda'nın eski hükümet başkanı) hakkında yapılan yargılamalar ön plana çıkan yargılamalardır. Bkz. Dabanlıoğlu Alanur, *Devlet Başkanlarının Yargı Bağımsızlığı ve Cezai Sorumluluğu*, 218-223.

sivillerin korunması ve savaş yöntemleri üzerindeki sınırlandırıcı etkisini pratikte ortaya koyması ve devlet dışı aktörlerin de Uluslararası İnsancıl Hukuka bağlı olabileceği yönünde önemli emsal kararlar üretmiş olması, Uluslararası İnsancıl Hukuka katkılarından bazıları olarak sayılabilir¹⁴⁵.

O zamandan beri, yerel ve uluslararası suçları kovuşturmak için özel mahkemeler de kurulmuştur. Bu tür karma (uluslararasılaştırılmış) mahkemelerin örnekleri Kosova, Bosna Hersek, Doğu Timor, Sierra Leone, Kamboçya ve en son Lübnan'da görülebilir¹⁴⁶.

Uluslararası ceza mahkemeleri kitlesel insan hakları ihlallerinin ve insancıl hukuk ihlallerinin kurbanlarının adalet taleplerine karşı, bir ülke veya topluluk için barış ve uzlaşmaya doğru çalışmanın gerekliliğinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle, soykırım, savaş suçu veya insanlığa karşı suçların işlendiği çatışma sonrası yargılamaların yapılması yönünde dayanan en büyük argümanlar, daha fazla suç işlenmesinin caydırılması ihtiyacı, mağdurlar ve toplum için adalet ihtiyacı ve gelecekte barışçıl şekilde bir arada yaşama sürecinin bir parçası olarak yaşanan gerçeklerin ortaya çıkarılması ihtiyacıdır¹⁴⁷.

Ad hoc mahkemelerin gelecekteki suçları önlemedeki caydırıcı etkisinin tam anlamıyla yeterli olmadığını günümüz gelişmeleri doğrultusunda söylemek mümkündür. Aynı şekilde gerçeği ortaya koydukları iddiası bakımından da doğru bir değerlendirme yapmak her zaman mümkün olmayabilir. Adaletin sağlanması konusu kamu önünde daha açıktır. Ancak burada da suç işlediğinden şüphelenilenleri tespit etme ve mahkeme önüne çıkarma sorunu hala bulunmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen geniş kitleleri ilgilendiren ağır insan hakları ihlallerini gerçekleştiren kişilerin sadece ulusal düzeyde yargılanmalarını beklemenin ötesine geçerek uluslararası düzeyde de hesap verebilirliği sağlama ve Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanmasında önemli bir adım oldukları inkar edilemez.

¹⁴⁵ Agnieszka Szpak, "Legacy of the Ad Hoc International Criminal Tribunals in Implementing International Humanitarian Law", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4/9 (2013), 526. <https://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/1110/1139>

¹⁴⁶ Bkz. Dabanlıoğlu Alanur, *Devlet Başkanlarının Yargı Bağımsızlığı ve Cezai Sorumluluğu*, 265.

¹⁴⁷ Mark Freeman, *Truth Commissions and Procedural Fairness* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 5-6.

2.3. Uluslararası Ceza Mahkemesi

Tarih Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının ihlal edildiği durumlarda insanlık suçu, soykırım, savaş suçu gibi suçların işlenmesine defalarca tanık olmuş ve tanık olmaya devam etmektedir. İnsanların şiddeti bir kez ve sonsuza dek ortadan kaldırmaya karar vereceğini düşünmek ütöpiktir¹⁴⁸. Ancak, her ihtiyaç duyulduğunda yeni bir uluslararası mahkeme kurulması, altyapının hazırlanması, personel ataması, uluslararası toplumun onayını almak gibi çok uzun ve zorlu bir çalışma sürecini gerektirmektedir. Ayrıca, geçici mahkemelerin kurulması sürecinde mevcut delillerin, resmi belgelerin yok edilmesi, faillerin kaçırılması gibi durumlarla karşılaşma ihtimali de bulunmaktadır. Tüm bunlar suçluların mahkeme önünde hesap verebilmelerini dolayısıyla adaletin sağlanmasını imkânsız hale getirebilmektedir¹⁴⁹. Bu sebeple Uluslararası İnsancıl Hukukun ihlal edildiği durumlarda bireysel cezai sorumluluğu tesis etmek üzere hazır bir şekilde bulunan daimî bir uluslararası ceza mahkemesi ihtiyacı daha somut adımlara dönüşmüştür.

15 Haziran-17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Roma’da düzenlenen Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurulmasına Dair BM Diplomatik Konferansı sonucunda UCM’nin kurucu belgesi olan Roma Statüsü¹⁵⁰, 120 devlet tarafından kabul edilmiştir. Statü ile sürekli bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması öngörülmüştür¹⁵¹. Roma Statüsü 60 devlet tarafından onaylanmasının ardından diğer devletlerin katılımına açık bir uluslararası andlaşma olarak 1 Temmuz 2002’de yürürlüğe girmiş ve evrensel bir mahkeme olan Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Roma Statüsü, BM bünyesinde müzakere edilmiş olsa da, UCM, BM’den bağımsız bir yargı olarak kurulmuştur¹⁵². *Ad hoc* ceza mahkemeleri, daimî bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulmasının temel taşı oluşturmıştır. Daimî Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin

¹⁴⁸ Hortensia D. T. Gutierrez Posse, “The Relationship Between International Humanitarian Law and the International Criminal Tribunals”, *International Review of the Red Cross*, 88/861 (2006), 86.

¹⁴⁹ Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler Hukuku*, 165.

¹⁵⁰ <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/rome-statute-international-criminal-court>, (E.T: 04.10.2025).

¹⁵¹ Roma Statüsü, md. 1.

¹⁵² Dabanlıoğlu Alanur, *Devlet Başkanlarının Yargı Bağımsızlığı ve Cezai Sorumluluğu*, 227-228; Rona Aybay, *Uluslararası Yargı* (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2013), 107-109.

kurulmasıyla, Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının evriminde yeni bir aşama ortaya çıkmıştır¹⁵³.

Mahkeme'nin kurucu belgesi olan Roma Statüsü'nde, UCM'nin uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendiren soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu gibi en ciddi suçların sanıklarının yargılamakla yetkili olacağı öngörülmüştür. UCM Statüsü'nün, Önsöz. 4. paragrafında uluslararası toplumu bir bütün olarak yakından ilgilendiren, en ciddi suçların cezasız kalmaması ve ulusal düzeyde ve uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi suretiyle, bu suçların etkin bir şekilde kovuşturulmasının, güvence altına alınması gerektiği teyit edilerek, 5. paragrafında, “bu suçların faillerinin, cezasız kalmasına son verme ve böylece bu tür suçları önleme konusunda kararlı olarak” ifadelerine yer verilmiştir. UCM Statüsü'nün 17. Maddesine göre devletlerin soruşturma veya yargılama konusunda isteksiz ya da yetersiz olduğu durumlarda veya soruşturma neticesinde yargılamaya gerek olmadığına karar vermeleri halinde davayı kabul edebilecektir¹⁵⁴. Statü'ye göre Mahkeme'nin zaman bakımından yargı yetkisinin kapsamına sadece Mahkeme'yi kuran Roma Statüsü'nün yürürlüğe girdiği 1 Temmuz 2002'den sonra işlenen suçlar girmektedir¹⁵⁵. Bu tür suçların genellikle üst düzey devlet görevlilerinin veya askeri liderlerin emriyle, desteğiyle veya ihmaliyle gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda Mahkeme'nin yargılama yetkisi bakımından en önemli hususlardan biri Statü'nün 27. maddesinde failin statüsünün (devlet başkanı, hükümet başkanı olmasının veya başka bir resmi görevinin bulunmasının) onun cezai sorumluluğunu etkilemeyeceğinin öngörülmüş olmasıdır.

UCM'nin daimi bir uluslararası ceza mahkemesi olarak kurulması, uluslararası hukukta geçici mahkemelerden sonra çok önemli bir gelişme olarak kabul edilmelidir. Uluslararası Ceza Mahkemesi uluslararası adalet sistemini küresel hale getirerek evrensel olarak tüm uluslararası toplum tarafından kabul edilemez bulunan suçları gerçekleştiren kişilerin dünya çapındaki bir mahkemede hesap verebilir hale getirilmesini mümkün

¹⁵³ Etesam Alabd S. Alwheebe, “The Role of the International Criminal Court in the Implementation of the International Humanitarian Law: An Applied Study”, *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 8/10 (2021), 138.

¹⁵⁴ Bu durum Mahkemenin yargı yetkisinin tamamlayıcı/ikincil (tali) niteliği ile ilgilidir. Bkz. Dabanhoğlu Alanur, *Devlet Başkanlarının Yargı Bağımsızlığı ve Cezai Sorumluluğu*, 230-231.

¹⁵⁵ Roma Statüsü, md. 11

kılmıştır¹⁵⁶. Roma Statüsü'nün temel başarılarından biri savcı ve hakimler de dahil olmak üzere Uluslararası Ceza Mahkemesinin hükümetlerden ve BM Güvenlik Konseyi'nden bağımsız bir yapı olarak ortaya çıkmış olmasıdır¹⁵⁷. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin bu sebeple siyasi amaçlı soruşturmalara ve kovuşturmalara karşı güvenceler taşıdığı ifade edilmektedir¹⁵⁸. Uluslararası Ceza Mahkemesi, Uluslararası İnsancıl Hukukun ihlali niteliğindeki korkunç suçlar için hesap verebilirliğin sağlanması yönünde uluslararası ceza hukukunun yanı sıra, özellikle Cenevre Sözleşmeleri düzenlemeleri ve silahlı çatışmalara ilişkin örf ve adet hukuku olmak üzere insancıl hukuk kaynaklarının uygulanmasını güçlendirdiği için olumlu etkiler yaratma gücüne sahiptir. Uluslararası Ceza Mahkemesi de bu amaca hizmet edecek günümüzdeki tek daimi mahkeme olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır.

2.4. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler uygulamasında çeşitli BM organları rutin olarak Uluslararası İnsancıl Hukukla ilgili sorunlarla ilgilenmektedir. BM'nin uluslararası alanda devletler ve diğer aktörler tarafından Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanmasına ve uyumunun sağlanmasına katkıda bulunmaya çağrıldığı çeşitli yollar bulunmaktadır.

BM'nin silahlı çatışmalardan kaynaklanan insani sorunlarla başa çıkma yetkisinin olup olmadığı Örgütün hedefleri göz önünde bulundurularak açıklanabilir. BM Şartı'nın 1. maddesi, BM'ye diğerlerinin yanı sıra uluslararası barış ve güvenliği koruma görevini verir ve Güvenlik Konseyi'ne barışı korumak ve yeniden sağlamak için gerekli adımları atma yetkisi verir. Güvenlik Konseyi bu görevi yerine getirirken “Birleşmiş Milletler”in amaçları ve ilkeleri uyarınca” hareket etmelidir. Şartın 1.maddesi, 55. madde gibi, BM'ye

¹⁵⁶ Diane F. Orentlicher, “Judging Global Justice: Assessing the International Criminal Court”, *Wisconsin International Law Journal*, 21 (2003), 495.

¹⁵⁷ Buna rağmen Roma Statüsü'nün 13/b maddesiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine yapacağı bir başvuruyla, normalde UCM'nin yargı yetkisini kullanamayacağı durumlar bakımından dahi Mahkemenin yargı yetkisini kullanmasını sağlama imkan ve yetkisi verilmektedir. Ayrıca, benzersiz bir yetki olarak devam etmekte olan soruşturmayı veya kovuşturmayı sınırlı süreli de olsa durdurma yetkisi yine Roma Statüsünün 16.maddesinde Güvenlik Konseyine tanınmıştır. Bkz. Nesrin Dabanlioğlu Alanur, “Roma Statüsüne Göre BM Güvenlik Konseyinin Bir Durumu Uluslararası Ceza Mahkemesine Sevketme ve Soruşturma ile Davaları (Yargılamayı) Erteleme Yetkisi”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XXIII/1-2 (2019), 53-85.

¹⁵⁸ Cale Davis, “Political Considerations in Prosecutorial Discretion at the International Criminal Court”, *International Criminal Law Review*, 15/1 (2015), 170-189.

“insan haklarına ve herkes için temel özgürlüklere saygıyı teşvik etmek ve desteklemek” emrini verir. Ancak, şart Uluslararası İnsancıl Hukuktan bahsetmemektedir.

Ancak kanaatimizce Şart’ın “herkes için insan hakları ve temel özgürlükler” kavramının, BM’nin kendisinin “silahlı çatışmalarda insan hakları” olarak adlandırdığı ve “Uluslararası İnsancıl Hukuk” olarak ifade ettiğimiz şeyi de içerdiği konusunda şüphe duyulmamalıdır. Bu düşünce doğal olarak insancıl hukuk ve insan hakları hukukunun tamamen ayrı hukuk alanları olmadığı öncülüne dayanmaktadır. Hem insan hakları hukuku hem de Uluslararası İnsancıl Hukuk, insan hayatına ve onuruna yönelik şiddete sınırlar koyar. İnsan hakları standartları her koşulda geçerli olsa da, insancıl hukuk özellikle silahlı çatışmalar için tasarlanmış bir hukuktur. Dolayısıyla, bu iki hukuk organının belirgin bir varoluş nedeni vardır. Ancak insan hakları hukuku ve insancıl hukuk ortak bir temele sahiptir ve bazen örtüşürler. Belirli durumlarda her ikisi de aynı duruma uygulanabilir. Bir devletin toprakları içinde şiddetin patlak vermesi, elbette, insan haklarını koruyan kurallar ile uluslararası olmayan silahlı çatışmaları düzenleyen Uluslararası İnsancıl Hukukun aynı anda uygulanabilirliğinin açık bir örneğidir¹⁵⁹.

BM’nin Uluslararası İnsancıl Hukuk alanındaki uygulamasının kökeni ve kesinlikle en belirgin ifadesi, muhtemelen Uluslararası İnsan Hakları Konferansı’nın (Tahran, 1968) XXIII. Kararı ve 19 Aralık 1968 tarihli 2444 ((XXIII)) sayılı Genel Kurul Kararı’dır. “Silahlı çatışmalarda insan haklarına saygı” başlığı altında, bu karar her türlü silahlı çatışmada uygulanabilir temel insani ilkeleri kanunlaştırmış ve aynı zamanda sonunda 1977’de Cenevre Sözleşmelerine ek iki protokolün kabul edilmesine yol açan sürece kesin bir ivme kazandırmıştır. Günümüze daha yakın olan, devletleri 1977 Protokollerine taraf olmaya çağıran BM Genel Kurulu’nun çeşitli kararlarıdır¹⁶⁰. BM Genel Sekreteri, Savaş Mağdurlarının Korunması İçin Uluslararası Konferans’taki (Cenevre 1993) konuşmasında, Örgütün Uluslararası İnsancıl Hukukun etkinliğini artırmadaki rolünü vurgulamış ve üç eylem biçimi belirlemiştir: standart belirleme, diplomatik ve yargı yetkisi¹⁶¹. Genel Sekreter, en son yıllık raporunda, Uluslararası

¹⁵⁹ H.-P. Gasser, “International Humanitarian Law”, içinde *Humanity for All: The International Red Cross and Red Crescent Movement*, ed. H. Haug, (Bern/Stuttgart/Vienna: Paul Haupt, 1993), 507-508.

¹⁶⁰ Örneğin, “Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokollerin Statüsü” başlıklı 9 Aralık 1994 tarihli ve 49/48 sayılı BM Genel Kurulu kararı.

¹⁶¹ “Savaş Mağdurlarının Korunması İçin Uluslararası Konferans (Cenevre 1993), Son Bildirge”, *International Review of the Red Cross*, 1993, 377-381. Genel Sekreterin s. 372’deki konuşmasının özeti.

İnsancıl Hukuka, BM Hukuk İşleri Ofisi'nin üstlenmesi gereken görevlerden biri olarak olağan bir konu olarak atıfta bulunmuştur. BM Genel Sekreteri, Barış İçin Bir Gündem'de, "insan güvenliğine yönelik bütünsel bir yaklaşım" ihtiyacını ayrıntılı bir şekilde ele almış ve BM'nin insan hakları sisteminin barışçıl bir düzenin elde edilmesine yönelik gerekli bağlılığını vurgulamıştır¹⁶². Genel Kurul, konuyu 1992 oturumunda ele almış ve aşağıdaki giriş paragrafıyla "Barış İçin Bir Gündem: önleyici politika ve ilgili konular" başlıklı bir karar kabul etmiştir:

"Uluslararası barış ve güvenliğin bütünsel bir şekilde ele alınması gerektiğini ve Örgütün barış, adalet, istikrar ve güvenliği inşa etme çabalarının yalnızca askeri konuları değil, aynı zamanda çeşitli organları aracılığıyla kendi yetki alanları dahilinde ilgili siyasi, ekonomik, sosyal, insani, çevresel ve kalkınma yönlerini de kapsamaması gerektiğini vurgulayarak..."

Bu açıklama, BM'nin en yüksek organının uluslararası barış ve güvenliği koruma veya yeniden sağlama yaklaşımına insani hususları dahil etme konusundaki açık niyetini ortaya koymaktadır. Doğrusu, karardaki "insani" kelimesi teknik bir anlamda anlaşılmamalıdır. Ancak "insani" kelimesinin daha geniş anlamı, "Uluslararası İnsancıl Hukuk"ta kullanıldığı gibi daha dar, teknik olanı da içerir. Ayrıca, 47/120 A sayılı kararın Genel Kurul, Güvenlik Konseyi veya Genel Sekreter'e herhangi bir yeni yetki vermediği göz ardı edilmemelidir. Bu, Genel Kurul'un, diğer şeylerin yanı sıra, uluslararası barış ve güvenlik konularıyla ilgilenirken insani konulara daha fazla ağırlık verme kararlılığının bir ifadesidir.

Mevcut Uluslararası İnsancıl Hukukun, BM'nin bu konudaki sorumluluğu hakkında bir şey söyleyip söylemediğine de değinmek gerekir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin BM'den bahsetmediğini hatırlamak yeterlidir. Diğer yandan Protokol I, Bölüm V'te ("Sözleşmelerin ve bu Protokolün Yürütülmesi") BM'ye atıfta bulunur. Madde 89'a göre, Cenevre Sözleşmeleri veya Protokol I'in ciddi şekilde ihlal edildiği durumlarda, bu Sözleşmelere taraf olan devletler "BM ile işbirliği içinde ve BM Şartı'na uygun olarak, birlikte veya tek başlarına hareket etmeyi" taahhüt etmelidir. Madde 89, Uluslararası İnsancıl Hukukun *erga omnes* karakterinin¹⁶³ ve buna uygun olarak, Cenevre

¹⁶² Barış, önleyici diplomasi, barışı sağlama ve barışı koruma gündemi, Genel Sekreter'in 31 Ocak 1992 tarihli raporu, BM Belgesi A/47/277-S/241 I 1, paragraflar 16 ve 18.

Sözleşmelerine taraf olan tüm devletlerin sadece kendi taahhütlerine saygı göstermekle kalmayıp aynı zamanda “her koşulda (Sözleşmelere/Protokollere) saygı gösterilmesini sağlama” taahhüdünün bir ifadesidir¹⁶⁴. Savaş Mağdurlarının Korunması İçin Uluslararası Konferans (Cenevre 1993) Son Beyannamesi’nde, Madde 89 fıkrını ele almış ve katılımcı devletlerin soykırım yani Uluslararası İnsancıl Hukukun diğer ciddi ihlallerinden biri durumunda Uluslararası İnsancıl Hukuka tam uyumu sağlamak için BM ile iş birliği içinde ve BM Şartı’na uygun olarak hareket etme yükümlülüğünü vurgulamıştır¹⁶⁵.

Bu noktada, BM’nin Uluslararası İnsancıl Hukuk konularını ele alma yetkisinin hem teoride hem de pratikte tartışmasız olduğu sonucuna varabiliriz. Çeşitli BM organlarının Uluslararası İnsancıl Hukukun güçlendirilmesi için izleyeceği birçok yol olmakla beraber üç yol ön plana çıkmaktadır: Uluslararası İnsancıl Hukukun yeniden teyit edilmesi ve kademeli olarak kanunlaştırılması (standartların belirlenmesi), bu kuralları ciddi şekilde ihlal eden kişilerin kovuşturulmasını ve cezalandırılmasını sağlamak ve belirli çatışmaların taraflarının Uluslararası İnsancıl Hukuk kapsamındaki yükümlülüklerine saygılarının artırılması (insani diplomasi). Bu konunun daha iyi bir analizi için Uluslararası İnsancıl Hukuk alanında çeşitli BM organlarının uygulamalarına bakmanın daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2.4.1. Genel Kurul

BM Genel Kurulu, BM’nin altı ana organından biri ve örgütün her üyesinin temsil edildiği ve oy kullanma hakkına sahip olduğu tek organdır. Genel Kurul, Örgütün başlıca politika oluşturma organıdır. Tüm üye devletleri kapsayan bu Kurul, BM Şartı’nın kapsadığı uluslararası konuların tüm yelpazesinin çok taraflı olarak tartışılabilirdiği bir

¹⁶³ Dietrich Schindler, “Die erga omnes-Wirkung des humanitären Völkerrechts”, içinde *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt*, ed. U. Beyerlin, M. Bothe, R. Hofmann, and E.-U. Petermann (Heidelberg: Springer, 1995), 200.

¹⁶⁴ 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Mağdurlarının Korunması için Dört Cenevre Sözleşmesinin ortak I. Maddesi ve 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek ve Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunması ile ilgili Protokol (Protokol I), 8 Haziran 1977; Luigi Condorelli and Laurence Boisson de Chazournes, “Quelques remarques à propos de l’obligation des États de ‘respecter et faire respecter’ le droit international humanitaire en toutes circonstances”, In *Studies and Essays in Honour of Jean Pictet*, ed. Ch. Swinarski (Geneva-The Hague: ICRC/Martinus Nijhoff, 1984), 17-35; Hans-Peter Gasser, “Ensuring Respect for the Geneva Conventions and Protocols: The Role of Third States and the United Nations”, içinde *Ensuring Compliance*, ed. Hazel Fox and Michael A. Meyer (London: British Institute of International and Comparative Law, 1993), 15-49, esp. 24-33.

¹⁶⁵ Savaş Mağdurlarının Korunmasına Dair Uluslararası Konferans (Cenevre 1993), Son Beyanname, para. I. 6., International Review of the Red Cross, 1993, 378.

forumdur. Genel Kurul’un Güvenlik Konseyinin sahip olduğunun aksine kararlarını uygulama veya devlet eylemini zorlama yetkisi olmamasına rağmen BM’nin faaliyet alanına giren tüm konuları tartışmak ve tavsiyelerde bulunmak birincil rolüdür (BM Şartı, madde 9,10). Bunun dışında 1947 yılında Genel Kurul tarafından kurulmuş olan Uluslararası Hukuk Komisyonu BM Şartı’nın 13(1)(a) maddesi uyarınca, “uluslararası hukukun tedrici gelişimini ve kodifikasyonunu teşvik etmek amacıyla çalışmalar başlatmak ve önerilerde bulunmak” görevini üstlenmiştir. Bu durumda Genel Kurul’un Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanmasına katkısı iki noktada ön plana çıkmaktadır: İlk olarak Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının oluşturulması ve kodifikasyonu konusunda Uluslararası Hukuk Komisyonu aracılığıyla çalışmalar yürütülmesi, ikinci olarak Genel Kurul’un özellikle insancıl hukukun ihlal edildiği durumlarda ihlali gerçekleştiren devletlere yönelik olarak Uluslararası İnsancıl Hukuka saygı gösterilmesi konusunda çağrıda bulunan tavsiye kararları alması ile konu hakkında gerekli önlemleri alması için bağlayıcı kararlar verme yetkisi olan Güvenlik Konseyi’ne çağrıda bulunmasıdır.

“Savaşın yasaklanmasıyla birlikte, savaşın yürütülmesinin düzenlenmesi artık geçerliliğini yitirmiştir.”¹⁶⁶ şeklindeki açıklamayla BM Uluslararası Hukuk Komisyonu 1949’da savaş hukuku kurallarını modernize etmek için herhangi bir çaba göstermeyi reddetmiş ve Uluslararası İnsancıl Hukukun kodifikasyonunun Örgüt içinde sürdürülmemesi kararı almıştır. Böylece BM, uluslararası hukukun önemli bir bölümünden vazgeçmiştir. Ancak Savaşın yasaklanmış olması bu yasağın ihlal edilebileceği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Ayrıca, BM Şartı’nın kuvvet kullanmayı meşru saydığı durumlarda dahi Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarına uyulması zorunludur ve büyük önem taşımaktadır. BM’nin geriye dönüp bakıldığında oldukça şaşırtıcı ve saf bir iyimserlik niteliğindeki görüşünün sonucu olarak 1949 Cenevre Sözleşmeleri için hazırlık çalışmaları tamamen Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından veya onun himayesinde hareket eden uzmanlar tarafından üstlenilmiştir.

1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek iki Protokolün tarihi, BM’nin kodifikasyon sürecinde çok daha aktif bir rol oynaması bakımından biraz farklıdır. Genel Kurul’un talebi üzerine BM Genel Sekreteri tarafından hazırlanan iki rapor¹⁶⁷, sonunda

¹⁶⁶ Yearbook of the International Law Commission, 1949, 281.

¹⁶⁷ 19 Aralık 1968 tarihli ve 2444 (XXIII) sayılı “Silahlı çatışmalarda insan haklarına saygı” başlıklı Karar.

iki ek protokolün kabul edilmesine yol açan süreç üzerinde büyük bir etkiye sahipti¹⁶⁸. BM Cenevre'deki çalışmaları yakından takip etti ve Genel Kurul her yıl konu hakkında bir karar aldı.¹⁶⁹ İki protokolün dışında tamamen BM sistemi içinde oluşturulmuş ve Uluslararası İnsancıl Hukuka yakın birkaç uluslararası anlaşma vardır. Bunlardan bazıları geleneksel olarak silahsızlanma anlaşmaları kategorisine ait olan 1977 ENMOD Anlaşması (Çevresel Değişiklik Tekniklerinin Askeri veya Diğer Düşmanca Kullanımının Yasaklanması Sözleşmesi), aşırı derecede zararlı olduğu veya etkileri ayrım gözetmeyen belirli konvansiyonel silahların kullanımını yasaklamayı veya kısıtlamayı amaçlayan 1980 Bazı Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi, 1993 Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'dir.

Genel Kurul'un Uluslararası İnsancılık Hukukun uygulanması konusundaki ikinci rolü alacağı tavsiye kararları ile ortaya çıkmaktadır. Geçmişte BM Genel Kurulu Uluslararası İnsancıl Hukukla ilgili konularla çok sık karşılaşmamıştır. Ancak, 1968 yılında "Silahlı çatışmalarda insan haklarına saygı" başlığı altında 2444 (XXIII) sayılı kararın kabulüyle çığır açıcı bir karar alınmıştır¹⁷⁰. Bu karar, Genel Kurul'un görüşüne göre Uluslararası İnsancıl Hukukun gelecekteki herhangi bir kodifikasyonuna rehberlik etmesi gereken üç temel ilkeyi ortaya koymuştur: Savaşan tarafların savaş yöntemlerini ve araçlarını seçme hakkının sınırlandırılması, sivil halka yönelik saldırıların yasaklanması ve savaşanlar ile savaşımayanlar arasında ayrım ilkesi¹⁷¹. 2444 (XXIII) sayılı karar, aynı zamanda 1977 tarihli iki Protokolün hazırlanması sürecinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Aynı 1968 oturumunda, Genel Kurul insani politika için büyük önem taşıyan ve Cenevre Sözleşmelerinin uygulandığı belirli bir durumla ilgili olan başka bir kararı kabul etmiştir. Genel Kurul 2443 ((XXIII)) sayılı kararla, "İsrail'in işgal altındaki topraklardaki nüfusun insan haklarını etkileyen uygulamalarını araştırmak için Özel Komiteyi kurmuştur¹⁷². Bu karar insan haklarına atıfta bulunmasına rağmen açıkça

¹⁶⁸ BM Doe. A/7720 ve A/8052. M. Bothe, K.J. Partsch'ın ifadesiyle "BM ile Kızılhaç arasında belirli bir iş bölümü geliştirdi.....". W. A. Solf, *New Rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the Two 1977 Additional Protocols to the Geneva Conventions of 1949* (The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff, 1982), 3.

¹⁶⁹ F. Bugnion, *Le Comité international de la Croix-Rouge et la protection des victimes de la guerre* (Genève: CICR, 1994), 366.

¹⁷⁰ "Silahlı çatışmalarda insan haklarına saygı" başlıklı 19 Aralık 1968 tarihli 2444 (XXIII) sayılı UNGA kararı.

¹⁷¹ Ayrıca, "Silahlı çatışmalarda sivil nüfusun korunmasına ilişkin temel ilkeler" başlıklı 9 Aralık 1970 tarihli ve 2675 (XXV) sayılı BM Genel Kurulu kararına bakınız.

¹⁷² 19 Aralık 1968 tarih ve 2443 (XXIII) sayılı UNGA Kararı.

bir insancıl hukuk meselesidir. 2443 (XXIII) sayılı Karar, İsrail tarafından işgal edilen Arap toprakları hakkındaki uzun bir karar serisinin ilkidir.

Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanması açısından özel önem taşıyan bir başka karar olan 6 Aralık 1990 tarihli 45/69 sayılı “Filistin Halkının Ayaklanması (intifada)” Kararı ile Genel Kurul işgalci güçten sadece Dördüncü Cenevre Sözleşmesi kapsamındaki taahhütlerine saygı göstermesini talep etmekle kalmamış, aynı zamanda Cenevre Sözleşmelerinin ortak 1. maddesine gönderme yaparak tüm devletlere işgalci güç olan İsrail’in her koşulda Sözleşmeye saygı göstermesini sağlaması” konusunda çağrıda bulunmuştur¹⁷³. Genel Kurul her ne kadar bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahip olmasa da Kurul’un Cenevre Sözleşmeleri’ne taraf olan tüm devletlere kolektif sorumluluklarını üstlenmeleri yönündeki çağrısını insani politikaya önemli bir katkı olarak değerlendirmek mümkündür.

1970’lerin başından itibaren, Genel Kurul ayrıca Afganistan¹⁷⁴ ve El Salvador’daki¹⁷⁵ gibi diğer belirli çatışmaları da ele almış ve savaşan tarafları Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanabilir kurallarına uymaya çağırmıştır. Bugüne kadar Genel Kurul insancıl hukuka uyulması çağrısını ortaya koyan benzer nitelikte çeşitli kararlar almıştır.

2.4.2. Güvenlik Konseyi

BM’nin en önemli görev ve yetkisinin “uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması olduğu” söylenebilir. BM Şartı’nda bu konuda asli yetkili organ olarak Güvenlik Konseyi belirlenmiştir. Güvenlik Konseyi’nin, BM’nin özel yetkili organı olarak “uyuşmazlıkların barışçıl çözümü” ve özellikle de “uluslararası barış ve güvenliğin korunması” şeklinde genel olarak iki yönlü bir misyonu bulunmaktadır¹⁷⁶.

Güvenlik Konseyi’nin yetkileri BM Şartı’nın VI ve VII. bölümünde belirlenmiştir. Konsey’in görevlerinden biri olarak Uluslararası İnsancıl Hukuk

¹⁷³ 1. madde: “dört 1949 Cenevre Sözleşmesine ve 1977 Protokollerine taraf olan Devletler, elbette, bağlı oldukları antlaşmalara her koşulda “saygı göstermeyi ve saygı gösterilmesini sağlamayı taahhüt etmişlerdir”.

¹⁷⁴ BM Genel Kurulu’nun 40/137 (1985) sayılı kararı ve müteakip kararlar, özellikle 43/139 (1988) sayılı karar.

¹⁷⁵ BM Genel Kurulunun 43/145 (1988) sayılı kararı ve müteakip kararlar.

¹⁷⁶ Erdem Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019), 227.

kurallarının ihlal edildiği uluslararası nitelikte bir çatışmanın tarafları arasındaki uyuşmazlığı yine BM Şartı'nın VI. Bölümünde öngörülen görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları gibi çeşitli yollarla ya da seçilecek başka bir yolla çözmeye çağırma yetkisi önce uyuşmazlığın çözümüne bu sayede dolaylı olarak insancıl hukukun uygulanmasına teşvik edebilecek niteliktedir.

BM Antlaşması'nın 24/1. maddesinde tanımlandığı şekliyle, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda başlıca sorumluluk sahibidir¹⁷⁷. Bu sorumluluğa binaen Konsey'e verilen temel yetkiyse, VII. Bölüm kapsamında alınabilecek zorlama tedbirleridir.

Konsey önüne gelen olayda BM Şartı'nın 39. maddesi anlamında bir barış tehdidi ya da barışın bozulması durumu ya da saldırı halini tespit ederse BM Sözleşmenin VII. bölümü çerçevesinde müdahale yetkilerini kullanır. Konsey taraflara tavsiyelerde bulunur ya da geçici önlemler ya da zorlama tedbirleri kararlaştırabilir. Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için BM Şartı 41. madde uyarınca silahlı kuvvet kullanımını içermeyen önlemler alabileceği gibi bu tür önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, silahlı kuvvet kullanımında içerebilen tedbirler alınması kararı verebilir.

Bazı uluslararası silahlı çatışma durumlarında veya uluslararası nitelikte olmayan örneğin uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma durumlarında daha önce açıklanan Uluslararası İnsancıl Hukukun temel ilkelerinin ihlaline uluslararası toplum tanık olabilmektedir. Bu tür durumların etkisi ülke sınırlarını aşarak uluslararası boyut kazanabilmektedir. Örneğin iç savaş nedeniyle yaşanacak mülteci akımı diğer ülkeleri de etkileyecektir¹⁷⁸. Bu gibi durumlarda Güvenlik Konseyi mevcut durumun uluslararası barış ve güvenliği bozduğu ya da tehdit ettiği yönünde alacağı bir tespit kararının ardından silahlı kuvvet kullanımını içeren veya içermeyen çeşitli önlemler alınmasına karar

¹⁷⁷ Görev ve Yetkileri Madde 24/1. BM'nin üyeleri, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakırlar..... 24/2: Güvenlik Konseyi, bu görevleri yerine getirirken BM'nin amaç ve ilkelerine uygun hareket eder. Bu görevleri yerine getirebilmesi için Güvenlik Konseyi'ne verilmiş belirli yetkiler VI, VII, VIII ve XII. Bölümler'de gösterilmiştir.

¹⁷⁸ Arap Baharı olarak bilinen sürecin Suriye'deki etkisi bu yönde olmuş ve yönetime karşı protestolar daha sonra ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı iç savaşa dönüşen büyük bir trajedi halini almıştır.

verebilecektir¹⁷⁹. Diplomatik veya ekonomik yaptırımlar olabileceği gibi olayların yaşandığı bölgeye askeri operasyon düzenlenmesi ve ona katkı sağlaması için üye devletlere Güvenlik Konseyi tarafından bağlayıcı karar niteliğinde çağrıda bulunulabilmektedir. Bu kararlara üye devletlerce uygun hareket edilmesi ağır insancıl hukuk ihlallerini sona erdirmeye katkı sağlayacaktır.

Bunun dışında özellikle de uluslararası boyuta varmayan silahlı çatışma durumlarında örneğin mevcut hükûmete yönelik ayaklanmaları şiddetle bastırma nedeniyle Uluslararası İnsancıl Hukukun ihlali halinde son yıllarda geliştirilen “koruma sorumluluğu doktrini” çerçevesinde yine Güvenlik Konseyi’nin karar alması şartıyla askeri müdahalede bulunabilmesi ve insancıl hukuk ihlallerinin sona erdirilmesi ve durumun yaşandığı toplumun yeniden inşası uluslararası toplumun desteğiyle mümkün olabilmektedir¹⁸⁰. Son yıllarda geliştirilen bu doktrin hiçbir uluslararası belgede düzenlenmemiş olan bir doktrin olarak “insancıl müdahale” adı altında devletlerin bir ülkede yaşanan ağır insan hakları ihlallerini sona erdirmeye iddiasıyla Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın kendi inisiyatifleriyle askeri operasyonlar gerçekleştirmesinin önüne geçmek için ortaya konulmuştur¹⁸¹. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi’nde kabul edilmiş olan Koruma sorumluluğu, uluslararası toplumun soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar gibi en ağır uluslararası suçlara karşı yine Güvenlik Konseyi kararı ile müdahale etmesini öngörmektedir¹⁸². Uluslararası İnsancıl Hukukun ihlal edildiği durumlar çoğunlukla bu suçları da kapsadığından koruma sorumluluğu ile

¹⁷⁹ Güvenlik Konseyi’nin, 20 Temmuz 1987’de Irak ve İran arasındaki silahlı çatışmanın sona ermesi için koşulları belirleyen 598 sayılı kararı kabul etti. Karar, çatışmalar sırasında yakalanan çok sayıda savaş esirinin geri gönderilmesini de içermektedir. Bunun yanında Güvenlik Konseyi’nin Uluslararası İnsancıl Hukuka olan ilgisini uyandıran esas olarak 1990/91 Körfez Savaşı’dır. Güvenlik Konseyi, Irak tarafından tutulan üçüncü devlet vatandaşlarının durumuyla bağlantılı olarak ilk kez Dördüncü Cenevre Sözleşmesi’ne atıfta bulunmuştur. 25 Eylül 1990 tarihli 670 sayılı Karar, Irak’ı işgal altındaki Kuveyt’teki uluslararası insani yükümlülüklerine saygı göstermeye çağırmıştır.

¹⁸⁰ Koruma sorumluluğu doktrini 2011 yılında NATO liderliğinde Libya’ya yapılan askeri müdahalede dayanak gösterilmiştir. Bu müdahale sivil halkın korunması gerekçesiyle Güvenlik Konseyi kararı ile gerçekleştirilmiştir. Aksar, *Uluslararası Hukuk II*, 161; Beyza Gürleyen ve Selman Özdan, “Uluslararası İnsancıl Hukuka Riayetin Sağlanmasında Uluslararası Mekanizmalar”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2022): 585-586.

¹⁸¹ İlk defa 2001’de ortaya çıkan koruma sorumluluğu görüşü, kısa zamanda Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası alanda destek bulmuştur. 2005 tarihli Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi’nde de koruma sorumluluğuna detaylı bir şekilde yer verilmiştir. 372 Söz konusu metinde dikkat çeken noktalardan bir tanesi, yine Güvenlik Konseyi aracılığıyla koruma sorumluluğu kapsamında kuvvet kullanmaya izin verilmesidir. Aksar, *Uluslararası Hukuk II*, 160-161.

¹⁸² Aksar, *Uluslararası Hukuk II*, 160-161.

Uluslararası İnsancıl Hukuk arasında doğrudan bir normatif ve işlevsel bağ bulunmaktadır¹⁸³.

Son olarak, 1993 ve 1994 yıllarında BM Güvenlik Konseyi'nin, Eski Yugoslavya ve Ruanda'daki ağır insan hakları ihlalleri karşısında, insancıl hukuku ihlal eden bireylerin yargılanmalarını sağlamak için Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerini kurması da BM Şartı'nın VII. Bölümü çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliğin korunması yetkisi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu hususa daha önce değinilmişti.

2.4.3. BM Genel Sekreteri

BM Şartı'nda Örgütün “baş idari görevlisi” olarak tanımlanan (md. 97) BM Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından 5 yıllık bir süre için atanır. BM Genel Sekreterinin görev ve yetkileri BM Şartı'nın 97-100. Maddeleri arasında sıralanmıştır. Genel Sekreterliğin görevi BM'nin ele aldığı çeşitli sorunları kapsar. Bu, barış gücü operasyonlarının idaresinden uluslararası anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmaya, ekonomik ve sosyal eğilimleri teftişten insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma üzerine çalışmalar hazırlamaya kadar çeşitli görevleri içerir. Genel Sekreter yürüttükleri çalışmalar için yalnızca BM'ye karşı sorumludur ve herhangi bir hükümet ya da merciiden talimat almayacaklarına dair ant içerler. Genel Sekreter, BM ülkelerinin bir sembolü ve özellikle fakir ve savunmasız halkların sözcüsüdür¹⁸⁴. 98. madde BM'nin istişari organları tarafından kendisine emanet edilen işlevleri yerine getireceğini öngörür. Bağımsız bir siyasi rolü bulunmaktadır (md. 99).

Ekonomik ve Sosyal Konsey ve diğer BM organlarının kendisine verdikleri görevleri yerine getirmesi ve sahip olduğu mevkiye uygun olarak hareket etmesi beklenen Genel Sekreter, üye ülkelerin kaygılarını hesaba katmaması durumunda başarısızlığa uğrayabilir; ancak, BM'nin değerlerini ve ahlaki otoritesini en üst seviyede tutmalı ve üye ülkelerle ihtilafa düşme riskine rağmen barış adına konuşmalı ve hareket etmelidir. BM organlarının oturumlarına katılım, dünya liderleri, hükümet yetkilileri ve sivil toplum ve özel sektör temsilcileri ile fikir alışverişinde bulunma; üye ülke halkları ile teması

¹⁸³ Tuğçe Kelleci ve Marella Bodur Ün, “TWAIL ve Yeni Bir Hâkimiyet Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu (R2P): Libya Örneği,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14/56 (2017): 89 vd.

¹⁸⁴ Bkz. Ian Johnstone, “The Role of the UN Secretary-General: The Power of Persuasion,” *Global Governance* 17, no. 2 (2011): 181–194.

kaybetmemek ve örgütün gündeminde yer alan çok sayıdaki uluslararası mesele hakkında bilgi almak amacıyla dünya turuna çıkmak gibi işlevleri vardır. Genel Sekreter'in üstlendiği en önemli rollerden biri de, uluslararası anlaşmazlıkların çıkmasını, tırmanmasını, yayılmasını önlemek için bağımsız, tarafsız ve birleştirici konumunu kullanarak "iyi niyet" faaliyetlerinde bulunmaktır¹⁸⁵. Genel Sekreter özellikle insancıl hukukun ihlal edildiği durumlarda, çatışan taraflar nezdinde ateşkes, koridor açılması veya sivililerin korunması gibi önlemler için diplomatik girişimler ve arabuluculuk faaliyetleri yürütebilir.

Ayrıca Genel Sekreter'in, sahadaki BM misyonlarından ve insani yardım kuruluşlarından gelen bilgiler doğrultusunda insancıl hukuk ihlallerine dair raporlar hazırlayarak Güvenlik Konseyi'ni ve Genel Kurul'u bilgilendirmesi, belirli çatışma bölgelerindeki ihlalleri izlemek ve raporlamak üzere özel temsilciler atayabilmesi (örneğin: Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Özel Temsilcisi, Cinsel Şiddetle Mücadele Temsilcisi vb.), Uluslararası Ceza Mekanizmaları ile İşbirliği adına UCM veya *ad hoc* ceza mahkemeleriyle koordinasyon sağlayarak cezasızlıkla mücadelede destek vermesi, delil toplama girişimlerine kurumsal zemin hazırlayabilmesi (örneğin: Suriye için Kurulan Soruşturma Mekanizması gibi), BM'nin en üst düzeydeki sözcüsü olarak, Uluslararası İnsancıl Hukuka saygı gösterilmesini sürekli olarak vurgulaması ve devletleri ve tarafları kamuoyu önünde sorumluluk almaya davet etmesi insancıl hukuk bakımından Genel Sekreterin rolünü ortaya koyan önemli hususlardır.¹⁸⁶

BM Şartı, Genel Sekreterine uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehdit edebilecek herhangi bir konuya Güvenlik Konseyi'nin ve tüm uluslararası toplumun dikkatini çekme yetkisi vermektedir (BM Şartı, md. 99). Bu bağlamda, UİH ihlallerinin yoğun olduğu kriz bölgelerinde, Genel Sekreter'in hem erken uyarı mekanizmalarını harekete geçirmesi hem de BM nezdinde siyasi baskı oluşturmaları kritik önemdedir. Genel Sekreter'in barışı tehdit edebileceği görüşünde olduğu herhangi bir konuyu (sadece

¹⁸⁵ (Erişim Tarihi: 01.09.2025) , <https://www.un.org/sg/en/content/the-role-of-the-secretary-general>.

¹⁸⁶ International Committee of the Red Cross, *The Role of the United Nations Secretary-General in International Humanitarian Law*, (Geneva: ICRC, 2012), (Erişim Tarihi: 01.09.2025) <https://www.icrc.org/en/document/role-un-secretary-general-international-humanitarian-law>; <https://www.icrc.org/en/document/role-un-secretary-general-international-humanitarian-law>; Birleşmiş Milletler. *Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict*. S/2020/525. New York: United Nations, 2020, (Erişim Tarihi: 01.09.2025) https://www.un.org/peacekeeping/sites/www.un.org.peacekeeping/files/documents/sg_report_protection_of_civilians_2020.pdf.

anlaşmazlıkları değil) Güvenlik Konseyinin önüne getirebilmesi (getirmek zorunda olmadığı) şeklinde somutlaşan takdir yetkisi, Genel Sekreter'in bağımsız siyasi yargı kullanmasını gerektirir. BM Hazırlık Komisyonu ayrıca genel sekreterin “herkesten daha fazla BM’yi bir bütün olarak savunacağını” belirtmiştir. Dünyanın gözünde, BM Şartının ilkelerini ve ideallerini temsil etmelidir.¹⁸⁷ Örneğin, Genel Sekreter 1999 Genel Kurul oturumunun başında insani müdahale konusundaki tartışmaya katkıda bulunmuş ve burada, Güvenlik Konseyinin Ruanda’daki eylemsizliğini ve Kosova konusunda birlik olmamasını göz önünde bulundurarak, “Güvenlik Konseyi ve BM’nin bir bütün olarak önümüzdeki yüzyıldaki temel zorluğunun, insan haklarının kitlesel ve sistematik ihlallerinin nerede olursa olsun ortadan kalkması ilkesinin arkasında birlik oluşturmak olduğunu” belirtmiştir¹⁸⁸.

Bir başka örnek olarak, Eylül 1999’da BM Genel Sekreteri Kofi Annan yaptığı bir açıklamada, soykırım ve toplu katliam riski altında olan sivilleri zorla korumak için “gelişen bir uluslararası norm” olduğunu ilan etmiştir¹⁸⁹. 24 Ekim 2023 tarihindeki konuşmasında BM Genel Sekreteri António Guterres, Gazze’deki savaşa dikkat çekerek tüm tarafların Uluslararası İnsancıl Hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmelerini ve saygı göstermelerini; askeri operasyonları yürütürken sivilleri korumak için sürekli özen göstermelerini; hastanelere saygı göstermelerini ve korumalarını ve binlerce Filistinlinin barındığı BM tesislerinin dokunulmazlığına saygı göstermelerini, savaşın bile kurallarının bulunduğunu, Gazze’de tanık olduğumuz durumun Uluslararası İnsancıl Hukukun açık ihlali olduğunu dile getirmiş, silahlı çatışmaların taraflarının Uluslararası İnsancıl Hukukun üstünde olmadığını vurgulamıştır¹⁹⁰.

Genel Sekreter, küresel siyasetin çoğunu etkileyen hukuki söylemde etkili bir katılımcıdır. Genel sekreterin önerilerinin bazı olaylarda başarıya ulaşamamasına rağmen, bu Genel Sekreterin BM’nin en eski günlerinden beri oynadığı ve oynamaktan

¹⁸⁷ Ian Johnstone, “The Role of the UN Secretary-General: The Power of Persuasion Based on Law,” *Global Governance* 9, 4 (2003), 442.

¹⁸⁸ Johnstone, “The Role of the UN Secretary-General”, 450.

¹⁸⁹ United Nations Secretary-General, *Annual Report of the Secretary-General to the General Assembly*, UN Doc. SG/SM/7136 (1999); Merve Özkan Borsa, “The Contribution Of The International Court Of Justice To The Development Of International Humanitarian Rules And Principles”, *Public and Private International Law Bulletin*, 36/2 (2016): 89.

¹⁹⁰ Knut Dormann, “The Place of International Humanitarian Law in the UN Secretary-General’s Crisis Management Toolbox,” *International Review of the Red Cross* 103, No. 913–914 (2021): 491–525.

kendini alamadığı bir roldür. Çok az resmi yetkisi olan ve hiçbir maddi gücü olmayan Genel Sekreterin etkisi büyük ölçüde ikna edici güçlerine bağlıdır.¹⁹¹ Buna paralel olarak da Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlallerinin sona erdirilmesi ve engellenmesi yine Genel Sekreterin bu yöndeki çağrısına uygun şekilde Güvenlik Konseyinin görevi çerçevesinde hareket etmesine ve Genel Kurul üyelerinin bu çağrıya karşılıksız kalmamasına bağlıdır.

2.4.4. Uluslararası Adalet Divanı

BM'nin başlıca yargı organı olan Uluslararası Adalet Divanı Uluslararası İnsancıl Hukuk denildiğinde akla ilk gelen uluslararası mahkeme olmasa da, yargılama yetkisi ve danışma görüşü verme yetkisi ile devlet düzeyinde Uluslararası İnsancıl Hukuk ile ilgili anlaşmaların uygulanmasını sağlamak şeklinde bu alana katkı sağlamakta, bu sayede bu hukuk alanının gelişmesine ve de “uluslararası hukukun insanileştirilmesi” olarak adlandırılan sürece Divan'ın temel teşkil ettiği söylenebilmektedir¹⁹².

UAD'nin, barış sırasında savaş zamanından bile daha fazla kesinlik arz eden ve devletlerin uymakla yükümlü olduğunu belirttiği insaniyet ilkelerine değinen 1949 Korfu Kanalı davası ve istişari görüşleri, 1986 tarihinde en temel insaniyet düşüncelerini yansıtan kuralları göz önünde bulundurarak “insancıl hukukunun asli genel ilkeleri”¹⁹³ kategorisini genişlettiği Nikaragua'da ve Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Paramiliter Faaliyetler Davası, Nükleer Silahların Tehdidinin veya Kullanımının Yasallığı, İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Bir Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları ve Kongo Toprakları'ndaki Silahlı Faaliyetler gibi Uluslararası İnsancıl Hukuk ile ilgili içtihatları ile Uluslararası İnsancıl Hukuka katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Korfu Kanalı davasında verdiği kararda UAD, , iki devletin (Arnavutluk-Birleşik Krallık/İngiltere) savaş halinde olmaması nedeniyle Lahey Sözleşmesi'nin (No VIII) uygulanabilir olmadığını ortaya koymasına rağmen, mayın döşeli yerleri bildirme yükümlülüğünün uygulanabilirliğini silahlı çatışma durumlarının ötesine genişleterek, belirli uluslararası yükümlülüklerin savaş zamanında olduğu kadar barış zamanında da

¹⁹¹ Johnstone, “The Role of the UN Secretary-General”, 441.

¹⁹² Borsa, “The Contribution Of The International Court Of Justice”, 83

¹⁹³ Bu temel ilkelerden, 1949 Cenevre Sözleşmelerine ortak 3. Madde içerisinde ifade edildiği şekilde ‘en temel insaniyet düşüncelerine’ dayanan hem uluslararası ve hem de iç silahlı çatışmalarda uygulanabilecek olan kuralların belli bir özü çıkartılabilir. Judith Gardam, “The Contribution of the International Court of Justice to International Humanitarian Law”, *Leiden Journal of International Law*, 14 (2001): 355.

uygulanabilir olan “temel insani düşünceler”e dayandırılabilirliğini öngörmüştür.¹⁹⁴ Buna göre Divan, Arnavutluk’un mayınların patlamasından ve bundan kaynaklanan hasar ve can kaybından uluslararası hukuk uyarınca sorumlu olduğuna karar vermiştir.¹⁹⁵ Dolayısıyla Mahkeme, devlet sorumluluğunu, UAD’yi kuran UAD Statüsü’nün 38. maddesinde belirtildiği gibi, medeni milletler tarafından tanınan genel hukuk ilkeleri statüsüne sahip olan bazı ilkelere, “temel insani değerler”e dayandırmıştır. UAD’nin bu ilkeyi getirmesi ve Arnavutluk’un Sözleşme’ye taraf olmamasına rağmen (bu nihayetinde bir fark yaratmaz, çünkü Sözleşme’nin savaş zamanında uygulanabilir olduğu zaten belirtilmişti) sorumluluğun beyan edilmesiyle, insancıl hukuk anlayışlarının örfi niteliğine işaret edilmiştir. Bu, yeni bir kavram yoluyla birey için koruma düzeyi açısından kesinlikle önemli bir katkıdır ve Uluslararası İnsancıl Hukukun örfi niteliğinin tanınmasının, bunun genel uluslararası hukuka ait olduğunu ve şüphesiz mağdurlar için daha iyi koruma sağlayacağını kesinleştirdiği açıktır.¹⁹⁶

İnsancıl hukuk bakımından önem taşıyan bir başka UAD kararı da 27 Temmuz 1986 tarihli *Nikaragua’da ve Nikaragua’ya Karşı Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler Davasıdır*. Bu kararında UAD, insancıl hukukun davaya uygulanabilirliği hakkında karar verirken 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi’nin özel hükümlerinin uluslararası hukukun genel bir ilkesinin beyanı niteliğinde olduğunu kabul ederek dört Cenevre Sözleşmesi’nin de örf-adet niteliğini kabul etmiştir.¹⁹⁷ Divan’ın ilk tespiti Korfu Kanalı Davası’na benzerdir; çünkü her iki dava da mayın döşemeyle ilgiliydi, aralarındaki fark, Korfu Kanalı Davası’nda mayın döşemenin barış zamanında, Nikaragua Davası’nda ise savaş zamanında gerçekleşmiş olmasıydı. Ancak, ABD’nin çok taraflı antlaşmalara ilişkin çekincesi nedeniyle anlaşmazlığın diğer tarafı olarak bu durum, Lahey Sözleşmesi’nin

¹⁹⁴ Mahkemenin kararında insancıl hukuk açısından önemli olan kısım şurasıdır: “Arnavutluk yetkililerine düşen yükümlülükler, genel olarak gemicilik yararına, Arnavutluk karasularında bir mayın tarlasının varlığını bildirmek ve yaklaşan İngiliz savaş gemilerini mayın tarlasının kendilerini maruz bıraktığı yakın tehlike konusunda uyarmaktan oluşuyordu. Bu yükümlülükler, savaş zamanında uygulanabilir olan 1907 tarihli VIII. sayılı Lahey Sözleşmesi’ne değil, belirli genel ve iyi bilinen ilkelere dayanmaktadır, yani: barışta savaştan daha da titiz olan temel insanlık düşünceleri; deniz iletişiminin özgürlüğü ilkesi; ve her devletin, topraklarının diğer devletlerin haklarına aykırı eylemler için bilerek kullanılmasına izin vermeme yükümlülüğü.” *Corfu Channel Case* (United Kingdom v. Albania), Judgment of 9 April 1949, *ICJ Reports* 1949: 22.

¹⁹⁵ *Corfu Channel Case* (United Kingdom v. Albania), Judgment of 9 April 1949, *ICJ Reports* 1949: 36

¹⁹⁶ Rosemary Abi-Saab, “The ‘General Principles’ of Humanitarian Law According to the International Court of Justice,” *International Review of the Red Cross*, 259 (July-August 1987): 368-375ka.

¹⁹⁷ Chetail, “The Contribution of the International Court of Justice”, 243.

uygulanması bakımından farklı bir duruma yol açmaz¹⁹⁸. Bunun nedeni, Divan'ın görüşüne göre, bu ilkelerin çok taraflı sözleşmelerde yazılı hale getirilerek somutlaştırılmış olmasının, bunların örfi niteliğinin sona erdiği anlamına gelmemesidir. Bu durumda bunların örf-adet hukuku ilkeleri olarak da uygulanmaya devam edeceği doğrudur¹⁹⁹. Bu nedenle Divan, gerekçelerini örf-adet hukukuna dayanarak ortaya koymuştur ve şunları belirtmiştir: "...Cenevre Sözleşmeleri bazı bakımlardan bu ilkelerin bir gelişmesi, bazı bakımlardan ise sadece bir ifadesidir."²⁰⁰

Sözleşmelerde öngörülen ilkelerin statüsünün örf-adet hukuku olarak kabul edilmesi, Sözleşmelerin veya bu ilkelere yer veren diğer araçların Sözleşmeler onaylanmasa yani taraf olunmasa dahi devletler için bağlayıcı olmalarını beraberinde getirir. UAD'nin, ABD'yi Nikaragua açıklarındaki mayınları bildirmediği için sorumlu tutması doğaldır, çünkü bu davranış uluslararası örf ve adet hukukuna aykırıdır²⁰¹. Bu durum, insancıl hukukun temelini oluşturan insanlığın temel gereklerinin aslında örf-adet hukukunun bir parçası olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Divan, Nükleer Silahların Tehdit ve Kullanılmasının Meşruluğu hakkında verdiği 08.07.1996 tarihli danışma görüşünde²⁰² ilk olarak nükleer silahların kullanımının Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 6. maddesi ve diğer insan hakları anlaşmalarında korunan yaşam hakkının ihlali olup olmadığı konusunu ele almış ve olağanüstü durumlarda belli hükümlerin askıya alınabileceğini öngören Sözleşmenin 4. maddesine rağmen yaşam hakkına ilişkin korumanın savaş zamanlarında da sona ermediği belirtmiştir. Divana göre kişinin yaşamından keyfi olarak mahrum bırakılmama hakkı savaş ve silahlı çatışma durumlarında da geçerlidir²⁰³.

¹⁹⁸ Amerika Birleşik Devletleri'nin davranışının insancıl hukukun temel genel ilkelerine göre yargılanabileceği belirtilmelidir; bu nedenle Mahkeme bu çekincenin uygulanabilirliği veya Cenevre Sözleşmelerinin mevcut davaya uygulanabilirliğinin olmayacağı hakkında karar vermeyi bile gerekli görmemiştir. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment of 27 June 1986, *ICJ Reports* 1986: 14, para. 218.

¹⁹⁹ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment of 27 June 1986, *ICJ Reports* 1986: 14, para. 174.

²⁰⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment of 27 June 1986, *ICJ Reports* 1986: 14, para. 218.

²⁰¹ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment of 27 June 1986, *ICJ Reports* 1986: 14, para.147-148

²⁰² *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996, *ICJ Reports* 1996: 226, paras. 25, 79.

²⁰³ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996, *ICJ Reports* 1996: 226, paras. 25.

Ayrıca, Divan aynı kararında, nükleer silahların silahlı çatışmalarda uygulanacak olan insancıl hukukunun ilke ve kurallarının çoğunun ortaya çıktıktan sonra icat edildiğini, bu tür silahların kullanımının silahlı çatışma hukukunun tamamına nüfuz eden ve her türlü savaşa, geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki her türlü silaha uygulanan söz konusu yasal ilkelerin özündeki insani karakteriyle bağdaşmayacağı sonucuna varmıştır²⁰⁴. Görüşün bir diğer katkısı, savaşçılar ile siviller arasındaki ayrımı ve gereksiz yaralanmaya veya acıya neden olan silahların kullanımının yasaklanması olan Uluslararası İnsancıl Hukukun temel ilkelerinin teyit edilmesidir²⁰⁵. Mahkeme, savaşçılar ile savaşçı olmayanlar arasındaki ayrımı, bu ilkenin “sivil halkın ve sivil nesnelerin korunmasını amaçladığını ve savaşçılar ile savaşçı olmayanlar arasındaki ayrımı ortaya koyduğunu; devletlerin asla sivilleri saldırı nesnesi yapmaması gerektiğini ve dolayısıyla sivil ve askeri hedefler arasında ayrım yapamayan silahları asla kullanmaması gerektiğini” belirterek tanımlamıştır²⁰⁶.

Görüldüğü gibi UAD, diğer uluslararası mahkemelerin yanı sıra, insancıl hukuk kurallarının ve ilkelerinin yorumlanmasına, açıklığa kavuşturulmasına ve dolayısıyla geliştirilmesine, söz konusu ilke ve kuralları önündeki davalara mümkün olduğu ölçüde uygulayarak katkıda bulunmuştur.

2.4.5. Diğer BM Uzmanlık Kuruluşları

BM bünyesinde faaliyet gösteren uzmanlık kuruluşları, Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanması ve silahlı çatışmaların yarattığı insani krizlerin hafifletilmesi açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Özellikle Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Gıda Programı (WFP), UNESCO ve kültürel mirasın korunmasına yönelik organlar, bu alandaki müdahaleleri ile hem doğrudan insani yardım sağlar hem de insancıl hukuk normlarının hayata geçirilmesine katkıda bulunur.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), çatışma bölgelerinde sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırarak, Uluslararası İnsancıl Hukukun temel amaçlarından biri olan sivillerin sağlık hakkının korunmasına destek olur. Silahlı çatışmalar nedeniyle yıkılan

²⁰⁴ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996, *ICJ Reports* 1996: 226, paras. 86.

²⁰⁵ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996, *ICJ Reports* 1996: 253, 257.

²⁰⁶ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996, *ICJ Reports* 1996: 226

sağlık altyapısının yeniden inşasında ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesinde aktif rol üstlenirken, aynı zamanda sağlık personelinin ve tesislerinin korunmasına ilişkin uluslararası normların uygulanmasını teşvik eder²⁰⁷.

Silahlı çatışmalar sivil nüfusun gıdaya erişimini sınırlayabilmekte veya imkânsız kılabilir. Uluslararası İnsancıl Hukukun, temel ilkelerden insancılık ilkesi, sivillerin gıdaya erişimini engellemeyi yöntem olarak kullanmayı yasaklamaktadır. Aynı zamanda bu ilke çerçevesinde tarımsal altyapı, su, hayvancılık gibi insanların hayatta kalması için vazgeçilmez varlıkların çatışmalar sırasında korunması ya da bunlara yönelik bir saldırının yapılmaması gerekir²⁰⁸. Dünya Gıda Programı (WFP) ise, silahlı çatışmalarda gıda güvencesi sağlayarak, açlık ve yetersiz beslenmenin savaşın etkilerini derinleştirmesini engeller. Dünya Gıda Programı'nın çatışma bölgelerinde yürüttüğü insani yardım faaliyetleri, sivillerin temel yaşam haklarının korunmasına doğrudan katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda insancıl hukukun taraflara yüklediği koruma yükümlülüklerinin hayata geçirilmesine zemin hazırlar²⁰⁹.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) ve kültürel mirasın korunmasına yönelik diğer BM uzmanlık kuruluşları ise çatışmalarda zarar gören kültürel değerlerin ve tarihi mirasın korunmasında önemli bir misyona sahiptir. Uluslararası İnsancıl Hukuk, özellikle silahlı çatışmalarda kültürel mirasın korunmasını öngörürken, UNESCO çatışma ortamlarında bu mirasın tahrip edilmesinin önlenmesi ve onarılması için uluslararası iş birliği mekanizmalarını harekete geçirir. Böylece kültürel hakların korunması yoluyla insanlığın ortak değerlerinin yaşatılmasına katkıda bulunur²¹⁰.

²⁰⁷ World Health Organization, *In the Line of Fire: Protecting Health in Armed Conflict* (2024), 8-12.

²⁰⁸ ICRC (International Committee of the Red Cross), "Food Security in Times of Armed Conflict: What You Need to Know," August 3, 2023, <https://www.icrc.org/en/document/food-security-times-armed-conflict-what-you-need-know>

²⁰⁹ International Committee of the Red Cross, "Special Appeal 2025-From Relief to Resilience: Strengthening Food Security in Conflict", 5-6 June 2025; International Committee of the Red Cross, "Food Security in Times of Armed Conflict: What You Need to Know", 3 August 2023; International Committee of the Red Cross, "International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts", *International Review of the Red Cross* (2023).

²¹⁰ UNESCO (1954). Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Varlıkların Korunmasına Dair Sözleşme (Lahey Sözleşmesi). 14 Mayıs 1954. Bu sözleşme, silahlı çatışmalarda kültürel mirasın korunmasına ilişkin ilk kapsamlı uluslararası belgedir ve Uluslararası İnsancıl Hukuk'un temel taşlarından biridir. 1954 Lahey Sözleşmesi, kültürel mülklerin korunmasını yasal statüye kavuşturarak Uluslararası İnsancıl Hukuka entegre etmiştir. Bkz. Noëlle Higgins, *The Protection of Cultural Heritage During Armed Conflict* (London: Routledge, 2023), 12-16; Sigrid Van der Auwera, "UNESCO and the Protection of Cultural

Sonuç olarak, bu BM uzmanlık kuruluşları, Uluslararası İnsancıl Hukukun temel ilkelerinin uygulanmasında saha desteği, uzmanlık ve uluslararası iş birliği aracılığıyla hayati roller üstlenmektedir. Hem doğrudan insani yardım operasyonlarıyla hem de hukuki koruma ve savunuculuk faaliyetleriyle, çatışma mağdurlarının korunmasını güçlendirmekte ve uluslararası toplumun insancıl hukuka bağlılığının somutlaşmasına hizmet etmektedirler.

2.5. Hükümet-Dışı Uluslararası Kuruluşların Uluslararası İnsancıl Hukukun Geliştirilmesi ve Uygulanmasına Katkısı

Uluslararası İnsancıl Hukukun erken kodifikasyon aşamalarından günümüze kadar geçirdiği evrim süreci dikkate alındığında, bu alanın çeşitli paydaşlar tarafından şekillendirilen bir tarihe sahip olduğunu söylemek mümkündür²¹¹. Uluslararası İnsancıl Hukukun geliştirilmesi ve uygulanmasında esas olarak üç uluslararası sivil toplum kuruluşu ön plana çıkmaktadır. Bunlar, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Uluslararası Kızıl Haç ve Kızılay Hareketi, Uluslararası İnsani Hukuk Enstitüsü'dür.

2.5.1. Uluslararası Kızılhaç Komitesi

Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan hükümet dışı bir insani yardım kuruluşu olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi (UKK), hükümet dışı kuruluşlar içerisinde Uluslararası İnsancıl Hukuk için birincil kurumdur. 1863'te kurulan ve Uluslararası Kızılhaç-Kızılay Hareketi'nin temel taşı olan ve öncelikle silahlı çatışmalar sırasında yaralı ve hastaların durumlarının iyileştirilmesi üzerine faaliyet göstermeyi amaçlayan Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin çeşitli girişimleri, insancıl hukukun geliştirilmesine büyük katkıda bulunmuştur²¹². Cenevre Sözleşmelerinde ciddi bir uygulama mekanizmasının bulunmaması nedeniyle, bunların uygulanmasını teşvik etme sorumluluğunun çoğu, İsviçreli bir sivil toplum örgütü (STK) ile uluslararası bir örgüt

Property During Armed Conflict", *International Journal of Cultural Policy*, 19/1 (2013): 119; Benjamin Charlier and Tural Mustafayev, "International Humanitarian Law and the Protection of Cultural Property," In *Cultural Heritage and Mass Atrocities*, ed. James Cuno and Thomas G. Weiss (Los Angeles: Getty Publications, 2022), 494-510; Giovanni Boccardi and Léonie Evers, "Safeguarding Heritage in Armed Conflict-How UNESCO Protects the Human Right to Culture", içinde *International Cultural Heritage Law in Armed Conflict*, ed. Marina Lostal and Evelien Campfens (Abingdon: Taylor & Francis, 2024).

²¹¹ Droege and Giorgou, "How International Humanitarian Law Develops", 1800.

²¹² Melzer, *International Humanitarian Law*, 2016, 35; Bkz François Bugnion, "The International Committee of the Red Cross and the Development of International Humanitarian Law", *Chicago Journal of International Law*, 5/1 (2004): 191-215

arasında *sui generis* bir melez olan 150 yıllık kurum Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne (ICRC) düşmektedir. ICRC'nin merkezi rolü Sözleşmelerden öncesine dayanır, çünkü ICRC, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından bu yana Uluslararası İnsancıl Hukukun kodifikasyonunun arkasındaki itici güç olmuştur²¹³.

Hukuki olarak, UKK İsviçre Medeni Kanunu uyarınca kurulan özel bir dernektir. İç yapısı, UKK Genel Kurulu tarafından oluşturulan ve revizyona tabi bir belge olan UKK Tüzüğü tarafından yönetilir. UKK, felaket, çatışma, sağlık ve sosyal zorluklarla karşı karşıya kalanlara yardım eden yaklaşık 80 milyon üye ve gönüllüden oluşan küresel bir insani ağ olarak kendini tanımlamaktadır²¹⁴. Yönetim organı, tarafsız niteliğini garanti eden yalnızca İsviçre vatandaşlarından oluşur. Tarafsızlık, UKK Tüzüğü'nün 19. maddesi uyarınca faaliyet gösterdiği temel ilkelerden biridir. UKK ayrıca, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi adlı bir şemsiye örgütteki üç varlıktan biridir. Hareketin diğer üyeleri, Ulusal Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri (191 Ulusal Kızılhaç ve Kızılay Derneği) ve ulusal derneklerin faaliyetlerini koordine eden Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu'dur²¹⁵.

UKK, ulusal nitelikte olmasına rağmen uygulama yoluyla işlevsel nitelikte uluslararası bir tüzel kişiliğe kavuşmuştur. Örneğin, merkez anlaşmaları gibi bazı antlaşmalara girebilir, devletlerle diplomatik ilişkiler kurabilir, diplomatik korumasını temsilcilerine genişletebilir. Ayrıca, 1990'dan beri BM'de gözlemci statüsüne sahiptir ve bu da UKK'nin Uluslararası İnsancıl Hukuk ile ilgili olarak Örgütün çalışmalarına katkıda bulunmasına daha fazla olanak tanımaktadır²¹⁶.

UKK, silahlı çatışmalardan etkilenen insanlara koruma ve yardım koordine etmek ve Uluslararası İnsancıl Hukukun saygı görmesini ve uygulanmasını sağlamaya çalışmak, çatışmadan etkilenenleri korumak ve onlara yardım etmek, tıbbi hizmetler sağlamak, tutukluları desteklemek ve çatışma nedeniyle ayrılmış aileleri yeniden bir araya getirmek

²¹³ Rotem Giladi and Steven Ratner, "The Role of the International Committee of the Red Cross", içinde *Oxford Scholarly Authorities on International Law* (OSAIL), 2015, 526.

²¹⁴ International Committee of the Red Cross (ICRC), "About the International Red Cross and Red Crescent Movement," (Erişim Tarihi: 13.07.2025), <https://www.icrc.org/en/about-international-red-cross-and-red-crescent-movement>.

²¹⁵ Giladi, Ratner, "The Role of the International Committee of the Red Cross", 527.

²¹⁶ Emanuelli, "Contribution", 148.

için çalışmak şeklinde faaliyet alanını belirlemiştir²¹⁷. Yardıma katılan personelin, İsviçre bayrağının tersi olarak tasarlanmış, beyaz bir arka plan üzerinde kırmızı bir artıdan oluşan ayırt edici bir işaretle belirlenmesi öngörülmüş, bu şekilde Hareket, insani yardım çalışanlarının çatışma bölgelerinde güvenli bir şekilde faaliyet göstermelerini ve en çok ihtiyaç duyanlara hayati yardımların ulaştırılmasını sağlamayı amaçlamıştır²¹⁸.

Komite'nin tarihi Uluslararası İnsancıl Hukukun tarihiyle yakından bağlantılıdır. Uluslararası İnsancıl Hukuk ifadesi yenidir, ancak kurallarının modern kökenleri Solferino Savaşı'na, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne dönüşecek olan fikrin kökeni ise, İsviçreli hayırsever bir iş adamı olan Henry Dunant'ın, 1859'da Fransız-Sardinya ordusu ile Avusturya arasındaki Solferino Muharebesi'nde yaralı askerlerin korkunç kaderine tanıklık ettiği 1859 yılına dayanır. Dört yıl sonra, Şubat 1863'te Solferino Muharebesi sırasında tanık olduğu dehşetin ardından harekete geçmek zorunda kalan Dunant, dört önemli İsviçreli adamla (Gustave Moynier, General Guillaume-Henri Dufour, Louis Appia ve Théodore Maunoir) Cenevre'de bir araya gelerek Savaş Durumunda Yaralıların Yardımı İçin Uluslararası Daimi Komite'yi kurmuştur.²¹⁹ Bu amaçla Cenevre Komitesi iki konferans düzenlemiştir:

İlk konferans 1863'te 16 ülkenin katılımıyla Cenevre'de düzenlenmiştir. Bu konferansta, Komite savaş zamanında ordulara insani ve tıbbi yardım sağlamak, yaralıları tedavi edecek gönüllüleri eğitmek için günümüzde Ulusal Dernekler olarak adlandırdığımız ulusal komiteler kurulmasını öngören önemli bir karar almıştır. Bunlar 1872'de Kızılhaç'ın ulusal dernekleri olacaktır²²⁰. Cenevre Komitesi tarafından düzenlenen ikinci konferans, İsviçre hükümetinin himayesinde 1864'te gerçekleşmiştir. İsviçre Hükümeti, Komite'nin baskısıyla iddialı bir başarıya imza atmıştır ve 1864 Savaş Alanındaki Ordulardaki Yaralıları İlişkin Birinci Cenevre Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bu durum, daha sonra geniş bir yelpazedeki insani faaliyetleri kapsayacak şekilde

²¹⁷ International Committee of the Red Cross (ICRC), "About the International Red Cross and Red Crescent Movement", (Erişim Tarihi: 13.07.2025), <https://www.icrc.org/en/about-international-red-cross-and-red-crescent-movement>; Yılmaz, *Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi*, 88-89, 95.

²¹⁸ International Conference of the Red Cross, "Resolutions of the International Conference, Geneva, 26-9 October 1863", (Erişim Tarihi: 13.07.2025), <http://www.icrc.org/IHL.nsf/FULL/115?OpenDocument>.

²¹⁹ Emanuelli, "Contribution", 148; D.P. Forsythe, *The Humanitarians: The International Committee of the Red Cross* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 15-29; François Bugnion, *The International Committee of the Red Cross and the Protection of War Victims* (Oxford: Macmillan, 2003), 11-28.

²²⁰ Emanuelli, "Contribution", 149.

büyüyecek bir hareketin başlangıcını işaret etmiştir. 1863'te alınan kararlar Cenevre komitesinin ulusal derneklerle arasında geçici bir bağlantı görevi görmesini sağlamıştır. Fakat bu rol 1870'deki Fransa Prusya Savaşı sırasında o kadar önemli bir boyuta varmıştır ki sonunda Cenevre Komitesi ulusal dernekler arasında kalıcı bir bağlantı görevi görmeye başlamıştır²²¹. 1875'te Komite adını Uluslararası Kızılhaç Komitesi (UKK) olarak değiştirmiştir²²².

UKK, kuruluşundan bu yana devletleri Uluslararası İnsancıl Hukukun kapsamını genişletmek için uluslararası anlaşmalar yapmaya zorlamaya çalışmıştır. Cenevre Sözleşmeleri ve Protokolleri için yoğun hazırlık çalışmaları yürütmüş ve iki diplomatik konferansın temelini oluşturan taslaklar hazırlamıştır²²³. BM Konvansiyonel Silahlar Konferansı ve silah sistemleri hakkındaki diğer toplantılar da dahil olmak üzere müzakere süreçlerinde önemli bir katılımcı ve teknik ve hukuki uzmanlık kaynağı olmuştur. Ayrıca, UKK, uluslararası örf-adet hukukunun önemini desteklemeye devam etmektedir²²⁴.

Daha önce bahsedilen Cenevre Sözleşmelerinin kabulü ve yorumlanmasında büyük katkıda bulunan bir kuruluş olarak Uluslararası Kızılhaç Komitesi, bunların koruyucusu olarak kabul edilmektedir²²⁵. Bu nitelendirmenin sonucu Uluslararası Kızılhaç Komitesinin silahlı çatışmaların taraflarına Cenevre Sözleşmeleri kapsamındaki yükümlülüklerini hatırlatma yetkisine sahip olmasıdır²²⁶. Bir başka ifadeyle UKK oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunduğu Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının ve normlarının uygulanmasını da izlemektedir. 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi ile 1977 ve 2005 tarihli Ek Protokollerini imzalayan ve onaylayan devletler, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı

²²¹ Emanuelli, "Contribution", 149.

²²² Giladi, Ratner, "The Role of the International Committee of the Red Cross, 527.

²²³ 1949 Cenevre Sözleşmeleri, Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından hazırlanan ve 1948 Stockholm Konferansı'nda tartışılan taslaklara dayanmaktadır. Ayrıca, Uluslararası Kızılhaç Komitesi Sözleşmelerin ve Protokollerin her biri hakkında yorumlar yayınlamıştır. Bkz. Lindsey Cameron, Bruno Demeyere, Jean-Marie Henckaerts, Eve La Haye, and Heike Niebergall-Lackner, "The Updated Commentary on the First Geneva Convention-A New Tool for Generating Respect for International Humanitarian Law", *International Review of the Red Cross*, 97 (2015): 1209.

²²⁴ Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), *Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Çağdaş Silahlı Çatışmaların Zorlukları* (2024), <https://www.icrc.org/en/report/2024-icrc-report-ihl-challenges>.

²²⁵ <https://www.icrc.org/en/article/guardian-international-humanitarian-law> (E.T: 04.10.2025); Esra Katıman, "Yardım Kuruluşu Olmanın Ötesinde Bir Örgüt: Uluslararası Kızılhaç Komitesi", *TBB*, 116 (2015): 397.

²²⁶ Bugnion, 1077.

çatışmaların mağdurlarını koruma yetkisi vermiştir²²⁷. Komite, savaşı tarafların askeri operasyonları sırasında Cenevre Sözleşmelerini ihlal etmeleri halinde onları uyarabilir ve bunların derhal durdurulmasını talep edebilir²²⁸. Aşırı sayılabilen durumlarda Komite belli koşulların varlığı halinde bu ihlalleri kamuoyuna açık bir şekilde kınayabilir²²⁹. Ancak, Uluslararası İnsancıl Hukuka uymayan savaşı taraflara karşı Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin başka tür yaptırımlar uygulama yetkisi bulunmamaktadır²³⁰.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi uygulama yetkisinin bir kısmını doğrudan Cenevre Sözleşmelerinden almaktadır. Örneğin 3 Nolu Cenevre Sözleşmesi'nin 126. maddesine göre Komite delegeleri savaş esirlerini tutuldukları her yerde ziyaret edebilir ve tanık olmadan onlarla görüşebilir. 4 Nolu Cenevre Sözleşmesinin 143. maddesine göre Komite'nin üyeleri sivil tutuklularla ilgili olarak aynı yetkiye sahiptir. Ayrıca dört Cenevre Sözleşmesinin ortak 3. maddesi uyarınca Komite'nin uluslararası olmayan silahlı çatışmaların taraflarına yardım teklif etme hakkı bulunmaktadır²³¹. Teklifi kabul edilirse Komite mağdurlara yardım etmek için sahada bir dizi insani faaliyet gerçekleştirebilir. Örneğin sivil halka yiyecek, su, tıbbi yardım, ilaç vb. sağlayabilir²³².

Ayrıca Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin sahip olduğu bu inisiyatif hakkı Nikaragua Davası'nda Uluslararası Adalet Divanı'nın 3. maddenin tüm silahlı çatışma kategorilerine uygulandığına karar vermesiyle uluslararası silahlı çatışmaları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir²³³. Bununla birlikte bu hakkın Komite'nin yalnızca savaşı taraflara hizmetlerini sunmasına izin verdiğinin vurgulanması gerekir. İnisiyatif hakkının teklifini takip etmek ve savaş mağdurları lehine faaliyetlerde bulunmak için

²²⁷ Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerin'de (Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin hem uluslararası hem de uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda "mağdurları koruma ve taraflarla temas kurma yetkisi" açıkça belirtilmiştir. 1., 2. ve 3. Cenevre Sözleşmesi'nin 9. maddesi ile 4. Cenevre Sözleşmesi'nin 10. maddesi, 1 Nolu Ek Protokol'ün 81 (1). maddesi, Komite'nin bu koruma ve ziyaret yetkisini düzenlemektedir; Ayrıca Bkz François Bugnion, "The International Committee of the Red Cross and the Development of International Humanitarian Law", *Chicago Journal of International Law*, 5/1 (2004): 191-215.

²²⁸ Bugnion, 1077.

²²⁹ Bu koşullar, ihlallerin kitlesel ve tekrar ediyor olması, diğer çabaların başarısız olması, ihlalleri kamuoyuna duyurmanın mağdurların çıkarına olduğunun düşünülmesi şeklinde sayılabilir.

²³⁰ Emanuelli, "Contribution", 154.

²³¹ Bugnion, 459.

²³² Bkz. M. Harroff-Tavel, "Action Taken by the International Committee of the Red Cross in Situations of Internal Violence", *International Review of the Red Cross*, 294 (1993): 211.

²³³ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, 1986 I.C.J. Rep. 14, para. 218.

Komite'nin çatışmanın taraflarının onayına ihtiyacı vardır. Son olarak Kızılhaç Komitesi'nin Uluslararası İnsancıl Hukuku uygulanması ile ilgili olarak sahip olduğu diğer haklar ve yetkiler Dernek tüzüklerinden doğmaktadır veya uygulama yoluyla ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketinin ulusal topluluklarının silahlı çatışma zamanında görevlerini yerine getirmeleri için tıbbi personeli eğitmek, Uluslararası İnsancıl Hukukun ulusal düzeyde uygulanmasını teşvik etmek ve Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarını yaymak gibi farklı görevleri yerine getirmelerine yardımcı olmaktadır²³⁴.

Uluslararası İnsancıl Hukukun koruyucusu olarak UKK, uluslararası ceza adaletinin geliştirilmesi yoluyla cezasızlığın sona erdirilmesine yönelik çabaları da desteklemektedir. Bu bağlamda uluslararası ceza mahkemelerinin ilk örnekleri olan geçici mahkemelerin tamamlayıcısı olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasını memnuniyetle karşılamış ve bu gelişmeyi Uluslararası İnsancıl Hukuk bakımından önemli bir gelişme olarak addetmiştir. Komite'nin bu yöndeki çabaları, uluslararası suçların cezasızlığıyla mücadelenin ulusal düzeyde de sürdürülebilmesi için devletleri gerekli mevzuatı uygulamaya teşvik etmekle birlikte, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarda bireysel sorumluluğun uluslararasılaşması eğilimini desteklemek yönünde gerçekleşmektedir²³⁵.

2.5.2. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi ²³⁶

Esasında Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi uluslararası bir örgüt değildir. Hareket her dört yılda bir, uluslararası konferansını düzenlediğinde bir araya gelen insani sivil toplum örgütlerinin (yani UKK, Kızılhaç ve Kızılay ulusal dernekleri ve Ulusal Dernekler Federasyonu) bir ağıdır. Hareketin ilk Konferansı 1867'de Paris'te gerçekleşmiştir. O zamandan itibaren, Konferanslar Uluslararası İnsancıl Hukukun oluşturulmasına çeşitli şekillerde aktif olarak katkıda bulunmuştur. Böylece, 1948'de düzenlenen Konferans, UKK tarafından hazırlanan Cenevre Sözleşmeleri taslağını onaylamıştır²³⁷ ve bunlar bir yıl sonra kabul edilmiştir. Benzer şekilde, UKK tarafından

²³⁴ M. Harroff-Tavel, "Action Taken by the International Committee of the Red Cross in Situations of Internal Violence", *International Review of the Red Cross*, 294 (1993): 235.

²³⁵ International Committee of the Red Cross (ICRC), "Ad hoc tribunals," (Erişim Tarihi: 13.07.2025, <https://www.icrc.org/en/document/ad-hoc-tribunals>).

²³⁶ Bugnion, 413 vd.

²³⁷ Bugnion, 355-356.

hazırlanan Cenevre Sözleşmeleri taslak protokolleri 1973'te Tahran'da düzenlenen Konferans tarafından onaylanmıştır²³⁸.

Ayrıca, Konferanslar sıklıkla UKK'ye hareket etme yetkisi veren kararlar benimsemiştir. Bu nedenle, 1912'de Washington'da düzenlenen Konferans, UKK'ye savaş esirlerine hem maddi hem de manevi yardım sağlama yetkisi vermiştir. Ayrıca, UKK'nin İspanya İç Savaşı sırasındaki eylemi büyük ölçüde Konferans tarafından 1921'de kabul edilen bir karara (Karar XIV) dayanmaktaydı²³⁹. Hareketin uluslararası Konferansları, UKK'ye belirli görevleri yerine getirme yetkisi verebilir. Bu nedenle, 1995'te Konferans, UKK'den örf-adet Uluslararası İnsancıl Hukuku hakkında bir çalışma yapmasını istemiştir²⁴⁰.

2.5.3. Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü²⁴¹

Enstitü, 1970 yılında kar amacı gütmeyen bir insani yardım derneği olarak kurulmuştur. Merkezi İtalya'nın San Remo kentindedir. Dernek Tüzüğü'nün 1. maddesine göre, Enstitü'nün temel amacı Uluslararası İnsancıl Hukukun yayılmasını ve gelişimini teşvik etmek ve uygulanması için her düzeyde faaliyet göstermektir²⁴². Bu amaçla Enstitü, Uluslararası İnsancıl Hukukun yanı sıra, insan hakları hukuku ve mülteci hukuku alanlarında farklı dillerde genel ve uzmanlaşmış eğitimler organize etmektedir. Ayrıca her yıl askeri akademiler için Uluslararası İnsancıl Hukuk hakkında bir yarışma ve insancıl hukukun güncel sorunları hakkında bir tartışma platformu düzenlemektedir. Ayrıca geçmişte Uluslararası İnsancıl Hukuk ile ilgili çeşitli konferanslar ve komisyonlar düzenlemiştir. Son olarak, 1994 yılında denizde silahlı çatışmalar hakkında San Remo Kılavuzu'nun kabul edilmesinden sorumludur²⁴³. Enstitü günümüzde uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanabilir hukuk hakkında bir Kılavuzun geliştirilmesiyle ilgilenmektedir.

²³⁸ Bugnion, 368.

²³⁹ Bugnion, 309.

²⁴⁰ 26th International Conference of the Red Cross and Red Crescent, "Resolution 1, International Humanitarian Law: From Law to Action", Report on the Follow-up to the International Conference for the Protection of War Victims", *International Review of the Red Cross*, 310 (1996): 58.

²⁴¹ A. Roberts and R. Guelff, *Documents on the Laws of War* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 14.

²⁴² International Institute of Humanitarian Law, *Statutes*, 27 Eylül, 2009, <https://iihl.org/statutes/>. (E.T:10.08.2025).

²⁴³ Roberts, Guelff, *Documents on the Laws of War*, 573 vd.

Diğer sivil toplum örgütleri de Uluslararası İnsancıl Hukukun²⁴⁴ geliştirilmesinde rol oynamıştır. Uluslararası Hukuk Enstitüsü, 1880 Oxford Kara Savaşı El Kitabı ve 1913 Oxford Deniz Savaşı El Kitabı'nın kabul edilmesinden sorumluydu. 1971'de Enstitü silahlı çatışmalar hukukunun BM güçlerine uygulanmasına ilişkin kararlar kabul etmiştir. Uluslararası Hukuk Derneği ise 1938'de savaş zamanında sivillerin korunmasıyla ilgili bir taslak sözleşme kabul etmiştir. Ancak bu kurumlar Uluslararası İnsancıl Hukukun konusunda uzmanlaşmış değillerdir²⁴⁵.

2.6. Uluslararası Kuruluşların Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamasında Karşılaştığı Zorluklar

Günümüzde yaşanan silahlı çatışmalara ve insani krizler göz önünde bulundurulduğunda, Uluslararası İnsancıl Hukukun denetimi, uygulanması ve ihlallerin cezalandırılması gibi önemli roller üstlenen uluslararası örgütlerin bu rolleri yeterince yerine getirip getiremediği ciddi bir sorgulama konusu haline gelmiştir. Özellikle Suriye, Yemen, Doğu Türkistan, Filistin gibi bölgelerdeki uzun süreli çatışmalar ve bu süreçlerde yaşanan sistematik Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlalleri, uluslararası örgütlerin müdahale kapasitelerinin sınırlı olduğunu ve hukuki yaptırım mekanizmalarının yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu bakımdan uluslararası örgütlerin Uluslararası İnsancıl Hukuk uygulanmasındaki eksikliklerinin nedenlerinin ortaya konulması, uluslararası örgütlerin karşılaştığı zorluklar ile Uluslararası İnsancıl Hukukun etkili uygulanması arasındaki ilişkinin ele alınması daha sonradan sunulacak çözüm önerileri bakımından bu çalışma kapsamında önemlidir.

2.6.1. Siyasi Direnç ve Devletlerin Çıkar Çatışmaları

Uluslararası İnsancıl Hukuk, silahlı çatışmalarda sivillerin ve çatışma dışı kalmış kişilerin korunmasını amaçlayan temel bir hukuk alanıdır. Ancak bu hukuk normlarının sahada etkili bir şekilde uygulanabilmesi, yalnızca hukuki metinlerin varlığıyla değil, bu kuralların hayata geçirilmesini sağlayacak siyasi irade ve kurumsal işleyişle mümkündür. Bu noktada uluslararası örgütler önemli aktörlerdir. Ancak bu örgütlerin işlevselliği, büyük ölçüde devletlerin siyasi tutumlarına ve çıkar çatışmalarına bağlı olarak sınırlanmakta ya da sekteye uğramaktadır.

²⁴⁴ Roberts, Guelff, *Documents on the Laws of War*, 14.

²⁴⁵ Emanuelli, "Contribution", 156.

Siyasi faktörler Uluslararası İnsancıl Hukukun etkili bir şekilde uygulanmasını önemli ölçüde engeller. Devletler genellikle ulusal çıkarları uluslararası yükümlülüklerden daha öncelikli tutar ve bu da Uluslararası İnsancıl Hukuka uymada tutarsızlıklara yol açmaktadır. Bu bağlamda önemli bir zorluk, devlet egemenliğinin etkisidir. Devletlerin, Uluslararası İnsancıl Hukuka yalnızca stratejik çıkarlarıyla uyumlu olduğunda uymayı tercih etmeleri bu hususta önemli bir zorluktur. Devlet egemenliği, Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanmasını önemli ölçüde etkiler. Egemenlik, bir devletin dış müdahale olmadan kendini yönetme yetkisini ifade eder. Dış egemenlik veya bağımsızlık olarak da ifade edilebilecek olan bu ilke²⁴⁶, devletler arasında Uluslararası İnsancıl Hukuk tarafından oluşturulanlar da dahil olmak üzere uluslararası normlara tam olarak uyma konusunda devletlerin isteksizliğine yol açmaktadır²⁴⁷.

Uluslararası örgütlerin (özellikle BM'nin ve bağlı kurumlarının) insancıl hukuk ilkelerini uygulamaya çalışırken karşılaştıkları en büyük engellerden biri, üye devletlerin siyasi direncidir. Devletler çoğu zaman egemenlik haklarını öne sürerek uluslararası müdahalelere karşı çıkmakta ya da bu müdahaleleri sınırlamaya çalışmaktadır. Devletler egemenliklerine öncelik verdiklerinde, Uluslararası İnsancıl Hukuk hükümlerini ulusal çıkarlarıyla uyumlu şekilde yorumlayabilmektedir²⁴⁸. Bu tercih, silahlı çatışmalarda bireyleri korumak için oluşturulan hukuk kurallarının etkili bir şekilde uygulanmasını engelleyebilir. Özellikle otoriter rejimlerin hâkim olduğu ülkelerde, dış müdahale talepleri “iç işlerine karışma” olarak yorumlanmakta ve reddedilmektedir. Bu da sivillerin korunmasına yönelik müdahalelerin gecikmesine ya da gerçekleşmemesine yol açmaktadır²⁴⁹. Devletler, insancıl hukuk kurallarının ihlal edildiği durumlarda dış müdahalelere veya denetime karşı çıkıp bunları egemenliklerine yönelik ihlaller olarak görebilmektedir. Jeopolitik kaygılar taşıyan devletler, bölgesel çatışmalar sırasında genellikle yasal ve ahlaki yükümlülüklerin kolayca bir kenara atılabildikleri durumlar için

²⁴⁶ Bkz. Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi* (Ankara: Ekin, 2021); Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)* (İstanbul: Beta, 2012), 140-141.

²⁴⁷ Heather A. Hanna, “Humanitarianism as a Tool of Statecraft: Contested Authority, Sovereign Violence, and Humanity in the Syrian Civil War,” *Conflict & Health*, 7 (2024); Burak Güneş, “Egemenlik ve İnsancıl Müdahale: Çelişkili Bir Kuram Olarak Uluslararası Hukuk”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10/1 (2021): 31.

²⁴⁸ Emilie M. Hafner-Burton and Kiyoteru Tsutsui, “Justice Lost! The Failure of International Human Rights Law to Matter Where Needed Most”, *Journal of Peace Research*, 42/3 (2005): 275.

²⁴⁹ Antonio Cassese, *International Criminal Law* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 233 vd.; İsmail Cem Ülker, “Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulanmasında Devlet Egemenliği Sorunu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/1 (2018): 50.

güvenlik endişelerini veya ulusal çıkarları gerekçe göstermektedir. Bu durum, egemen devletler arasında insancıl hukuk kurallarına evrensel uyumun sağlanmasında önemli zorluklar yaratmaktadır. Örneğin, Suriye iç savaşı sürecinde BM'nin insani yardım mekanizmaları, Şam yönetiminin onayı olmadan sınır ötesi yardım ulaştıramamış; bu durum, milyonlarca sivilin temel ihtiyaçlara erişimini engellemiştir. Rusya ve Çin gibi Güvenlik Konseyi daimi üyeleri ise vetolarıyla insani koridor kararlarını defalarca bloke etmiş, böylece insancıl hukukun sahadaki etkisi siyasal bir kararla devre dışı bırakılmıştır²⁵⁰.

2.6.2. Kaynak Yetersizliği ve Lojistik Sorunlar

Uluslararası İnsancıl Hukukun pratikte etkili şekilde uygulanabilmesi, önemli ölçüde maddi kaynakların varlığına ve işleyen bir lojistik altyapıya bağlıdır. Bu noktada, insancıl yardım faaliyetlerinin sürdürülebilirliği; yeterli finansman, tıbbi ve teknik malzemeye erişim, güvenli ulaşım yolları ve etkili koordinasyon mekanizmalarının sağlanmasına bağlıdır. Kaynak yetersizliği, çoğu zaman devlet dışı aktörlerin (örneğin Kızılhaç, Sınır Tanımayan Doktorlar, BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi gibi) yardım operasyonlarını sınırlamakta, bazı durumlarda ise tamamen durdurmaktadır. Özellikle düşük gelirli ülkelerde veya uzun süreli çatışma ortamlarında uluslararası fonlara erişimin kesilmesi ya da yetersiz kalması, hukuken tanınmış yardım yükümlülüklerinin fiilen yerine getirilememesi sonucunu doğurabilmektedir. Bu durum, özellikle 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri'nde öngörülen koruma standartlarının sahada uygulanmasında ciddi zaafılar yaratmaktadır²⁵¹.

Lojistik sorunlar ise hem fiziksel hem siyasi engelleri içermektedir. Çatışma bölgelerinde yolların tahrip olması, güvenli erişim koridorlarının bulunmaması, hava sahalarının kapatılması gibi teknik engellerin yanı sıra, egemen devletlerin sınırlarını insani yardıma kapatması veya izin mekanizmalarını ağırlaştırması da yardımın gecikmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, Uluslararası İnsancıl Hukuk normları ile devlet egemenliği ilkesi arasında doğrudan bir uygulama gerilimi ortaya çıkmakta;

²⁵⁰ Ümit Seven, "Shades of Humanity: State Sovereignty and Humanitarian Principles in the Syrian Civil War", *Journal of International Humanitarian Action*, 10/6 (2025): 243; Alex J. Bellamy, "The Responsibility to Protect and the Problem of Sovereignty", *Global Responsibility to Protect* 1, 1 (2009): 14 vd.

²⁵¹ Nils Melzer, "Humanitarian Access in Armed Conflict: The Contemporary Legal Framework", *International Review of the Red Cross*, 93/884 (2011): 1015.

yardımların tarafsız, bağımsız ve hızlı bir şekilde ulaştırılmasını amaçlayan insancıl hukuk normları, fiilen sekteye uğramaktadır.²⁵²

Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının normatif gücü ne kadar yüksek olursa olsun, uygulamada karşılaşılan kaynak ve lojistik engeller, hukuki yükümlülüklerin etkinliğini azaltmakta; özellikle çatışmalardan doğrudan etkilenen sivil nüfusun korunmasında ciddi boşluklara neden olmaktadır. Bu nedenle, Uluslararası İnsancıl Hukukun sahadaki uygulanabilirliği açısından devletlerin ve uluslararası toplumun yalnızca hukuki taahhütlerle değil, aynı zamanda kurumsal kapasite, finansal destek ve operasyonel iş birliği konularında da sorumluluk üstlenmeleri gerekmektedir. Ayrıca, II Nolu Ek Protokol madde 18(2) kapsamında, “devlet rızası”nın insani yardımın ön koşulu olarak belirtildiği göz önünde bulundurulursa devletlerin insani yardımın ulaştırılması konusunda yeterliliği ile birlikte istekli olması en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵³.

2.6.3. Bürokratik Engeller

Devletler, Uluslararası İnsancıl Hukuka uygun hareket ederek silahlı çatışmalarda insancıl yardımlara erişimi kolaylaştırmakla yükümlüdürler. Yükümlülükleri arasında hem sivilleri korumak hem de insani yardım kuruluşlarının engelsiz erişimini sağlamak yer alır. Bu görev, silahlı çatışmalar sırasında acıyı hafifletmek için hayati önem taşır²⁵⁴. Devletler, uluslararası örgütler ve hükümet dışı kuruluşlarla koordinasyon sağlayarak yardım dağıtımı için güvenli koridorlar kurabilmekte ve krizler sırasında ihtiyaç sahiplerine zamanında insani yardım ulaştırılmasını bu şekilde sağlayabilmektedir. Örneğin, Suriye’deki silahlı çatışma sırasında Türk hükümeti, sınır açılışları ve insani yardım kuruluşlarıyla işbirliği içinde, silahlı çatışmadan etkilenen nüfusa insani yardım erişimi sağlamada önemli bir rol oynamış ve çatışma zamanlarında etkili bir yönetim sergilemiştir²⁵⁵.

²⁵² Melzer, *Humanitarian Access*, 1015 vd.

²⁵³ Kristin Bergtora Sandvik and Kjersti Lohne, “The Struggle for Humanitarian Space: Armed Conflict and the Politicization of Humanitarian Aid”, *Journal of Humanitarian Studies*, 1/1 (2022): 28.

²⁵⁴ 1977 I Nolu Ek Protokol Madde 70(2), devletleri çatışma bölgesindeki insani yardımlara erişimi kolaylaştırma konusunda açıkça yükümlü kılmaktadır. Ayrıca bkz. Katja Luopajarvi, “Is There an Obligation on States to Accept International Humanitarian Assistance to Internally Displaced Persons under International Law?”, *International Journal of Refugee Law*, 15/4 (2004): 690 vd.

²⁵⁵ Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Şahin, “Türkiye’nin çatışma bölgelerine yönelik insani yardım politikaları: Suriye örneği”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve

Ayrıca devletler, insani yardım çalışmalarına dahil olan çeşitli aktörler arasında iş birliğini teşvik etmelidir. Siyasi ve bürokratik engeller ise çatışmalarda insani erişimi önemli ölçüde engelleyebilmektedir. Bu engeller, yetkililerin yardım görevlilerinin ve kaynakların girişine katı düzenlemeler getirebildiği hükümet kısıtlamaları yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bu tür düzenlemeler ulusal güvenlik endişelerinden veya siyasi gündemlerden kaynaklanabilmektedir. Bürokratik süreçler genellikle insani yardım misyonlarının onayını geciktirir. Karmaşık izin sistemleri, STK'ların ve ajansların çalışmalarına başlamaları için uzun bekleme sürelerine neden olabilmekte bu da etkilenen nüfuslar için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır²⁵⁶.

2.6.4. Uluslararası Hukukun Zayıf Yaptırımları ve İhlallerin Cezalandırılmasındaki Zorluklar

Uluslararası İnsancıl Hukukun etkin şekilde uygulanması, yalnızca normatif dayanağına değil aynı zamanda bu normları ihlâl eden taraflara karşı etkili yaptırımlar uygulanmasına da bağlıdır. Ancak, mevcut uluslararası sistemde bu yaptırımların uygulanabilirliği ne yazık ki sınırlı düzeyde kalmaktadır. Devletlerin kendi içindeki ihlal teşkil eden uygulamalarını denetleme hususunda isteksiz olması en baştaki engellerden biridir. özellikle güçlü devletlerin Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlallerini soruşturmadan kaçınmaları sıkça karşılaşılan durumdur. Örneğin, Myanmar veya Suriye gibi bölgelerde ciddi ihlaller yaşanırken, devletlerin iç hukuk sistemi aracılığıyla bu ihlallerin cezalandırılması hep başarısız olmaktadır²⁵⁷.

Benzer eksikliği uluslararası yaptırım mekanizmalarına bakıldığında da görmek mümkündür. BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmesi nedeniyle kararlarının siyasi engellere takılması örgütün

İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, 2019); Elizabeth Ferris and Kemal Kirişçi, "From Turkey to Syria: The Murky World of Cross Border Assistance", (Brookings, 2015), (Erişim Tarihi:01.09.2025) <https://www.brookings.edu/articles/from-turkey-to-syria-the-murky-world-of-cross-border-assistance/>.

²⁵⁶ Felix Schwendimann, "The Legal Framework of Humanitarian Access in Armed Conflict", *International Review of the Red Cross*, 93 (2011): 993.

²⁵⁷ Nicolette Carpenter, "The Unenforceable Nature of International Humanitarian Law", *Harvard Undergraduate Law Review*, (2024), <https://hulr.org/fall-2024/the-unenforceable-nature-of-international-humanitarian-law>; "Enforcing Humanity: The Struggle to Uphold International Law in Conflict," *Modern Diplomacy*, April 17, 2024, (Erişim Tarihi: 01.09.2025) <https://moderndiplomacy.eu/2024/04/17/enforcing-humanity-the-struggle-to-uphold-international-law-in-conflict/>.

ve dolayısıyla örgüt kararları çerçevesinde devletlerin insancıl hukuk ihlallerinin bulunduğu bölgeye müdahalesini engellemektedir²⁵⁸.

Ayrıca, insancıl hukuk ihlalleri bakımından uluslararası ceza adaletini sağlamakla görevli UCM'nin kendi kolluk gücüne, tutuklama ya da cezalandırma araçlarına sahip olmaması, kararlarını uygulamakta devlet iş birliğine tamamen muhtaç olması sonucunu doğurmaktadır. Bir başka ifadeyle, UCM, tutuklama ve delil toplama gibi uygulamalarda üye devletlerin gönüllü iş birliğine ihtiyaç duyar²⁵⁹. Güçlü devletlerin insancıl hukuku ihlal eden suçluları siyasi veya başka saiklerle koruyabilmesi; zayıf devletlerin ise finansal veya lojistik yetersizlik nedeniyle bu konuda etkisiz kalması mahkemenin meşruiyetini zayıflatmaktadır²⁶⁰. Bu durumlar UCM ile iş birliği yapmayan ya da güçlü devletler tarafından korunan devletlerin vatandaşlarına karşı insancıl hukukun uygulanmasını etkisiz bırakmakta ve bu suçlular fiilen cezadan kurtulmaktadır.

UCM, kural olarak Roma Statüsü'ne taraf devletlerin vatandaşlarının suç işlemesi (vatandaşlık ilkesi) ya da Roma Statüsü'ne taraf devletlerin topraklarında Statü'deki suçların işlenmesi (ülkesellelik ilkesi) halinde yargı yetkisine sahiptir²⁶¹. Çin, Rusya, ABD gibi büyük güçler Statü'ye taraf değildir; bu da UCM'yi küresel düzeyde yetersiz kılmaktadır.

Roma Statüsü, az önce belirtilen vatandaşlık ve ülkesellik ilkelerine bağlı olmaksızın, dünyanın herhangi bir yerinde işlenen Statü kapsamındaki suçların yargılanabilmesi için BM Güvenlik Konseyi'nin Mahkemeye başvuru yapabilmesini öngörmüştür (Roma Statüsü, madde 13(b)). Ancak, Güvenlik Konseyinin siyasi bir organ olması, her bir olayda belli devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmesine ve veto hakkını kullanarak insancıl hukukun uygulanması ve suçluların yargılanabilmesi fırsatının kaçırılmasına neden olmaktadır. Ayrıca, Roma Statüsü, Güvenlik Konseyi kararları yoluyla UCM önündeki soruşturmaların ertelenebilmesi imkanını da tanımıştır

²⁵⁸ Rajeev Patel, "The Security Council Veto and Mass Atrocities: The 'Uniting for Peace' Resolution as a Legal and Political Remedy", *Indian Journal of International Law*, 58/2 (2018): 200-205.

²⁵⁹ Dabanlıoğlu Alanur, *Devlet Başkanlarının Yargı Bağımsızlığı ve Cezai Sorumluluğu*, 245.

²⁶⁰ Michael P. Scharf, "The ICC's Legitimacy Crisis: The Challenge of Powerful States and Unequal Justice", *American Journal of International Law*, 114/2 (2020): 320.

²⁶¹ Bunların dışında statünün 13(b) maddesine göre, Suçun işlendiği devlet ya da sanığın vatandaşı olan devletin Mahkemeye olayla ilgili yetki tanınması halinde, BM Güvenlik Konseyi'nin belli bir olayla ilgili Mahkemeye başvuru yapması halinde ve Mahkemenin kendi savcılığının resen soruşturma başlatması (*proprio motu*) halinde de Mahkemenin yetkisi doğmaktadır.

(Roma Statüsü, madde 16)²⁶². Bu durum veto hakkına sahip beş ülkenin bu süreci bloke edebilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, Suriye, Myanmar gibi insancıl hukuk ihlallerinin ağır şekilde yaşandığı bölgelerde etkin soruşturmayı sekteye uğratmaktadır. Bunların yanında UCM, sınırlı bütçe ve personel ile çalışır. Bu da hangi davaların ele alınacağı konusunda baskı ortaya çıkarır ve kapasitenin üzerindeki dosyaların geciktirilmesine veya göz ardı edilmesine neden olur. Görüldüğü gibi, UCM Statüsü, Uluslararası İnsancıl Hukukun ihlallerine karşı önemli bir normatif mekanizma olsa da; polis gücü eksikliği, devletlerin iş birliğine bağlılılık, yetersiz kaynaklar, siyasi veto ve dar yargı yetkisi gibi yapısal sınırlamalar sebebiyle uygulamada zorlanmaktadır. Bu da suçluların cezasız kalmasına ve Uluslararası İnsancıl Hukukun sahadaki etkinliğinin azalmasına neden olmaktadır²⁶³.

Uluslararası hukukun zayıf yaptırımları, özellikle güçlü devletler için insancıl hukuka uygun hareket etmelerini onlara göre “gerektirmeyen”, siyasi nitelikli yaptırımlarla sınırlıdır. Bu durum, devletlerin uluslararası sorumluluktan kaçınmalarına ve ihlallerin çoğu kez bireysel düzeyde de cezasız kalmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, Uluslararası İnsancıl Hukuk normlarının evrensel geçerliliği olsa da, sahada karşılaşılan zayıf yaptırım mekanizmaları ve siyasi dinamikler yüzünden ne yazık ki cezasızlık kültürü etkili hale gelmektedir. Bu da sivililerin korunmasını öngören hukuki çerçevenin fiili hayata geçirilmesini büyük ölçüde zayıflatmaktadır²⁶⁴.

²⁶² Bkz. Dabanlıoğlu Alanur, *Devlet Başkanlarının Yargı Bağımsızlığı ve Cezai Sorumluluğu*, 235-236.

²⁶³ Claudia Francesca Maresca, “The International Criminal Court: Structural Challenges and Political Realities”, *European Journal of International Law*, 30/1 (2019): 130.

²⁶⁴ Mark A. Drumbl, “Impunity and International Law: The Weakness of Enforcement in Humanitarian Law”, *International Review of the Red Cross*, 99/905 (2017): 350.

SONUÇ

Uluslararası İnsancıl Hukuk, tüm uluslararası hukuk gibi, devletlerin rızasına dayanır. Anlaşmaları ve teamülleri kabul etmesi gereken ve bunları en başta uygulaması beklenen devletlerdir. Ancak devletler dışında uluslararası kuruluşlar da çeşitli şekillerde Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının oluşumu ve uygulanmasına müdahil olmaktadır. Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanması ve desteklenmesinde uluslararası kuruluşların rolü, küresel barışın ve insan haklarının korunmasında kritik bir öneme sahiptir. Uluslararası kuruluşlar, savaş ve silahlı çatışma sırasında sivillerin korunmasını sağlamak, insancıl yardımların etkin bir şekilde dağıtılmasını temin etmek ve savaş suçlarını yargılamak adına önemli aktörler olarak öne çıkmaktadır.

Dünyada belli devletlerin uluslararası hukuku sistematik olarak ihlal edebilmesinin ve savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım işleyebilmesinin başlıca nedeni, diğer devletlerin ve uluslararası kuruluşların uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmemeleridir. İki temel yükümlülük, suça veya hukuka aykırı bir duruma katkıda bulunmamak ve hesap verebilirlik için uluslararası hukukun uygulanmasını sağlamaktır. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, suç ortaklığı teşkil eder ve uluslararası hukukun üstünlüğüne dayalı çok taraflı sistemi zayıflatır.

Bu bağlamda, özellikle BM, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi kuruluşlar ya da örgütler, Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanması ve denetlenmesinde merkezi bir rol üstlenmektedir. BM, savaş suçlarıyla ilgili yaptırımlar uygulayabilme ve barışı koruma misyonları ile savaştan etkilenen bölgelere müdahale edebilme yetkisine sahiptir. Uluslararası Ceza Mahkemesi, savaş suçu işleyenleri yargılayabilmekte, cezai sorumluluğunu tesis edebilmekte ve böylelikle uluslararası adaleti sağlayabilmektedir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi ise, özellikle silahlı çatışmalar sırasında sivillerin korunmasına yönelik insani yardım ve müdahaleleriyle Uluslararası İnsancıl Hukukun pratiğe dökülmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, uluslararası örgütlerin uluslararası toplumu bir araya getirerek, devletlerin ve diğer aktörlerin Uluslararası İnsancıl Hukuku benimsemeleri ve uygulamaları konusunda baskı oluşturma rolü de büyüktür. Ancak uluslararası hukuk normlarının etkin bir şekilde uygulanabilmesinin, uluslararası örgütlerin arasındaki iş birliği ve koordinasyona da büyük ölçüde bağlı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanması ve desteklenmesinde uluslararası örgütlerin önemli bir rolü bulunmakla birlikte, bu örgütlerin eksiklikleri ve yetersizlikleri de dikkatle ele alınması gereken kritik bir meseledir. Uluslararası örgütlerin etkinliği çeşitli sebeplere bağlı olarak sınırlı kalabilmekte, bu da hukuk normlarının uygulanmasında zaman zaman zaafiyete yol açabilmektedir. Uluslararası örgütlerin, özellikle savaş suçları ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda ortaya koydukları çabalar, birçok durumda etkili olmakla birlikte, bu çabaların uygulamaya konmasında bazı engeller ve sınırlamalar bulunmaktadır. Bu zorluklardan biri, üyelerinin siyasi çıkarlarının örgütün faaliyetlerini sınırlayabilmesidir. Özellikle BM Güvenlik Konseyi'nde, daimi üyelerin veto hakkı, Uluslararası İnsancıl Hukukun uygulanmasını engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, savaş suçlarının cezalandırılmasından barış koruma operasyonlarına kadar geniş bir yelpazede etkili çözümler üretilmesini engelleyebilir. Devletlerin çıkarlarını koruma güdüsü, uluslararası örgütlerin bağımsız ve etkili müdahalelerini sıkça zorlaştırmaktadır.

Uluslararası örgütlerin insancıl yardım sağlama ve hukuk ihlalleriyle mücadele etme kapasitesi, genellikle sınırlıdır. BM gibi büyük örgütler, maddi ve lojistik kaynakların yetersizliği nedeniyle savaştan etkilenen bölgelerde gerekli desteği tam anlamıyla sunamamakta ve bu durum, insancıl hukukun uygulama alanında ciddi eksikliklere yol açmaktadır. Örneğin, savaştan sonra toplumsal yeniden yapılanma ve adalet süreçlerinde finansal ve insani yardımların yetersiz olması, sivillerin korunmasında büyük bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, Uluslararası örgütlerin bürokratik yapıları, kriz anlarında hızlı ve etkin müdahaleyi engelleyebilmektedir. İnsancıl hukuk ihlalleri ve savaş suçlarına karşı hızlı tepki verilmesi gerekirken, örgütlerin karar alma süreçlerinin yavaşlığı, somut adımların atılmasında gecikmelere neden olabilmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi kurumların, savaş suçlularını yargılama süreci de yıllar sürebilmekte, bu durum mağdurların adalet arayışını uzatmaktadır. Diğer yandan Uluslararası İnsancıl Hukuk, ciddi ihlallere karşı cezai sorumluluk getirmekte olsa da, uygulama mekanizmaları bazen zayıf kalabilmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetkileri, yalnızca taraf devletlerin kabul ettiği yargı alanları ile sınırlıdır. Bu nedenle, birçok ülke, UCM'nin yargılama yetkisini tanımamakta ve savaş suçlularının yargılanması engellenmektedir. Ayrıca, birçok savaş suçlusu, devletlerin iç hukukundaki boşluklardan faydalanarak adalet önüne çıkmaktan kaçabilmektedir. Uluslararası

örgütlerin etkinliğini kısıtlayan bir diğer faktör, devletler arası iş birliğinin yetersizliğidir. Her devlet, kendi çıkarlarını ön planda tutarak, insancıl hukuk kurallarının uygulanmasında bazen diğer devletlerle iş birliği yapmayı reddedebilmektedir. Devletlerin ekonomik, siyasi vb. konularda yakın iş birliği içinde oldukları devletlerle ilişkilerinin bozulmasını istememesi ve bu sebeple örgütlerle iş birliği yapmaktan kaçınması, Uluslararası İnsancıl Hukukun etkin bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli olan kolektif çabaların sekteye uğramasına yol açmaktadır. Devletlerin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini koruma isteği, bazen küresel iş birliğini zorlaştıran bir engel haline gelebilmektedir.

Uluslararası örgütlerin, insancıl hukuk ihlallerinin önlenmesi ve mağdurlara yardım edilmesi konusunda genellikle hükümetlerle doğrudan ilişkiler kurarak hareket ettiği görülmektedir. Ancak, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel halkın katılımı, uluslararası hukukun uygulanmasında önemli bir bileşendir. Uluslararası örgütler, yerel düzeydeki toplulukların ihtiyaçlarına duyarlı ve onların sesini duyuran politikalar geliştirmekte bazen yetersiz kalmaktadır. Sivil toplumun ve yerel aktörlerin dışlanması, hukukun yerel bağlamda etkin bir şekilde uygulanamamasına yol açmaktadır.

Bazı ülkeler, savaş durumlarında uluslararası hukuk normlarına uymaktan kaçınmakta ve hatta hiçe sayabilmektedir. Uluslararası örgütler, devletlerin egemenliği ve içişlerine karışmama ilkesiyle sınırlandırıldıklarından, her durumda etkili bir müdahalede bulunamamaktadır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu durumlarda bağlayıcı kararlar alabilme ve müdahalede bulunabilme yetkisine sahip olan BM ise özellikle Güvenlik Konseyinin yetkilerinin siyasi nedenlerle her zaman etkin biçimde kullanılamaması nedeniyle uluslararası insancıl hukukun uygulanabilirliğini sınırlamaktadır.

Sonuç olarak, küresel barış ve insan haklarının korunmasında ve Uluslararası İnsancıl Hukukun etkin bir şekilde uygulanmasında uluslararası kuruluşların oynadıkları rol büyüktür. Bu örgütler, savaş zamanlarında hukukun üstünlüğünü sağlamak, insan hakları ihlallerini engellemek ve uluslararası adaleti tesis etmek adına önemli bir sorumluluk taşımaktadır. Ancak, Uluslararası örgütler, kaynak eksiklikleri, bürokratik engeller, devletlerin direnci, yavaş işleyen yargı süreçleri gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorumlulukların yerine getirilebilmesi ve dolayısıyla daha etkin bir Uluslararası

İnsancıl Hukuk uygulaması için uluslararası örgütlerin yapılarının güçlendirilmesi, daha koordine bir şekilde çalışması, devletlerle daha fazla iş birliği sağlanması ve devletlerin uluslararası hukuk kurallarına daha fazla bağlılık göstermesi gerekmektedir. Çünkü, Uluslararası İnsancıl Hukukun başarıyla uygulanabilmesi, sadece teorik bir çaba değil, aynı zamanda pratikte sürdürülebilir ve etkin bir iş birliğini gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Abi-Saab, Rosemary. "The 'General Principles' of Humanitarian Law According to the International Court of Justice." *International Review of the Red Cross* 259 (July–August 1987): 367–375.
- Acer, Yücel , İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk, Temel Ders Kitabı İngilizce Özetli*, Ankara: Seçkin 2020), 359.
- Akdoğan, Erkan. "Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Uluslararası İnsancıl Örf ve Adet Hukuku Kurallarının Türkçe'ye Yeniden Yorumu (Çevirisi)." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 72, no. 3 (2023): 1109–1139.
- Aksar, Yusuf. *Implementing International Humanitarian Law: From the Ad hoc Tribunals to a Permanent International Criminal Court*. London and New York: Routledge, 2004.
- Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-I*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2023.
- Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Alexander, Amanda. "A Short History of International Humanitarian Law." *The European Journal of International Law* 26, no. 1 (2015): 109–138.
- Alpkaya, Gökçen. *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2002.
- Alwheebe, Etesam Alabd S. "The Role of the International Criminal Court in the Implementation of the International Humanitarian Law: An Applied Study." *International Journal of Advanced and Applied Sciences* 8, no. 10 (2021): 138–144.
- Aslan, Yasin. "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 79 (2008): 243–260.
- Bassiouni, M. Cherif. "The Normative Framework of International Humanitarian Law: Overlaps, Gaps and Ambiguities." *Transnational Law and Contemporary Problems* 8 (1998): 199–200.
- Bellamy, Alex J. "The Responsibility to Protect and the Problem of Sovereignty." *Global Responsibility to Protect* 1, no. 1 (2009): 13–28.
- Boccardi, Giovanni, and Léonie Evers. "Safeguarding Heritage in Armed Conflict—How UNESCO Protects the Human Right to Culture." In *International Cultural Heritage Law in Armed Conflict*, edited by Marina Lostal and Evelien Campfens, 202–219. Abingdon: Taylor & Francis, 2024.
- Borsa, Merve Özkan. "The Contribution of the International Court of Justice to the Development of International Humanitarian Rules and Principles." *Public and Private International Law Bulletin* 36, no. 2 (2016): 81–95.
- Bothe, Michael. "The Historical Evolution of International Humanitarian Law, International Human Rights Law, Refugee Law and International Criminal Law." *İçinde Crisis Management and Humanitarian Protection: Festschrift für Dieter Fleck*, ed. Horst Fischer ve diğerleri, Berlin: Brill Nijhoff, (2004): 37–56.
- Bozkurt, Enver, Yasin Poyraz ve Selcen Erdal. *Devletler Hukuku*. Ankara: Legem Yayınevi, 2023.

- Bugnion, François. "Customary International Humanitarian Law." *ISIL Yearbook of International Humanitarian and Refugee Law* 7 (2007): 1–20.
- Bugnion, François. "The International Committee of the Red Cross and the Development of International Humanitarian Law." *Chicago Journal of International Law* 5, no. 1 (2004): 191–215.
- Bugnion, F. *Le Comité international de la Croix-Rouge et la protection des victimes de la guerre*. Genève: (C.I.C.R.), 1994.
- Bugnion, François. *The International Committee of the Red Cross and the Protection of War Victims*. Oxford: Macmillan, 2003.
- Cameron, Lindsey, Bruno Demeyere, Jean-Marie Henckaerts, Eve La Haye, and Heike Niebergall-Lackner. "The Updated Commentary on the First Geneva Convention-A New Tool for Generating Respect for International Humanitarian Law." *International Review of the Red Cross* 97 (2015): 1209–1226.
- Carpenter, Nicolette. "The Unenforceable Nature of International Humanitarian Law." *Harvard Undergraduate Law Review* (2024). <https://hulr.org/fall-2024/the-unenforceable-nature-of-international-humanitarian-law>.
- Cassese, Antonio. "International Criminal Law." Oxford, Oxford University Press, 2008.
- Cassimatis, Anthony E. "International Humanitarian Law, International Human Rights Law, and Fragmentation of International Law." *International and Comparative Law Quarterly* 56, no. 3 (2007): 623–639.
- Charlier, Benjamin, and Tural Mustafayev. "International Humanitarian Law and the Protection of Cultural Property." In *Cultural Heritage and Mass Atrocities*, edited by James Cuno and Thomas G. Weiss, 494–510. Los Angeles: Getty Publications, 2022.
- Chetail, Vincent. "The Contribution of the International Court of Justice to International Humanitarian Law." *International Review of the Red Cross* 85, no. 850 (2003): 235–268.
- Condorelli, Luigi, ve Laurence Boisson de Chazournes. "Quelques remarques à propos de l'obligation des États de 'respecter et faire respecter' le droit international humanitaire en toutes circonstances." In *Studies and Essays in Honour of Jean Pictet*, edited by Ch. Swinarski, 17–35. Geneva-The Hague: ICRC/Martinus Nijhoff, 1984.
- Coupand, Robin. "Humanity: What Is It and How Does It Influence International Law?" *International Review of the Red Cross* 83, no. 844 (2001) 971-993.
- Çeçen, Anıl. "İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk" *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* 8, Özel Sayı (Haziran 2013): 821–835.
- Dabanlıoğlu Alanur, Nesrin. "Roma Statüsüne Göre BM Güvenlik Konseyinin Bir Durumu Uluslararası Ceza Mahkemesine Sevketme ve Soruşturma ile Davaları (Yargılamayı) Erteleme Yetkisi." *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XXIII, no. 1–2 (2019): 53–85.
- Dabanlıoğlu Alanur, Nesrin. *Uluslararası Hukukta Devlet Başkanlarının Yargı Bağımsızlığı ve Cezai Sorumluluğu*. Ankara: Adalet Yayınevi, (2023): 201-212.
- Davis, Cale. "Political Considerations in Prosecutorial Discretion at the International Criminal Court." *International Criminal Law Review* 15, no. 1 (2015): 170–189.

- Denk, Erdem. *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019.
- Dinstein, Yoram. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
- Dormann, Knut. "The Place of International Humanitarian Law in the UN Secretary-General's Crisis Management Toolbox." *International Review of the Red Cross* 103, No. 913–914 (2021): 491–525.
- Droege, Cordula, and Eirini Giorgou. "How International Humanitarian Law Develops." *International Review of the Red Cross* 104, no. 920–921 (2022): 1798–1839.
- Drumbl, Mark A. "Impunity and International Law: The Weakness of Enforcement in Humanitarian Law." *International Review of the Red Cross* 99, no. 905 (2017): 343–370.
- Emanuelli, Claude. "The Contribution of International Bodies to the Development and the Implementation of International Humanitarian Law (IHL)." In *International Law in the Americas: 100 Years of the Inter-American Juridical Committee*, 145–166. 2006.
- Erdem, Mete. "İnsancıl Hukukta Martens Kaydı." *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 2 (2015): 211–230.
- Fast, Larissa. "Unpacking the Principle of Humanity: Tensions and Implications." *International Review of the Red Cross* 97 (2016): 111–135.
- Ferris, Elizabeth, and Kemal Kirişçi. "From Turkey to Syria: The Murky World of Cross Border Assistance." Brookings, 2015. Erişim 1 Eylül 2025. <https://www.brookings.edu/articles/from-turkey-to-syria-the-murky-world-of-cross-border-assistance/>.
- Forsythe, David P. *The Humanitarians: The International Committee of the Red Cross*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Francesca Maresca, Claudia. "The International Criminal Court: Structural Challenges and Political Realities." *European Journal of International Law* 30, no. 1 (2019): 129–144.
- Freeman, Mark. *Truth Commissions and Procedural Fairness*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Galtung, Johan. "Violence, Peace and Peace Research." *Journal of Peace Research* 6, no. 3 (1969): 167–191.
- Gardam, Judith. "The Contribution of the International Court of Justice to International Humanitarian Law." *Leiden Journal of International Law* 14 (2001): 351–374.
- Gasser, H.-P. "International Humanitarian Law." *içinde Humanity for All: The International Red Cross and Red Crescent Movement*, edited by H. Haug, 507–508. Bern/Stuttgart/Vienna: Paul Haupt, 1993.
- Gasser, Hans-Peter. "Ensuring Respect for the Geneva Conventions and Protocols: The Role of Third States and the United Nations." In *Ensuring Compliance*, edited by Hazel Fox and Michael A. Meyer, 15–49. London: British Institute of International and Comparative Law, 1993.
- Giladi, Rotem, and Steven Ratner. "The Role of the International Committee of the Red Cross." In *Oxford Scholarly Authorities on International Law (OSAIL)*, 524–530. Oxford: Oxford University Press, 2015.

- Gözler, Kemal. *Devletin Genel Teorisi*. Ankara: Ekin, 2021.
- Green, Leslie C. "The Relations Between Human Rights Law and International Humanitarian Law: A Historical Overview." İçinde *Testing the Boundaries of International Humanitarian Law*, ed. Susan C. Breau ve Agnieszka Jachec-Neale, 49–67. London: British Institute of International and Comparative Law, 2006.
- Greenwood, Christopher. "Historical Development and Legal Basis." İçinde *Handbook of International Humanitarian Law*, ed. Dieter Fleck and Michael Bothe, 1–28. Oxford, New York: Oxford University Press, 2008.
- Gutierrez Posse, Hortensia D. T. "The Relationship Between International Humanitarian Law and the International Criminal Tribunals." *International Review of the Red Cross* 88, no. 861 (2006): 65–86.
- Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.
- Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: Beta Yayınları, 2013.
- Güneş, Burak. "Egemenlik ve İnsancıl Müdahale: Çelişkili Bir Kuram Olarak Uluslararası Hukuk." *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 10, no. 1 (2021): 31–58.
- Güneysu, Gökhan. "Askeri Gereklik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk." *Ankara Barosu Dergisi* 4 (2012): 93–108.
- Güneysu, Gökhan. "Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk." *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 14 (2013): 451–470.
- Hafner-Burton, Emilie M., and Kiyoteru Tsutsui. "Justice Lost! The Failure of International Human Rights Law to Matter Where Needed Most." *Journal of Peace Research* 42, no. 3 (2005): 275–292.
- Haghighatpoor, Hussein. "The Principle of Human Distinction in the View of Islamic Humanitarian Law Compared to International Conventions." *Jurisprudential Researches* 17, no. 3 (2021): 871–890.
- Hampson, Francoise J. "The Relationship Between International Humanitarian Law and Human Rights Law From the Perspective of a Human Rights Treaty Body." *International Review of the Red Cross* 90 (2008): 549–572.
- Hanna, Heather A. "Humanitarianism as a Tool of Statecraft: Contested Authority, Sovereign Violence, and Humanity in the Syrian Civil War." *Conflict & Health* 7 (2024).
- Harroff-Tavel, Marion. "Action Taken by the International Committee of the Red Cross in Situations of Internal Violence." *International Review of the Red Cross* 294 (1993): 211–240.
- Hayashi, Nabuo. "General Principles of International Humanitarian Law." In *The Handbook of International Humanitarian Law*, edited by Dieter Fleck, 81–92. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2021.
- Heintze, Hans Joachim. "On the Relationship between Human Rights Law Protection and International Humanitarian Law." *International Review of the Red Cross* 86, no. 856 (2004): 789–814.
- Henckaerts, Jean-Marie, Laurence Doswald-Beck, Christophe Alvermann, Kai Dörmann, ve Béatrice Rolle. "Exploding Bullets (Rule 78)." In *Customary International Humanitarian Law*, Vol. 1: Rules, 272–74. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

- Henckaerts, Jean-Marie, ve Louise Doswald-Beck. *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Henckaerts, Jean-Marie. "History and Sources." İçinde *The Oxford Guide to International Humanitarian Law*, ed. Ben Saul ve Dapo Akande, 1–28. Oxford: Oxford University Press, 2020.
- Higgins, Noëlle. *The Protection of Cultural Heritage During Armed Conflict*. London: Routledge, 2023.
- Imamoviç, Mustafa. *Bosnia and Herzegovina: Evolution of Its Political and Legal Institutions*. Sarajevo: Magistrat Publishing, 2006.
- International Committee of the Red Cross (ICRC). "Treaties, States Parties and Commentaries." Erişim Tarihi: 28 Ağustos 2025. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/treaties-and-states-parties>
- International Committee of the Red Cross (ICRC). "War and International Humanitarian Law." Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2025), www.icrc.org/eng/war-and-law/overview-war-and-law.htm
- International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY). *The Prosecutor v. Kupreskic et al., Case No. IT-95-16-T-14, Judgment (Trial Chamber)*. January 2000.
- İnat, Kemal, ve Rıdvan Kalaycı. "Ruanda: 'Ortadoğu' Afrika'da Katliamlar Ülkesi." In *Dünya Çatışmaları – Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 2:149–170. Ankara: Nobel, 2010.
- Johnstone, Ian. "The Role of the UN Secretary-General: The Power of Persuasion." *Global Governance* 17, No. 2 (2011): 181–194.
- Kalshoven, Frits. "The History of International Humanitarian Law Treaty-Making." In *Routledge Handbook of the Law of Armed Conflict*, edited by Rain Liivoja and Tim McCormack, 34–49. London and New York: Routledge, 2016.
- Kara Savaşı Hukuku ve Gelenekleri Hakkında Sözleşme (II) ve Eki: Kara Savaşı Hukuku ve Gelenekleri Hakkında Yönetmelik. 29 Temmuz 1899.
- Katıman, Esra. "Yardım Kuruluşu Olmanın Ötesinde Bir Örgüt: Uluslararası Kızılhaç Komitesi." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 116 (2015): 395–410.
- Kelleci, Tuğçe, ve Marella Bodur Ün. "TWAIL ve Yeni Bir Hâkimiyet Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu (R2P): Libya Örneği." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 14, no. 56 (2017): 89–110.
- Kolb, Robert, ve Richard Hyde. *An Introduction to the International Law of Armed Conflict*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
- Kolb, Robert. "The Relationship between International Humanitarian Law and Human Rights Law: A Brief History of the 1948 Universal Declaration of Human Rights and the 1949 Geneva Conventions." *International Review of the Red Cross* 324 (1998): 409–419.
- Kör Edici Lazer Silahları Hakkında Protokol IV. 1995.
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. Advisory Opinion of 8 July 1996. ICJ Reports 1996.

- Lohne, Kjersti, and Kristin Bergtora Sandvik. "The Struggle for Humanitarian Space: Armed Conflict and the Politicization of Humanitarian Aid." *Journal of Humanitarian Studies* 1, no. 1 (2022): 28–47.
- Lubis, Muhammad Ikhsan. "The Relationship of International Human Rights Law with International Humanitarian Law in Situations of International Armed Conflicts." *Journal of Indonesian Legal Studies* 1, no. 1 (2017): 13–34.
- Luopajarvi, Katja. "Is There an Obligation on States to Accept International Humanitarian Assistance to Internally Displaced Persons under International Law?" *International Journal of Refugee Law* 15, no. 4 (2004): 678–707.
- McCoubrey, Hilaire. *International Humanitarian Law: Modern Developments in the Limitation of Warfare*. London: Ashgate Publishing, 1998.
- Melzer, Nils. "Humanitarian Access in Armed Conflict: The Contemporary Legal Framework." *International Review of the Red Cross* 93, no. 884 (2011): 1015–1044.
- Melzer, Nils. *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction*. Cenevre: International Committee of the Red Cross, 2016.
- Melzer, Nils. *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction*. Geneva: ICRC, 2022.
- Meron, Tamar. "The Humanization of Humanitarian Law." *American Journal of International Law* 94 (2000): 239–278.
- Orentlicher, Diane F. "Judging Global Justice: Assessing the International Criminal Court." *Wisconsin International Law Journal* 21 (2003): 495–523.
- Öktem, A. Emre. *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*. İstanbul: Derin Yayınları, 2007.
- Patel, Rajeev. "The Security Council Veto and Mass Atrocities: The 'Uniting for Peace' Resolution as a Legal and Political Remedy." *Indian Journal of International Law* 58, no. 2 (2018): 200–205.
- Pazarcı, Hüseyin. "Bosna-Hersek Sorununda Uluslararası Yargının Rolü." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 5, no. 1–4 (1996): 387–402.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2008.
- Pictet, Jean S. *Development and Principles of International Humanitarian Law*. Geneva: Institut Henry-Dunant, 1985.
- Posse, Hortensia D. T. Gutierrez. "The Relationship between International Humanitarian Law and the International Criminal Tribunals." *International Review of the Red Cross* 88, no. 861 (March 2006): 65–94.
- Quénivet, Noëlle. "The History of the Relationship Between International Humanitarian Law and Human Rights Law." İçinde *International Humanitarian Law and Human Rights Law: Towards a New Merger in International Law*, ed. Roberta Arnold ve Noëlle Quénivet, 1–20. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- Roberts, Adam, and Richard Guelff, eds. *Documents on the Laws of War*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Sandoz, Yves, Christophe Swinarski, and Bruno Zimmermann, eds. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1987.

- Sandvik, Kristin Bergtora, and Kjersti Lohne. "The Struggle for Humanitarian Space: Armed Conflict and the Politicization of Humanitarian Aid." *Journal of Humanitarian Studies* 1, no. 1 (2022): 28–47.
- Sassoli, Marco. *International Humanitarian Law*. [Sayfa bilgisi verilmiş ancak tam eser künyesi eksik.]
- Sav, Özden. *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2015.
- Scharf, Michael P. "The ICC's Legitimacy Crisis: The Challenge of Powerful States and Unequal Justice." *American Journal of International Law* 114, no. 2 (2020): 319–327.
- Schindler, Dietrich. "Die erga omnes-Wirkung des humanitären Völkerrechts." In *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt*, edited by U. Beyerlin, M. Bothe, R. Hofmann, and E.-U. Petermann, 197–210. Heidelberg: Springer, 1995.
- Schindler, Dietrich. "International Humanitarian Law: Its Remarkable Development and Its Persistent Violation." *Journal of the History of International Law* 5 (2003): 165–188.
- Schmitt, Michael N. "Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance." *Virginia Journal of International Law* 50, no. 4 (2010): 795–839.
- Schwarzenberger, Georg. "From the Laws of War to the Law of Armed Conflict." *Journal of Public Law* 17 (1968): 61–80.
- Schwendimann, Felix. "The Legal Framework of Humanitarian Access in Armed Conflict." *International Review of the Red Cross* 93 (2011): 993–1014.
- Seven, Ümit. "Shades of Humanity: State Sovereignty and Humanitarian Principles in the Syrian Civil War." *Journal of International Humanitarian Action* 10, no. 6 (2025): 243–260.
- Shaw, Malcolm N. *Uluslararası Hukuk*. Çev. ed. İbrahim Kaya. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.
- Solf, W. A. *New Rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the Two 1977 Additional Protocols to the Geneva Conventions of 1949*. The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff, 1982.
- Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*. İstanbul: Beta Yayınları, 2008.
- Şahin, Hüseyin. "Türkiye'nin Çatışma Bölgelerine Yönelik İnsani Yardım Politikaları: Suriye Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, 2019.
- Taşdemir, Fatma. "İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye'nin Ayrılmış Terör Örgütü PKK ile Mücadelesi." *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, no. 1 (2012): 83–108.
- Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*. İstanbul: Beta, 2012.
- Tütüncü, Ayşe Nur. *İnsancıl Hukuka Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları, 2006.
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross). *Protect in War? Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*. Cenevre: ICRC, 2006.

- United Nations Secretary-General. *Annual Report of the Secretary-General to the General Assembly*. UN Doc. SG/SM/7136. New York: United Nations, 1999.
- Uzun, Elif. "Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3, no. 2 (2003): 27–44.
- Ülker, İsmail Cem. "Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulanmasında Devlet Egemenliği Sorunu." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, no. 1 (2018): 49–78.
- Van den Boogaard, Jeroen. *Proportionality in International Humanitarian Law: Refocusing the Balance in Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023.
- Van der Auwera, Sigrid. "UNESCO and the Protection of Cultural Property During Armed Conflict." *International Journal of Cultural Policy* 19, no. 1 (2013): 118–136.
- Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi. 23 Mayıs 1969.
- Weeramantry, Christopher G. "The Revival of Customary International Humanitarian Law." İçinde *Custom as a Source of International Humanitarian Law*, ed. Larry Maybee and Benarji Chakka, 25–40. Cenevre: ICRC, 2006.
- World Health Organization. *In the Line of Fire: Protecting Health in Armed Conflict*. Geneva: WHO, 2024.
- Yearbook of the International Law Commission. 1949.
- Yılmaz, Ekrem. *Uluslararası İnsancıl Hukukun Gelişiminde Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2024.
-
- Uluslararası Adalet Divanı. *Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Meşruluğu, Danışma Görüşü*. ICJ Raporları 1996.
- Erişim 29 Ağustos 2025. www.icrc.org/eng/war-and-law/overview-war-and-law.htm.
- International Committee of the Red Cross (ICRC). *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*. Geneva: ICRC, 2009.
- International Committee of the Red Cross (ICRC). *The Role of the United Nations Secretary-General in International Humanitarian Law*. Geneva: ICRC, 2012. <https://www.icrc.org/en/document/role-un-secretary-general-international-humanitarian-law>.
- International Court of Justice (ICJ). *Corfu Channel Case (United Kingdom v. Albania), Judgment (Merits)*. 9 April 1949. ICJ Reports 1949, 22.
- International Court of Justice (ICJ). *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion*. 1996.
- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Judgment of 27 June 1986. ICJ Reports 1986.
- Roma Statüsü. *Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü*. 17 Temmuz 1998.
- Uluslararası Adalet Divanı Statüsü. Erişim 29 Ağustos 2025. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093041bm_02.pdf.
- United Nations International Residual Mechanism for Criminal Tribunals (IRMCT). "Genocide in Rwanda." Erişim 13 Ağustos 2025. <https://unictr.irmct.org/en/genocide>

- United Nations Treaty Collection. “Geneva Conventions of 12 August 1949.” Erişim 28 Ağustos 2025. <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=0800000280158b1a>
- United Nations. *Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict*. S/2020/525. New York: United Nations, 2020. https://www.un.org/peacekeeping/sites/www.un.org.peacekeeping/files/document/s/sg_report_protection_of_civilians_2020.pdf
- . “About the International Red Cross and Red Crescent Movement.” Accessed July 13, 2025. <https://www.icrc.org/en/about-international-red-cross-and-red-crescent-movement>.
- . “Ad hoc Tribunals.” Accessed July 13, 2025. <https://www.icrc.org/en/document/ad-hoc-tribunals>.
- . “Silahlı çatışmalarda insan haklarına saygı” Kararı. 2444 (XXIII) (19 Aralık 1968).
- . “Silahlı çatışmalarda sivil nüfusun korunmasına ilişkin temel ilkeler” Kararı. 2675 (XXV) (9 Aralık 1970).
- . *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Judgment (Merits). 27 June 1986.
- . *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts*. Geneva: ICRC, 2023.
- . *Rapor: Savaş Mağdurlarının Korunmasına Dair Uluslararası Konferans (Cenevre, 1993), Son Bildirge. International Review of the Red Cross*, 1993, 377–381.
- . *Special Appeal 2025—From Relief to Resilience: Strengthening Food Security in Conflict*. Geneva: ICRC, 2025.
- The Principles of Humanity and Necessity. Cyber Operations During Armed Conflict*. Erişim 1 Eylül 2025. https://www.icrc.org/sites/default/files/wysiwyg/war-and-law/02_humanity_and_necessity-0.pdf
- “International Humanitarian Law.” *Mediterranean Journal of Social Sciences* 4, no. 9 (2013) <https://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/1110/1139>
- American Civil War. *Lieber Code, General Order No. 100*. 24 April 1863.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. “Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokollerin Statüsü” Kararı. 49/48 (9 Aralık 1994).
- Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri. “Barış, önleyici diplomasi, barışı sağlama ve barışı koruma gündemi.” BM Belgesi A/47/277-S/24111, 31 Ocak 1992.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. *Karar 598 (20 Temmuz 1987)*.
- Corfu Channel Case (United Kingdom v. Albania)*. Judgment of 9 April 1949. ICJ Reports 1949.
- Encyclopedia of Public International Law*. Vol. 4. Amsterdam: North-Holland, 2000.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Othman Hussien Muwafaq AL SAMMARRAIE	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	University of Fallujah
Fakülte	College of Law
Bölümü	Law Department
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	